Vat. Pal. lat. 274

adiſtoſ aũ quotiens ſ redire uoluerit ſ nulla aſperitate mor
deri ſ. Qua ppt̃ oilimi fr̃s indubitant̃ adoumã aſcendamus
ſcripturã pexpoſitionẽ ſ pbabiles patrũ. velud pquandã ſcalã
uiſionis iacob. ut eorũ ſenſibus ſ puerti adcontemplationẽ oĩũ
efficacius puenire meremur. Iſta ẽ enĩ fortaſſe ſcala iacob. p
quã angeli aſcendunt atq; deſcendunt. cui oñs innititur: laſ
ſis porrigens manũ. & feſſos aſcendentiũ greſſus ſui contempla
tione ſuſtentans. Quo circa ſi placet hunc debemus lectionis
ordinẽ cuſtodire. ut p̃mũ tyrones xp̃i poſtquã pſalmos didi
cerint auctoritatẽ duumã incodicibus ſ emendatiſſimis exerci
tatione meditentur: donec illis fiat dño p̃ſtante notiſſima.
ne utria librariorũ impolitis mentib; moleſcant. quia diffici
le poteſt ĩ eru qđ memorie ſ ſinibus radicatũ conſtat infigi.
Felix quidẽ anima que tanti muneris ſ ſecretũ memorie ſ ſinibus
dño p̃ſtante notiſſima largiente condiderit. Sed multo feliciorq;
que uias intelligentie ſ utalis indagatione cognouerit. Ĩoq; fir
ut & humanas cogitationes a ſe ſ ſignanter expellat. & diuinis
eloquiis ſalubriter occupetur. Multos enĩ nos audiſſe retinẽ
memorie firmitate pollentes ſ. de locis obſcuriſſimis inquiſitos.
exemplis tantũ auctoritatis duumq; ſoluiſſe ppoſitas queſtio
nes ſ. quo malio libro clarius poſitũ ẽ qđ alibi dictũ conſtat
obſcurius. Ieſus ẽ paulus apls̃. qui ex maxima parte implꝰ
que ſcribitur ad hebreos. teſtamenti ueteris ſcripturas nouo
rum temporũ p̃fectione dilucidat. Qua ppt̃ carissimi fr̃s poſt
quã ſe militer xp̃i diuina lectione cõpleuerit. & frequenti

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
PAL. LAT. 274
2R

Abb. 19

cf. New Haven
MS 481.23

Bamby · Staatsbibl., Lit. 143

Hände wechseln fol. 80r 7 6 ~~od.~~ 7.8 Jh.

segerunne / Deinde

Hand B Bamberger unter seinem Konfuß?

Ziegler, in: AfD 28, S. 61 (z. Urkunden nachträgen + Teilabdr. v. Richelsberg, f. 86–87, ~~89~~ 90v–91)

Plutei f. 75v (mente geam) ✓ ink.

Vat. Pal. lat. 274

oñi aliquomodo uidemur imitari. quilegẽ suã lica figuralẽ sit uictũ ompi
digni operatione conscripsit. Multa sunt quidẽ quẽ tã insigni arte refe
rantur. sed sufficit eos uici librarios. qui libre oñi iusticiq deseruiunt.
Sed ne tanto bono mutatis literis scriptores uerba uitiosa pmisceant. aut
inerditus emendator nesciat errata corrigere. ortographos antiquos le
gant idẽ ueluũ longũ. curtuũ. ualerianum. papirianũ. adamantium.
martyriũ. vé u. & b. cuiusmõi. ve b. littra trifariã in nomine posita. & cuy
chen ve aspiratione. Sed & focã ve differentia generis. quos ego quantos po
tui studiosa curiositate collegi. Et ne quempiã memoriorũ codicũ obscu
ritas derelicta turbaret. qm antiquarũ declinationũ pmixtione prima
parte confusi sunt. magno studio laboris incubui. ut in libro sequestrato
atq; cõposito. qui inscribatur de ortographia aduos deflorate regule p
uenirent. & dubietate sublata liberior animus uiã emendationis inci
deret. Diomedẽ quoq; & theoctistum aliaq; de tali arte scripsisse cõperimus.
Qui si inuenti fuerint uos quoq; eorũ deflorata colligite. forte & alios in
uenire potestis. p quos noticia uiã potius instruatur. Isti tamẽ qui memo
rati sunt si assiduo studio relegantur omnẽ uobis caliginẽ ignorationis
abscidunt. ut qđ hactenus ignoratũ ẽ habeatur ex maxima parte notis
simum. his & iam adoidimus in codicib; cooperiendis doctos artifices.
ut literarũ sacrarũ pulchritudinẽ facies decora uestiret. exemplum
illud dominice figurationis ex aliqua parte forsitan imitantes. qui eos
quos adcenã estimat mutandos in glã celestis conuiuii stolis nuptialib;
operiunt. Quibus multiplices species facturarũ in uno co
lore depictas ni fallor decentẽ expressimus. ut qualẽ maluerit studiosus
tegumenti formã ipse sibi possit eligere. Laxauimus & iã nocturnis uigi

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio fotografico
PAL. LAT. 974
308
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE
del Vaticano

Vat. Urb. Lat. 290, f. 7r

Aprit habe dies .xxx. adde sui regulare. i. fiunt .xxxi. partire p vii. subtrahe quater vii. sunt .xxviii. remanent .iii. is dic regit mai .iii. simili fac de reliquis mensibus. si inuenies unius cuiq; regulares.

Si uis scire quota feria sit in uno quoq; die. tene dies mensis de quo computare uoluerit. sep subtrahe die presente. adde numeru in quo fuer kl ipsius mensis. sic diuide p vii. q̄d vii. superauerit. ipsa e feria. si uo nihil remanserit sabbatu est.

Si uis inuenire luna p singulos dies. tene dies anni. et luna que fuit in kl ianuar. adde insimul. partire p quinquagesima nona pte. si due fuerint lunaciones. ut plus. Quod si fuerit ampli quia una lunatio. te diuide .xxa pparte sit m habuerit. et quod remanserit ipsa erit luna. Si uo ad .xxx. usq; n̄ pueneris. q̄d cuiq; inueneris inte dies anni et luna que fuit in kl ianuar. ipsa erit luna. similit p dies mensis. hoc memor est to [illegible] subtrahis die presentem.

Anni Dñi	Indic tion̄	Epac tæ	con cur̄	cicl luñ	xiiii luna paschae	Dies dom̄ paschae	luna xp̄ sius dies
dccc lxxxviii	i	Nulle	vii	xvii	non apr̄	vi id̄ apr̄	xvi
dccc lxxxix	ii	xi	i	xviii	viii kt	ii kt ap̄	xx
dccc xc	iii	xxii	ii	xviiii	id̄ ap̄	xviikt m̄	xxi
dccc xci	iiii	xiiii	iii	i	iiii non	non ap̄	xxvii
dccc xcii	v	v	iiii	ii	iii kt	vi kt apr̄	xxix
dccc xciii	vi	xxv	vi	iii	pridie id̄	xvikt m̄	xxx
dccc xciiii	vii	vi	vii	iiii	iii kt	kt apr̄	xxvi
dccc xcv	viii	xvii	i	v	xviii kt m̄	xvi kt m̄	xvii
dccc xcvi	viiii	xxviii	iii	vi	vii id̄	ii id̄ apr̄	xix
dccc xcvii	x	viiii	iiii	vii	vi kt	v kt apr̄	xv
dccc xcviii	xi	xx	v	viii	xvii kt m̄	xv kt m̄	xvi
dccc xcix	xii	i	vi	ix	ii non̄	iii id̄ apr̄	xix
M	xiii	xii	i	x	ix kt	ii kt apr̄	xxi
ō i	xiiii	xiii	ii	xi	ii id̄	id̄ apr̄	xv
ō ii	xv	iiii	iii	xii	kt aprīl	non apr̄	xviii
ō iii	i	xv	iiii	xiii	xii kt	v kt apr̄	xxi
ō iiii	ii	xvi	vi	xiiii	v id̄	xvi kt m̄	xx
ō v	iii	vii	vii	xv	iiii kt	kt apr̄	xvii
ō vi	iiii	xviii	i	xvi	iii kt m̄.	iii kt m̄	xviii
Anni Dñi	Indi ctiō	Epac tae	con cur̄	cicl luñ	xiiii luñ paschae	Dies dom̄ paschę	Luna xp̄ sius dies.
ō vii	v	nulle	ii	xvii	non aprīl	viii id̄ apr̄	xv
ō viii	vi	xi	iiii	xviii	viii kt	v kt apr̄	xvii

Ordinatio heriberti archiep̄i

Vat. lat. 290, f. 7r

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio
URB. LAT
290
7r

fr 1000 Ordinatio
Heributi
aepi

In huius tabule rubeo colore incipiunt concurrentes et per xx viii lineas currunt iiii loco signantes bissextū tribus punctis. Croceus etiā color p xx viii annos cicli solā rē ostendit. Viridis quoq; p cl lineas ordines indictionū ostendit. Si g huius pagine noticiā habere cupis annos decennouenalis cicli memoriter tene quos in sūmitate pagine prenotauimus cōmunes nigro embolismales minio colore. Deinde perquire quot cicli transacti sint et quot anni eiusdē cicli in q tē es. ut uerbi grā duo iā transacti sē & al terius pmi anni et ab eode i. anno deorsū descende. et in i linea qr i. cicl est. inuenies ccurrentē eidē anni sicut in hoc anno ii. Sicq; p eandē lineā in infimū pagine descende. et ibi in eadē linea inuenies epactā. cicli lunarē. lunā ianuarii. clauis terminoq. Si ū annū dnice incarnationis queris. accipe numerū grecū in sinistra parte pagine pnotatū. ipsiq; adice numerū linearū ab ipso numera usq; ad psentē annū & ciunge pari ter. & quē numerū effecerint. ipse ē ann dni. vt uerbi grā tercie lunē gr ecclesiastici numer ppo situs est Mitt c. y. cui si numer linearū ma i. lineā usq; ad presentē idē addant fiunt Mitt cxxi. Ipse ē ann dni. Sic deincepS. Litterā aut que; psentis anni ccurrenti sup ponit cū puncto t ante t retro posito tene eandē; in duplici alfabeto minio colore descripto cū simili puncto t ante t retro quere. et ad ei dexterā inuenies dies & septi manas a natiuitate dni usq; ad lxx & dominicū lxx mis xl mes paschē. rogationū. pentecostes. & dies & septimanas a pentecoste usq; ad nat scī iohannis. et dies & septimanas a nat scī iohan nis usq; ad aduentū dni. et in quibus kalendis t nonis ipse incipiat. et quot septima nas t dies habeat. Alfabetū aut qd minio colore in eadē pagina sparsis litteris ab A usq; O ps cubū. lunā p singulos dies iq signo t mise moretur ostendit. ut ubi grā alfabetū qd in ipsa linea . psentis anni inueneris p totū annū sursū et deorsū obseruabis.

Vat. lat. 290, f. 16r

Vat. Lat.
290
16 a
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

RATIO SPERE PITAGORAE QUAM APVLEIVS DE[illegible]SIT

Qui cũmq; scire uoluerit uel consulere indelicet degegris computa qua die incurrit & ea die qua luna fuerit & adde litteras que inomine ipsius currunt & numeru sedm litteras nominis eius qd insta scriptu e & luna & sic omnium collige & partire omia p. xxx & computa dili gen & qd remanserit inspera respicies & si superiu inueneris euader si inferius morietur

Numerus dierum qui dicitur innumero egroti

Dies solis xl iii. Dies lunis lxxxvii. Dies lune xl viii. Dies ueneris lxxxvii. Dies martis lxxvii. Dies mercurii cxxxi. Dies sacrii c. xxxvi.

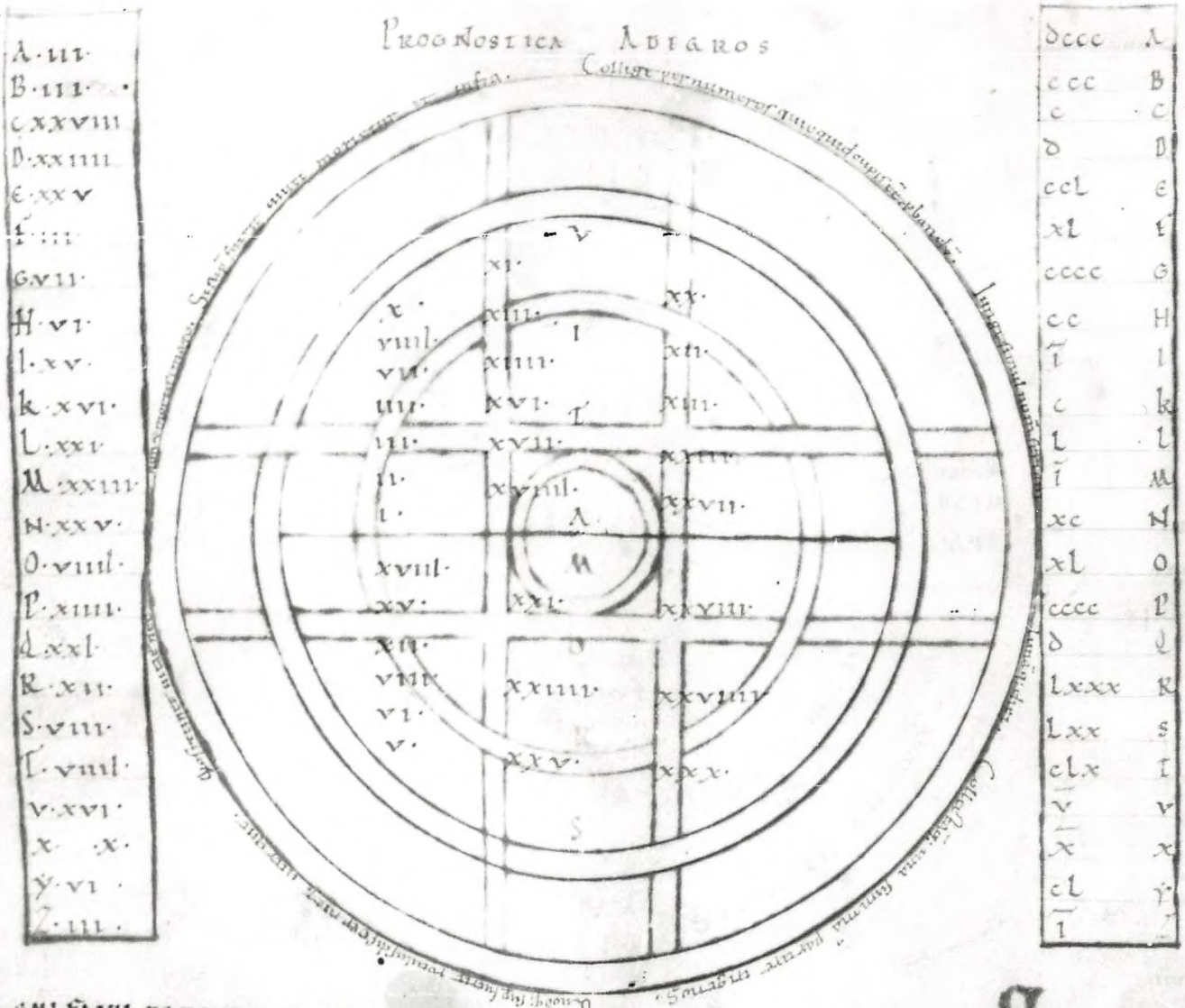

Similiter facies & de planetis. Perquire qua die vl qua hora fuerit p̃ planetus & tene numerum litterarum nominis eius. adicies etiam amplius numerum [illegible] diei & lune. ideo si dies fuerit pone xvii. si sol xvii. si luna xvii. summa xxx.

Mercurii xxv. lunis xii. Veneris xv. Congregabis inumum & per xxx. R aspicies inspera. Si sursum remanserit vincet. Si deorsum vincitur

Vat. lat. 290, f. 2v

BIBLIOTECA
Archivio
Urb - Lat
796
Ev

REMI FAVII DE PONDERIB; ETMENSVRIS

Pondera pręmisi uetęrū memorata libellis:
Nosse nunc pondus reb; natura locauit
Conpetit eleuitas suū regit omā pondus
Pondere tra manēt ua cuiusq; ponderis exęq.
Ide sphęrā rapit uoluentis sidera mundi
Quar animus post hęc maiora sequēt
Ammanus nichil est aliud quā multa minuta
Semobali duplū ē obolus quē pondere duplo
Gamma uocant scripulum nīs dixere poetę
Semuncia est alius si libuit tamen cuncta
Ad hunc scripulo lentis uergunt octo.
Ac totidem siliquas numerant cristis
Biduo sed siliqua generat hispanol uiciæ.
Sextans est quadē diuersā ponderā gentis
Nec uariant sceni cunctā nē sęcula ceris
Attq; sed lege ualent hominūq; repertis
Scripula nam dragmā quā pondere docti
Regem facilis signat nummus sex herus
Occasque adragma nīs sed nomine differt.

Dragmā sigemamus erit quē dicere audis
Siquē dragmę scripulū si adiecero fiet
Exula quę sept nā sex his uncia constat
Exula cum dupla ē uncęs dixere duellā
Uncia sit dragmis bis trin unde putandum
Gramma dicta quadē hęc ungues ammi inse.
Uncia habet totem formis uox nā notat
Horis quod mundus agit nocte q; die q;
Una quę in libra parsē quę mīsis in ammī
Hęc magno lato libra ē gemaq; togatę
Attica nā minuo ē quinq; hęc dena dragmis
Cycnicenses tradunt explere uncia.
Accipe præterea patrio quā nomine gradi
Nam uocitamo nīsq; minā dixere poetę
Centū hęc erunt dragmę q si decem scripulis
Quatuor efficies hanc nam dena libra
Attica quę fiat siquā tā dempseris emnam
Cropeū supē p hęc docuisse talentum

Vat. Lat. 290, f. 3v

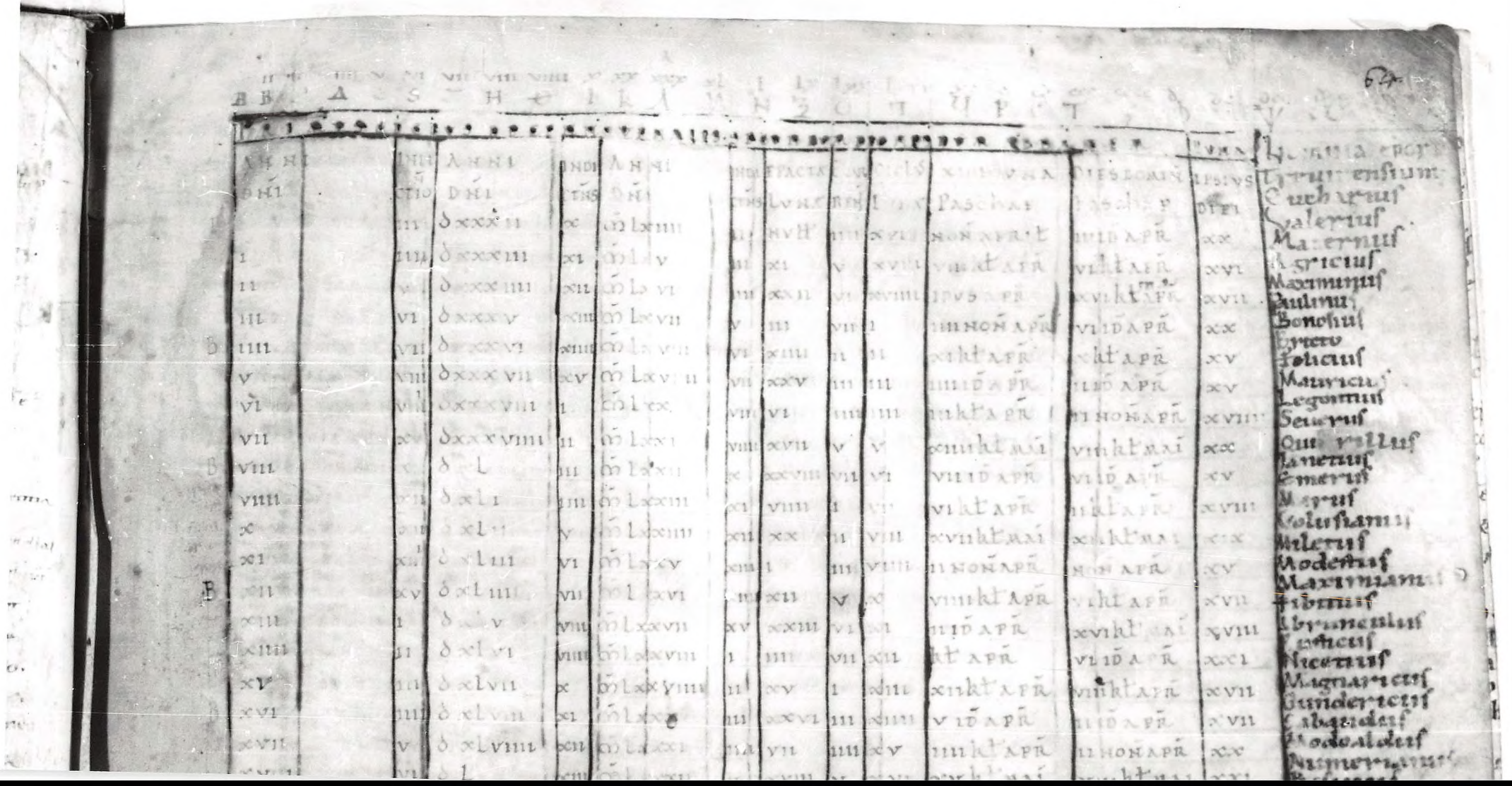
VRB. LAT.
290
3v

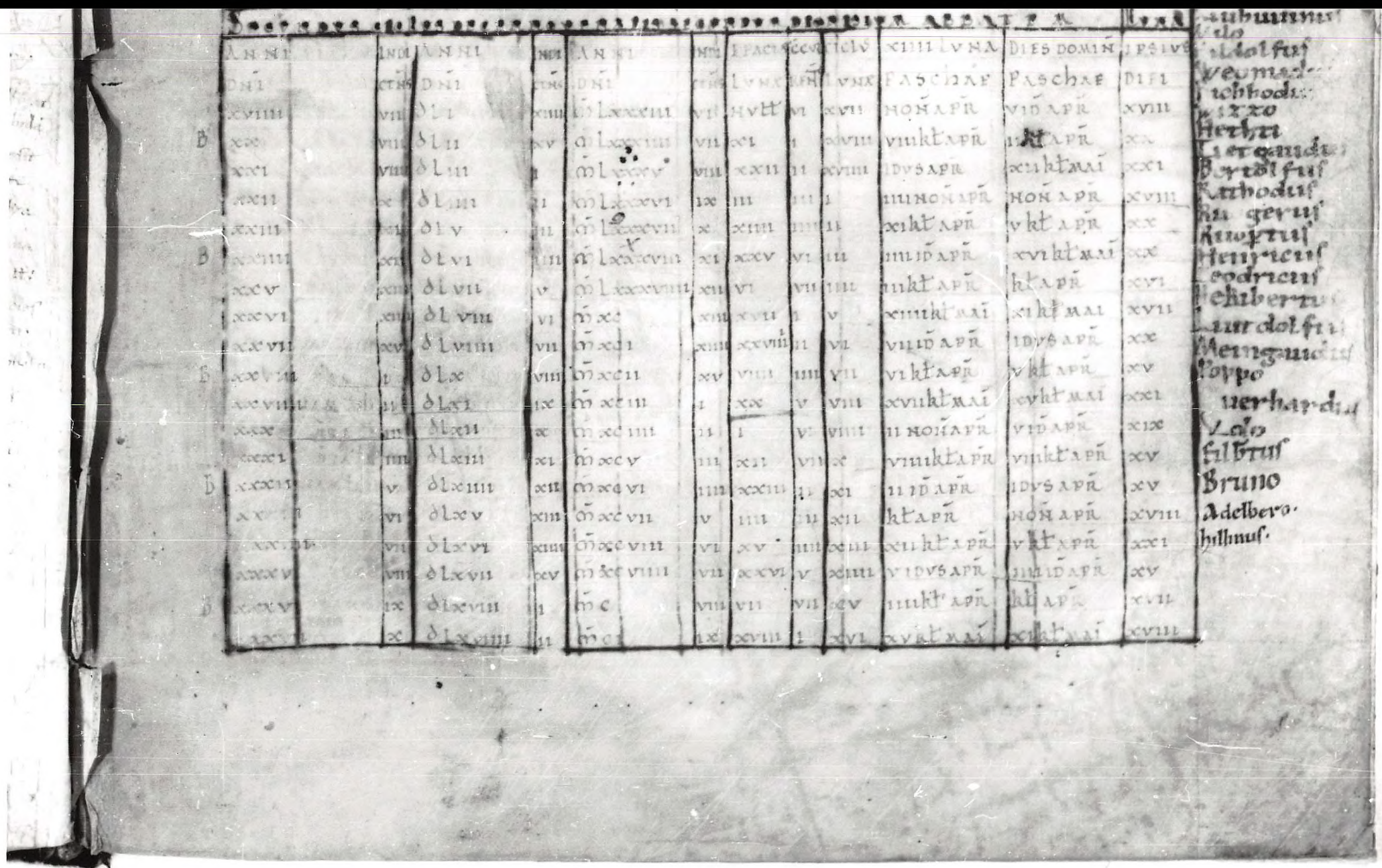
I Vnde conficiatur annus solaris. et de ratione bissexta.
II Pbisica signorū ratio. et de solsticiis ac equinoctiis.
III Quomodo sol in aliquo signo esse dicatur. cum signa
in cęlo sol in aere feratur.
IIII Contra eos qui dicunt planetas cont mundu ferri.
V Vnde oriant regulares ad feria kalendarū inuenienda.
VI Vnde oriantur concurrentes. VIII Qualit inuenia fri
VII Qualit inuenia quota fra sint kalendę p dies nisi t anni.
VIIII Cur prefata regulares á martio sumant exordii.
X Vnde oriant alii regulares ad lunam.
XI Vnde oriant epactę idest adiectiones lunę.
XII Adquid epactę eędem ualeant.
XIII Cur á septembre sumant exordium.
XIIII Cur inimitio epactarū nulla pronuntiet.
XV Quomodo quotidie luna inuestigetur.
XVI Cur nunc xxx ma. nunc xxviiii. pronuntietur. uel
quantū in uno quoq signo t in toto zodiaco moret.
XVII Vt á ueteribus lunaris tantū obseruatus sit annus.
et cur modo cōmunē dicam. et embolismum.
XVIII Vnde conficiat salt lunę t ubi rectius intermittat.
VIIII Quot horis luna luceat singulis noctibus.
XX Qua hora eclipsis solis ac lunę prouenat.
XXI In quo signo sit luna quomodo inueniatur. Tatē.
XXII Qua hora accendat. t quā i sua accensione mittet ę
XXIII Qualit inueniant annu ab incarnatione dni.
XXIIII Origo inductionū et qm singulis annis inueniant.
XV Qualiter epacta cuiuslib anni reperiatur. Tuat.
XVI Quom cyclus solaris inueniat. y cur pxxviij. annos uol
XXVIII dinuenendas concurrentes cuiuslib anni.
XVIII Quomodo sciat quotus sit annus á bissexto.
VIIII Quomodo inueniat cyclus lunaris. et quę sit dif
ferentia inter ipsum et decennouenalem. et
qualiter etiā ipse inueniatur.
XX Quid sit terminus paschę uel quando obseruet.
XXI De equinoctiis et solsticiis qualiter etiam corpo
rali intuitu dep hendant. y de ascensu solis. y descensu.
XXII Repetitio paschę. y cur ipsa festiuitas die dnico agatur.
XXIIII Quomodo inueniat ipse tmūs p singulos annos. Observat.
XXIIII dinuenendos regulares ipsius termini.
XXV Qualiter p paschale tmūs ceteri reperiantur.
XXVI De tribus annis embolismalibus cycli decennouenalis inqbj
luna epactarū nō seruat ordinē. et qualit paschalis luna
XXVII De ceteris embolismis breuis commemoratio.
XXVIII Prologus libelli idest causa et ratio operis.

Vat. Urb. lat. 290, ungefüllter Bl.ª zw. f. 50 + 51

BIBLIOTECA VATICANA
Archivio
Vat. Lat. 796
Tra 51 - 52
RIPRODUZIONE

Vat. lat. 290, f. 64r

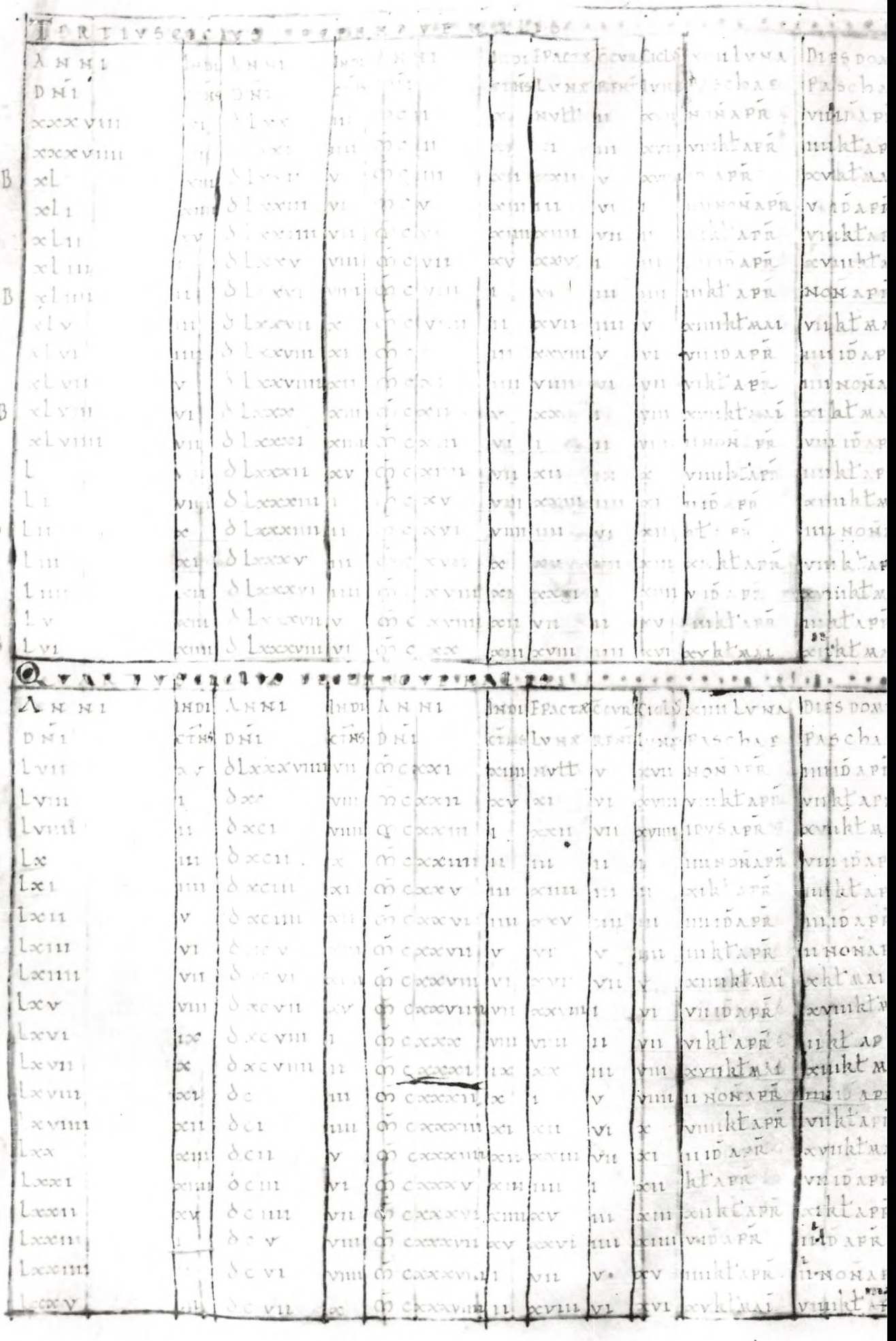
Vat. lat. 290, f. 64r

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

Nomina Episcoporum Sancte coloniensis ecclesie.

Maternus epc̃
Seuerinus epc̃
Euergislus epc̃
Solatius epc̃
Iunnouius epc̃
Remedius epc̃
Chunibertus epc̃
sub sigiberto rege B
Boradus epc̃
Stephanus epc̃ sub
theodorico rege
Meduuinus epc̃ B
Giso epc̃ sub clodo
uuichone hildebrto
Anno epc̃ sub da
goberto B
Faramundus epc̃
Agilolfus epc̃ sub
hilderico rege
Roginfridus epc̃ sub B
theodorico rege
hildegerus epc̃ sub
pippino
Berthelmo epc̃ sub B
pippino & karolo
Bacholfus epc̃ sub
karolo
hildibald epc̃ sub
karolo & ludouuicho
Hathabaldus epc̃
sub Ludouuicho B
Guntarius
Willibrus epc̃ sub
ludouuicho
Hermanno epc̃ sub B
Leodebaldo
Wunfrid epc̃ sub
henrico rege
Bruno epc̃ sub B
ottone ipsius germano
Folcmaro epc̃ sub
ottone
Gero epc̃ sub ottone B
Wuarino epc̃ sub ott̃
Hueger epc̃ sub
ottone
Willibertus epc̃
sub eodem ottone
Hildigrimus epc̃ sub henrico
Hermannus epc̃ sub chuonrado & henrico

Vat. lib. lat. 290, f. 64v

BIBLIOTECA APOSTOLICA
VATICANA
Arch. Bibl.
Urb. Lat.
790
640

Numquamego ratus sum fore ut ex maximus inhac terra.
& omnium quos noui priuato homini gratiam deberem. & me
hercules ut illa antea cognitum. multis oranti b. alius ultro ego
me & opem uli nullius indigus. id in minutum quod & ceteri dolere solent
ego lactor fuerit mihi eguisse aliquando praetium tuae amicitiae
quae apud meum animum nihil caruisset ideo experiri lice & arma
uiros pecuniam postremo quidquid animo libet. Sume utere & quoad
uues. Cumquam ubi reddi tibi gratiam putaueris. Semper apud me
integra erit. Denique mihi me scienti frustra uoles. Ceterum ego
aestimo regem armis quam munificentia uinci minus flagitiosum esse
Verum de republica uestra cuius curator huc missus es pauca accipe
bellum ego. pr. Neq. feci neq. fictum umquam uolui ad finis me
os aduersum cernatis arma sumpsi. Ad hostis ueni. Quaerendo uobis
ne placet gentis quod ultus cum iugurtha bellum ego flumen mulu
cham quod inter me & micipsam fuit. Non egredi cer neque id
mirare iugurtham sinam praedari ne si quid me que uos que digni
petiueris haud repulsus abibis.

C. CRISPI. SALLUSTI.
ORATIONES. EXCERPTE DE BELLIS.
EXPLICIT. FELICITER.

C. CRISPI. SALLUSTI.
ORATIONES. EXCERPTE DE HISTORIIS.
INCIPIT FELICITER.

Imp. Eudes.

SALLUSTE. — Orat. — *Vaticanus 3864 (sec. IX)*

Corbie → Bibl. Nat. fonds (Hodoard)

Vat. Pal. Lat. 235, fol. 55v

dm̄ qui tanta indulgē miseris
hominibus nolle peccatū. ho
nestū sensū. sup. i. libum arbitrium
um habes. Ventosi. s. sensus. ē. cū
dsōm̄ homini dedit. suaeq. potes
tati subdidit. q̄si auarus homini
nollet libertatem eidare. et arbitrium
malit bom. quale erat. i. q̄ tres
curo. breuiḋn̄i. i. hominem homo
in huius honorem non haberet. si
libero arbitrio non uteretur. Sen
tentia. s. hominis. Discrimē. i. int̄
bonum et malū. Impositae. s. sibi
Aliud. s. quam bonū. Atq. certe. Lbi
tate. bonitate. Inglorii. sine gl̄a
Refugans. respuens. Indolē. nobi
litate. Luchat. p̄ducat. Sortē. s. q
licentia p̄missā. cuiq. sc̄m bonum
t malū. Hortatū. s. malū. Suadelis
. s. serpentis. Inlectā. deceptā flabris
decepit. mulierē. nā dn̄t doctores
tanta sapientia primū hominē
p̄ditū fuisse. ut etiam sibilos ser
pentū. et animaliū. uoces scirē.

uendit̄ bonum. ubi pigmenta et aliae res
uenales exercebantur. quę et taberne
dicte. s. non q̄ ibi uinum uenderetur.
sed q de tabulis in itinere positis constru
ebant. Meritoria. i. lupanaria. hinc
meretrix. q̄d meret̄ p̄cium. Circū
in quo leges exercebantur. Lopinas.
coquinas. Loch. p̄quo libet iusto.
Mutabit. i. in statu alio. Persistat. p̄ma
net. Libratis. q̄si uoluisset. libra fuis
set. si retro n̄ respiceret. Mussat. dubi
tat. hinc examussis. regula cemen
tariorum. Examussim. adū. i. p̄fecte
et regulariter. Nutat. p̄hibet. Libi
do. uoluntas. Orbita. p̄ tempori.
Orpha. quę et arpha. Illa. s. ruth.
Atqui. certe. Ges bdonop. filius. fuit
orphę. Amburitur. circūuritur.
Boor. uir locuples. qui ad scuit ruth
in coniugio colligentem spicas. Orphe
idolis se tradidit. et diabolo se depu
tauit. Fulcra. sustentacula. t lecti.
t aliorū rerū. quę et stapha diano
minamus. Fulcita. dm̄s quia subter po

6

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
PAL. LAT. 235
55v
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE
©BAV Città del Vaticano

Vat. Pal. lat. 909 f. 359v

naucae uel milites cum nautis;
scaphas: secures incidunt funes:
quibus addueti scapho subiugatae
sunt gubernacula. Quo facto:
statimq; capitur ad quae in estimis
aedibus nauis. Quid enim solu
q; superest: eique amisso claui
ui deposita: quae in nubio
aegritudo sanatur
atur excubiis. Negligenda pu
ae: quae assis complures in his
ffrequentior usus inuenit:
quae uetustas docuit nec mons
ostae uestae. EXPLIC LIBRI
QUATTUOR FLAUII UEGETI.
RENATI UIRI ILLUSTRIS CO
MITIS AD THEODOSIUM IMPRE-

Explic iste lib

Qui dis magnus sicut dns
tuus ds qui facis mirabilia
solus.

PAL. LAT. 909

359v

kyrie eleyson · xpiste eleyson · sca maria ora p nobis ·

hoc libº liptoldi decani ryaici Bidmo

hic liber gesta nunc
romanorum
heinricus imperator ustum dedere
dinoscitur librum monas
scōrū Mauricii Spiritu
um iustum nu: deprecu

Omnipotens deus meus exalta

O pie deus qui primum hominem ad eternam gloriam reuocasti · pastor bone qui oue
perditam pio humero ad ouile reportasti · iuste iudex dum uenerit iudicare libera de
morte animas eorum quos redemisti · ne quada bestias animas confitentes tibi ne
derelinquas eos in finem · v. Domine iesu christe Dñe ihu christe Qui cum

Placeo peune placeo pulere
pause

tumultuosa

ab pbare ab

10 + 11

PAL. LAT. 909

13

Vat. Lib. Lat.
342, f. 19r

Verba increbanis
Sorun

feralis cena · id mortifera · belis vñ
in de generatu ·

Structur domino; dextrã cohibere memento.
Salua sit ARTOKONI reuerentia; finge tam te
pistoris. h sifingas te.
Impbulum · sup ẽ illic qui ponere cogat;
in portunũ · in uoce rundiu · rocosu. de h panẽ.
Vis tu consuetis audax con uuua canistris
ñ. dign fueras. solitis cottidianis. pp panib; mõnomacos.
Impleri · panis q; tu nouisse colorem;
i. tibi apta. panẽ cibariũ agnoscere.
Scilicet hoc fuerat · pper qd sepr relicta
numiriũ.
Coniuge · p montem aduersu · gelidasq; cucurri
lodo in q̃ coniunx iacebat.
Squalias · fremeres scua cũ grandine turmus
seuire plumalis q̃ lus ẽ uere.
Iupptter · & multo stillaret penula nimbo;
ager uestis mea
Aspice quã longo distendat pectore lancẽ.
o parasite. impleat. discũ.
Qut festur domino squilla · & quib; undiq; septa
portat. uallata ẽ.
Aspargis · qua despiciat conuiua cauda ·
reliquos cibos conum.
Dum uenit excelsi manib; sublata ministri;
pipsa celsa. deportata.
Sed tibi dimidio constrictus gamarus ouo
species cancri marini.
non in uaso.
Ponitur · exigua feralis cena patella;
Ipse urnafrano piscẽ p fundit · at hic qui
non coelys. foetebit.
Palludis · affestur misero tibi caulis · olebit
pessimũ. uenrib; t uasis.
Laternã · illud enim uris dat alueolis qd
naues afroy ẽ. tripolitarũ. deportauit.
Canna micapsarum · pra sub uexit acuta ·
ob hos fuit romanis ab africanis dat.
Propter qd romæ cũ boccare nemo lauat ·

Artocopi · Artos · panis · copos labor · hinc artocopus panis opator · i. pistor · id si fixeris te an te · utrum illũ manũ mittas · s qui cogant te abstinere ·
Consuetis · Maronimicos · p consuetos canistros · diutinũ · i. cottidianũ a cõmunẽ panẽ quẽ cibariũ uocam. uulgo merenda uocat qd mercenarii dat.
Hoc fuerat · Verbas parasiti qpq ob pbrio nimio fuit confusus · responda · hẽ · cana quã tanto labore q̃sum ·

Et multo stillaret · Magnã iniuriã difficultatẽ ostendit nimietate grandinis & imbrium asperitate ·
Squilla ẽ piscis spretus dicam ferre aut quidã qd ipsi uulgo dicatur lorra ·
Asparagi similiter pisciculi s. parui quidẽ · sed optimi ferre caneri marini ·
Despiciat · Sui cõparationẽ cetera ẽ uilia despectabilia reddit · Despiciat · id decorũ aspiciat · utpote magna scutula deprendens · quam reliquũ despectat cibum ·
Gamarus parvus · ẽ pisciculus mali saporis · qui ita putrescit ut pars pati non horreat · nisi uino ẽ soli dcm ·
Urnafrano · id optimo oleo · nã urnafranũ oppidũ est ubi optimũ nascit oleũ · cui & horatius meminit · pressa urnafrano quod boccare musit oliuo ·
Olebit laternã · oleũ laternæ · illud in quit quod diuturnis naribus refert · ponere & anteire ·
Mueolus · alueolus · ẽ mẽsa rotunda & cauarres predes hñ in qua nauis fricant panes · admandu candũ in longo barbiasola furi ·
Micapsarũ · Micapsa rex rex fuit afrũ a quo afri micapsæ dñr sicut aromulo romulidæ · Ponit aut hic micapsas tripolitanas · id phis quitripolis ciuitatẽ habitant apud quos pessimũ nascit oleũ · tripolitanũ uocant ·
Tripolitanis · aut regio · ẽ africæ tria ciuitatum sicut pentapolis quinq · Micapsa tũ fuit rex tripolitanorũ · qui uenit romã nauigio · deuoto illo pessimo serum adduxit ·
Boccar similiter tinus dr̃ p unctis fuit rex · quorum inbalneis p ungurbatur illo oleo · unde pp̃ fœtorẽ nemo eũ uolauari poterat ·

Acc. 309

BIBLIOTECA VATICANA

VITB. LAT. 3412

1917

Vat. Urb. Lat. 342, f. 45v

Vxor tua; antiquoꝝ quidã nonnulli non erant contenti uxores suas habebant adulteros. qui cũ uxoribus eã facie bant; unde dic. ego inquiens uxorẽ meã corrupi. quia ipse nõ poterat;

Quid dicam: scapulis seruorum. nudis. mense decembri
Et pedibus durate. atq;. v. hiemes expectate cicadas;
Verum ut dissimules. ut mittas. cetera. quanto
Metuis pretio. quod nu tibi detur esse m
Deuotus q. clien. uxor tua uirgo maneret;
Scis certe quib; ista modis. quam sepe rogaris
Et que pollicitus. fugientem sepe puellam
Amplexu rapui. tabulas quoq; ruperat. et iam
Signabat. tota uix hoc ego nocte redemi
Te plorante foris. testis mihi lectulus. et tu
Quem puerum lectisonus. et domina uox;
Instabile ac dirimi cepit. et iam pene solutum
Coniugium. in multis domibus seruauit adulter;
Quo tre circumagas. quae prima. aut ultima ponas.
Nullum ergo meritum est ingrate ac perfide nullu
Quod tibi filiol. aut filia nascetur exme.
Tollis enim et libris actorum spargere gaudes
Argumenta uiri; foribus suspende coronas.
Iam pateres. dedimus quod famę opponere possis;
Iura parentis habes. propter me scriberis heres.

Filiolus; apud antiquos hęreditate pẽna puabant. q̃ sterilos erant. nec filios habere non poterant. qđ inquit heres es tui patrimonii. mei munere. q uxorẽ tuam impregnaui;

Argumenta uiri. filii sunt. quib; cognoscit uir. de patris officium; ut enim firmiora haberent testamenta. adeuniam p̃ gentes cũ filios. p̃fitebant se habere filios; et in libris ubi erant patres scripti. scribebant eoꝝ nomina;

Legatũ omne capis. legatũ uocat aduocatũ. qui a legatario uis dr; antiq enim duos habebant aduocatos. ut si forte unus non haberet filios. q̃ p̃ se fieret legatũ. alteri us filii in hoc officiũ succederent. p hereditatẽ enim succedebant aduocati;

Agg. 310

BIBLIOTECA VATICANA

URB. LAT. 342

415 v

Sensum acelesti dimissum traximus arce. (celo; mẽ intellectũ & rationẽ)
Cuius egent prona & terram spectantia mundi (ñ celũ.)
Principio indulsit communis conditor illis (nr̃ & animalium; animalib;)
Tantum animas; nobis animũ quoq; mutuus ut nos (ĩ dulsit.)
Affectus petere auxilium & prestare iubere.
Dispersos trahere in popũlum. migrare uetusto
De nemore. & pauus habitatas linquere siluas.
Edificare domos. laribus coniungere nr̃is. (domib;)
Tectũ aliud. tutos uicino limine somnos
Ut collata dare & fiducia. ptegere armis (tcuma a supiorib;)
Lapsum. aut ingenti nutantem uulnere ciuem.
Communi dare signa tuba. defendier hisdem (ſ. pluuit simul pluarent; ñ sicut bestie bini & bini)
Turribus. atq; una portarum claue teneri. (t tueri.)
Sedam serpentũ maior concordia. parcit (q̃ hominũ)
Cognatis maculis similis fera. quando leoni (ferꝰ)
Fortior eripuit uitam leo. quo nemore unquam
Expirauit aper maioris dentibus apri.
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem. (species ꝓgenere)
Per pauam sæuis inter se conuenit ursis; (concordia ẽ)
Asthomini ferrum letale incudine fanda. (arma; genera)
Produxisse pares est. cum rastra. & sarcula tantũ (ferendo extendisse; ingladior; instrumẽta agrestia)

Cuius egent pna. ipse situs corpoꝝ anima
ẽ terrena & de terrenis solũ modo cogitare
oia spectant; hinc salustius. quae natura
obaudientia finxẽ. Contra soliꝰ homi
ad cælũ erecta. ut doceant cælestia desider
di sunt ꝓscrutari; hinc & grece homo. antro
sũ uersus. Vnde & ouidius ait. Cetera dũ s
animalia terras. Os hominis sublime dedit
iussit & erectos ad sidera tollere uultus.

Tantũ animas. differentiã facẽ inẽ animũ e
mãẽ qua uiuim. animꝰ quo sapim. supior
animæ.
Dispos trahere. i. homines colligere de ferin
lẽ conuersationẽ. nã apud antiqs passim ua
nes sic ferę instabiles ꝓ siluas.

Sedã serpentũ maior. dic̃ qd cũ soli homi
pietate excellere. ipsi potius crudeles ex
ditate nequissima illecti.
Cognatis maculis. i. colori pares. ꝓpo quę
malia fera. dicendo aũt maculis. reguli
qui maculosi sunt.

Vat. lat. 342

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio di Stato
URB. LAT. 342
75 R

Diuitis.· aliud gen⁹ adulationis ē. Lacussere ui diuitis
ap̄rore uestim̄nto regi· & q̄si obsequium illi exhibere.·
In legione.· moserat tē apud romanos imperatori· quandomit
tebat tribunos & centuriones indiuersas partes· dabat eis
donatiuum de suo· & omnia necessaria.· itaq· sicut
ipse faciebat· ita adulē dabat oīa q̄ habebat mere trib;
Scortī.· scortū dicim⁹· quasi sortū; sortū dicim⁹ soleas t conū·
qr sic̄ solea subiecta est pedi· ita scortū adulterij.·
Deducere.· id ē prostituere; tu inquit quipam es· cunctaris pro
stituere mere tricē quę abalio conducta ē.· alii legunt in
terrogando· hę res· cur dubitas.
Sella; immodū sellæ ipsius· mere trib; Lecti fiebāt· ubi
p̄stituebant ē· unde & sellariæ dicebantur.·
Q̄a fuit hospes· scipionē nasicā dicit· qui fuit olī consul.·
cūq· mat dm̄ a romanis de frigia romā ueheret· introgata
apud quē uellet manere· quousq· tēplū ei fabricaret· dix·
cū scipione.· matris dm̄ fecerunt ...
Numinisi dei.· troiani· q troiani in ida silua simulachrū
Numa primus romanis sacra deor̄ instituit· & pontifi
cales libros.·
Velqui.· Appium claudiū designat· q̄ cū eēt sacerdos miner
uæ· cumq· tēplū casu deflagrauisset· ille raptum palladiū
sustulit a templo· qđ nonlicebat uideri aut tangi; tunc
imprecatus· ut si quid uideret illicite· oculis priuaret·
ad & contigit; nā de tēplo ereptopalladio· multat·
oculis· quia uerū palladium nonlicebat uideri;
Ideus mons ē in frigia· & mullo monte matris dm̄ nu
m̄ colebatur· & romani decreuer· qđ & ia romę essa;
colendū· ideoq· deportauer illud romā; tē scipiona
sica erat iudex romę· q̄ meruit habere illud num̄
in sua domo· usq· quo ꝑparatū fuit illi templum.·
Demorib;· cūm q̄ alię sit iudex ercam debeat aut ad qđlibet
dignitatis officiū q̄s sublimari· statū requirit quan
tū habeat· & quanta sit census substantiæ ei· tantū
ei ualeat quantū habet; demorib; aut qđ primū erat red
rendū· nullus curat· & ultima inquisitio de illis fit.·
Parobsidę; obsonia dīr generaliter omīs cibi· hinc parobsis·
uocat nas in q̄ cibi administrant ē.· qđ aut quida
dicunt parabsidē dici· aparib; absidis· i· circulis·
racione carę· nā parabsis non ē rotundū· sed
quadrilaterū; Parobsidē aut ꝑ q̄libet ꝑcale argentea ponit;
Samothracū; samos dicta insula traciæ uicina· modo aut
uocat samothracia ut dicat uirg· hinc samothraces
hoc loco ꝑ quib; cūq· possunt barbaris.·

Vat. Urb. lat. 342

fol. 11r

rechte Glossen-
spalte

Durtius hic alius seruu cludit latus in genuorum

Filius. alter enim quantum inlegione tribuni

Accipiunt. donat caluinæ uel catinęnę.

Vt semel. atq. iterum. super illam palpitæ. attu

Cum tibi uestiti facies scorti placæ haeres.

Et dubitas alta chionem deducere sella

Dateftem romæ tam scm. quamfuit hospes

Numinis idei. pcedat uel numa. uel qui

Seruauit trepidam flagranti ex aede mineruam,

Protinus ad censum. demoribus ultima fiæ

Questio. quot pascit seruos. quot possidæ agri

Iugera. quam multa magnaq. parobside cænat.

Quantum quisq. sua nummorum seruat inarca.

Tantum habæ et fidei. iures licæ & samothracum

Et nostrorum aras. contempnere fulmina pauper

Credituir. atq. deos. diis ignoscentibus ipsis,

Quid quod materiam prebæ causasq. iocorum

Omnibus hic idem. si foeda & scissa lacerna.

Si toga sordidula est. & rupta calceus alter

Pelle patæ. uel siconsuto uulnere crassum

Surgæ. et ñ erat licitū pauperi sedere in sede nobili. sessa si nobilis eet. et si ñ habeæ diuitias uel ut habebat illi. ñ dimittebat illū sedere. in si de nobili. lex erat equitū legit. habere constitutos eos. qui in sede equestri sederent.

Cuius res. uel cui pauptas ñ est idonea ad undi candū del ēre. ña pauperes ñ

VATICANA
VTB. LAT. 342

Vat. Pal. lat. 248, f. 8v

Supbia est elatio animi insolentis animum vitio plus quam debet quamque necesse est ex alienis bonis sibi temere usurpans.

Ire Supbia primus adam do plus quam oportuit sibi vendicantis animi rectitudo.

Ire supbia est temeraria animi assumptio virtutis quam lib. diuinitus accepta nullius est mantis. nisi extrinsecus humore aliquo propagetur.

110

cumeurdem ecclesie aduersarios conspiciunt. non nisi annorum tempora. sed intentione tenere solent pertinaciter uerborum. Nam quanto libentius sint eisdem arrogantibus. antiquiores hereticos audacter conprimunt. In quorum uerbis dogmatice pueriliter reprehendunt. Sequitur. Sed ut uideo non. qui arguitur porsit iob. & respondere & huiusmodi sermonibus. eius. ne forte dicatur. Inuenimur sapientiam. dei plenitudinem nonhominis. Sepe hereticis hoc quoddam & hominibus. despicabiliter solent. cum a cunctis fere gentibus. etiam Inuenimur sapientiam. dei plenitudinem nonhominis. Quasi arrogantes intra ecclesiam. sed tamen fideliter contra hereticos dicant. Per hoc quod etiam ecclesiam in honore hominum floruisse temporaliter cernitur. pie tamen eam adhuc non credatur. Scitum redemptoris eius. & in hoc habuisse solacia uidentur habuisse. & patientiam usque pene perseuerasse. Incassum igitur dicitur. quicquid & nonhominis placuerit. cum uenerari illam a cunctis fere hominibus uideatur. Quicquid terrene gloriae aduu

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
Pal. Lat. 248
8v
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Vat. Pal. lat. 248, f. 24v

Sicut ppē hoī iustū eē. ppriū est asino sensibilē eē.
Neq iustū eē nē hoī ppriū. Nonne solū hoī hoīnē eē sic nec asino sensibile eē ppriū
De ppīs enī viribz nihil boni possum. Ergo sicut nec hoī iustū nec asinū sensibile eē ppriū. Loc
ex similibz.

tionis affectus. utineo ipse ꝓfec
tus sui elatio comprimatur. Qua
propter postquam dixit. Incre
pat quoq; ꝑdolorem in lectulo.
Apte subiunxit. Et tomnicc ossa mea
marcescere facit. Ossa enim spi
ritu sacra uirtutes accipiūt.
Sicut scriptum est. Dñs custodit
omnia ossa eorum. unum ex eis
non conteretur. Quodutiq; nō
de ossib; corporis. sed de uiribus
dicitur mentis. Nam certo no
uimus quod & multorum mar
tyrum corpora liter ossa con
fracta sunt. & ꝑsecutores dñi la
tronem illum cui dictum est.
hodie mecum eris in paradiso.

cognitę infirmitatis nr̄ę. tedio
extenuemur. Cum enim sicut
capimur addūcti ꝓficimur. sic ꝑ
fectum nr̄m temptatio nulla
pulsat. & alicuius nos fortitu
dinis esse credere mur. Sed
quicc nobiscum supna dispen
satione agitur. ut infirmita
tis nr̄ę quicc ꝓficienter obli
uiscamur. temptationi recola
mur. Cum ꝑ fectō nr̄o quidde
dumo munere. & intempta
tione cognoscamur. quidde
ꝑ ppīis uiribz sumus. Quę nos
ꝑfecto temptatio ad plenum
raperet. nisi ꝑtectio supna ser
uaret. Sed pulsat nec frangit.

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
PAL. LAT. 218
218v

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

Theophilus q[uo]q; d[omi]n honorans ex fide sollicite decernens iudicat
et in operatione debeat. Absurd forte assi[m]ilis erã dicens theophilus Adhuc eã
quod q[uo]q amator di p[re]dictã sententiã deuote adiplete.

cũ qđ quandoq; &icc
nnar acrepbis desidert
tqđ illud nisi hoc de
ulus apostolus dicit Si
pfor iudicarem ñ iniq;
utemur tcleq; ppphe
tatur N iudicium in
ib; eox tcleq; dđ ait
regit iudiciũ diligit;
elic& quiãdñm hono
fide sollicite iudic&
i debeat inoperatione;
rursũ scripsit Judica
rãdño &speculateu;
no felic& iudicatur q
dñm conspicit &actor
nubei p[re]senda sollici
quisitione dis
Quẽ tanto
curur &spec
uanto cotadiẽ
cẽ surpect &ami
Juenũ adextremũei
i uenerit ñiã corã
dabillo iudicatur;
uoq; ñrar iudiciam

obluurcenti animẽ ppphe
tã dñr dicit; Reducme imme
moricẽ utiudicemur simul;
Ante siquid habeas utiusti
ficẽris; Deb& enĩ unusq;
mens & causas suas apuddm
& causas dñi ẽ trase sollicite
inquisitione discutere Deb&
caute pensare tquẽ habeo bo
nec pcẽperit uelquẽ malac
bonis illius puersẽ uiuendo
respondit; qđ electa quide
cotadiẽ facere oñno ñcer
tant; unde bene salomon
ait; Cogitationes iustoz iu
dicia accedunt &iã adsecre
tariũ iudicis intrasĩnũ
cordis &cogitandũ
&formidandũ ẽ side
rant quãdistrictẽ
quandoq; feriat qu
diu patienter expectat;
&uunt inhis quẽse egisse
meminẽ punum flendo
qđ ppetrasse se intellegunt;
Timent subtilicc diuina iudicia

locus ex Iesaia Transsp tione.

Vat. Pal. lat. 248
f. 58r

PAL. LAT. 218
f. 58r? (ol. 75r?)

INCIPIT LIBER POETICUS HORATII FLACCI.

Hunc librum qui inscribitur de arte poetica ad lucidum pisonē qui ceteros orbis cultos fuit: ergo libros misit. Nam & ipse piso poeta erat. q studiosa liberalium artium in quem librū conscripsit prouinciā Neoptolomi de arte poetica. po. pi. hor.

HUMANO CAPITI CERVICEM PICTOR EQUINAM.
IUNGERE SI UELIT ET UARIAS INDUCERE PLUMAS:
UNDIQ; COLLATIS MEMBRIS. UT TURPITER ATRUM
DESINAT IN PISCEM. MULIER FORMOSA SUPERNE.
SPECTATU ADMISSI. RISUM TENEATIS AMICI.

RIsum. personam nisi scribat boy. q precipiens. ut q̄ ridere oporteat. po. pi.

CREDITE PISONES ISTI TABULE FORE LIBRUM
PERSIMILEM. CUIUS UELUD AEGRI SOMNIA UANE
FINGENTUR SPECIES. UT NEC PES NEC CAPUT UNI
REDDATUR FORME. PICTORIBUS ATQ; POETIS.
QUID LIBET AUDENDI. SEMPER FUIT EQUA POTESTAS.
SCIMUS. & HANC ueniā PETIMUSq; DAMUSq; UICISSIM.
SED NON UT PLACIDIS COEANT IMMITIA. NON UT
SERPENTES AUIBUS GEMINENTUR: TIGRIBUS AGNI.
INCEPTUS GRAUIBUS PLERUMq; & MAGNA PROMISSIS.

Flauiā quorūdā poetarū esse pessimā. qui inopiam grādia describere. Deinde in locos cōmunes excurrere. Qui licet boni sint. tamen Ridentē. et stupentem habētur. Nisi in loco positi sint. Por.

PURPUREUS LATE QUI SPLENDEAT. UNUS & ALTER
ASSUITUR PANNUS. CUM LUCUS & ARA DIANE
ET PROPERANTIS AQUE PAMENOS AMBITUS AGROS.
AUT FLUMEN RHENUM. AUT PLUUIUS DESCRIBIT ARCUS.
SED NUNC NON ERAT HIS LOCUS. & FORTASSE CUPRESSUM
SCIS SIMULARE. QUID HOC. SI FRACTUS ENATET EXPES
NAUIBUS. ERIT DATO QUI PINGITUR. AMPHORA COEPIT
INSTITUI. CURRENTE ROTA. CUR URCEUS EXIIT.
DENIQ; SIT QUOD UIS SIMPLEX DUMTAXAT & UNUM.
MAXIMA PARS UATUM. PATER. & IUUENES. PATRE DIGNI
EFFICIUNT ANIMIQ; PROFESSUS GRANDIA TURGET.
RECIPIMUR SPECIE RECTI. BREUIS ESSE LABORO
OBSCURUS FIO. SECTANTEM LEUIA. NERUI

Vat. Reg. lat. 1701

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio
REG. LAT. 1701
60R

HORATII. F. LIB EPISTOLARUM INCIPIT.

Virgiliani illud ace pncipiu tibi desinit.

Apparet horatiu hos libros horatii mecenatis scripsisse.

PRIMA DICTE MIHI
SUMMA DICENDE CAMENA.

spectatu satis & donatu iam rude. queris
Mecenas iterum antiquo me includere ludo;
Non eadē ætas. non mens; uecte amus armis
Herculis adposte fixis. latet abditus agro.
Ne populu extrema toties exhorte harena.

Est mihi purgata crebro qui pectore & aurem
Solue senescentē maturē sanus equum. ne
Peccet ad extremū ridendus. & ilia ducat.
Hunc ttaq; & uersus. & cetera ludicra pono.
Quid uerū. atq decens. curo & rogo. & omnis in hoc sum.
Condo & compono. quæ mox depromere possim.
Ac ne forte roges quo me duce. quo lare tuter.
Nullius addictus iurare in uerba magistri.
Quo me cumq. rapit tempestas. deferor hospes.
Nunc agilis fio. & mersor ciuilibus undis.
Virtutis uere custos rigidusq. satelles.
Nunc in aristippi furtim precepta relabor.
Et mihi res. non me rebus. subiungere conor;
Vt nox longa quibus mentē amica. dies q.
Longa nudē. opus debentib; Vtpiger annus
Pupillis. quos dura premit custodia matrum.
Sic mihi tarda fluunt. ingrataq. tempora. quæspem
Consiliiq. morantur. agendi nauiter. id quod
quæ pauperibus. prodest. locupletibus æque.
Æque neglectu pueris senibusq. nocebit;
Restat ut his ego me ipse regā. solerq. elementis.
Non possis oculo quantū contendere linces.
Non tamen idcirco contemnas lippus mungi.
Nec qa desperes. mutuum membra gliconis.

Venanius. Nobilis gladiator post multas palmas. consecratis herculi fundano armis suis. in agrum se contulit. Cuius exemplo duxit aetatē suam & propositū impendere. ne scribendis carminibus perseueret. pon

Glico

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Storico
REG. LAT. 1701
99R

Plenior est. Tamen uteris monitoribus isde.
Ar si diutie prudentē reddere possent.
Si cupidū timidūq minus te. N empe r b puderes
uere interris te siquis. duarior uno;
Si proprīū ē. qđ quis libra mercatus & aere est.
Quedā (si credis consultis) mancipat usus. Hoc est: usus possessōrē facit;
Qui te pasci ager. tuus ē; et uilicus orbi
Cum segetes occat. tibi mox frumenta daturus. Occat. qi occerat. Semina.
Te dominū sentit. Das nummos. accipis uuam.
Pullos. oua. cadū temeti; nempe modo isto
Paulatim mercaris agrum. fortasse trecentis
Aut etiā supra. nummorū milibus emptum;
Quid refert. uiuas numerato nuper an olim:
Emptor aricini qm̄ uetustis & aruo al' quondam
Emptū cellā holus. quā uis alter putat. emptis.
Sub nocte gelidā lignis calefactat denum.
Sed uocat usq. suum. qua populus assita. certus
Limitibus. uicina refugit urgia. tamquam
Sit ppriū quicquā. puncto qđ mobilis hore
Nunc pce. nunc pcio. N nunc ui. nunc morte supma
Permutet dominos. & cedat mattera ura;
Sic quia ppetuus nullidat usus. & heres
Herede alterius. uelut unda supuenit undā.
Quid uici. prsunt. aut horrea. Quid ue calabris
Saltibus adiecta lucani. si metit orcus
Grandia cū paruis. non exorabilis auro:
Gemmas. marmor. ebur. tyrrena sigilla. tabellas.
Argentum. uestes. getulo murice tinctas.
Sunt qui non habēt, sit qui non curat habere;
Fur alter frm cessare. & ludere. & ungui
Preferat herodis palmetis pinguib. alter
Huc & inportunus. adumbram lucis aborto
Siluestrem flammis & ferro. mitigat agrum:
Set genius. natale comes q temperat astrum.
Natire dis humanē. mortalis. inuinum
Quodq caput. uultu mutabilis. albus & ater.
Ty tar & exmodico quantū res posca acerno

Libra & ere. & hec uerba sunt iuris quibus empcio confirmat. cū per libra expensa pecunia pecus ipm pretiū demonstretur. Vnde & libripens huiusmodi testificationibus adhiberi solet;
Te dominū sentit. quis nō tu: s uerbis uideatur esse possessor. Das nūmos. ut ille cui ager est prototo dicit: ita tu pro eius partibus. id est fructu. Temeti uini. q uinet mente. unde temulenti dicunt. Paulatim per minimas partes. fortasse trecentis aut etiā cōmodius tu emis q illi emptus est qui possidet. ita ille semel ceium soluit. trecentum. Vel quadringenta. Tu minutatim. & pro dominio tuo. Quid refert. Quid est quod interest. inquit. utrū paulo antea numerātur precium. Dum uiuas eodem modo: quo ille qui olim cōparuit. & Si emptio facit dominum: emisti. Si usus: uteris. Si tempus: nihil in iure distat. olim an nuper emas: Dum emendi pā potestas sit; Emptum erat. luxt puer mempsis oleribus & lignis possessor uti: emptis utitur. & olim putat. suum uocans nisp. ad limitem terrā. qi quicq semp mm: quod multis dominis possessōrē commutat;
Nunc prce. colligit quot modis dominia permutantur.
Si quia perpemus q est. uidet sine tenore fadudū hic esse. Si empcio uel usucapio dat legitimā possessionē. Hemine esse tā pauper qui nō hoc iure omne agrū suū cōpossit circūdare. Si uero nulla perpetua possessio de rebus quesitis: sz tpalis uicissitudo seruetur inter homines: nihil prodesse uias aut horreis aut saltibus pluuiis hominē dominū fieri. siquidem moritur sic diues: eadem sorte qua pauper.
Tyrrena sigilla tuscana. Nā apud tuscos smo ytalie signa de marmore processerūt.
Genius. hoc aut dicit. Cum eēdā in diuersa sint. homines uoluntate: nō auro. Scit n. hoc genius. qui sortis nre dns habetur: Verum & ut a rebus partis nec me defraudo metuens quid de me heres fecerit & uotis memoriā uituperet.

i nūc sanyri: nūc lopis conat imitari

ribus. laus
dis. porrectis
mos nōtē.

portunus
portu de
nie. hoc est
ous. & ipse
placat quod
inportunus
undo. ad
bra lucos ab
rti.

s: fugeres radice ulm

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Liturgico
REG. LAT. 1701
119R

Vat. lat. 3548, fol. 3v

Memento dñe famulorum famularumq; tuarū
& omniū circumastantiū quorum tibi fides cog
nita est & nota deuotio · qui tibi offerunt hoc
sacrificium laudis · pro se suisq; omnibus · pro
redemptione animarum suarum · pro spe salutis
& incolumitatis suę · tibi reddunt uota sua aeter
no dō uiuo & uero

BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA

Communicantes et memoriam uenerantes · In pri
mis gloriose semper uirginis mariae genitricis
dī & dñi nri ihū xpi · Sed & beatorum aplorum
& martyrum tuorum · Petri · Pauli · Andreae
Iacobi · Iohannis · Thomae · Iacobi · Philippi ·
Bartholomei · Matthei · Simonis · Et thaddei ·
Lini · Cleti · Clementis · Sixti · Cornelii ·
Cypriani · Laurentii · Chrisogoni · Iohannis ·
Et pauli · Cosme · Et damiani · Dionysii ——
Bonifacii · Martini Augustini Gregorii
Ieronimi Benedicti Necnon & illorum scōrū
quorum sollempnitas hodie in conspectu ma
iestatis tuę celebratur dñe dis nr in toto orbe.

Archivio fotografico
VAT. LAT. 3548
3v

Vat. lat. 3548, fol. 332

aduersitate custodi · perdnm SECR.

Sacrificium dñe obseruantię paschalis offerimus
prs qs ut tibi & mentes nras reddat acceptas &
continentię prompciorꝰ nob tribuat facultatē · p

Deatę dꝰ · Et manifestatē tuā cernua de PFAT.
uotione exorare · ut mo dulīter infirmitatis
aspiciens · non in ira tua pnr̄a prauitate nos arguas ·
sed in mīsa clemētia tua purifices · eruditus consoleris ·
Quia cum sine te nihil possimus facere quod tibi
sit placitum · tua nobis gr̄a sola prestabit ut salubri
conuersatione uiuamus · p xpm dnm · ADC.

Repleti dñe donorum participatione cęles
tium prs qs ut eadem & sumamus iugiter & in
cessabiliter ambiamus · p SUP POPTM.

Omnitudine misericordię tuę dñe popu
lum tibi pregę confidentem · & corporaliter
gubernatum pietatis affectu tuis muneribꝰ
assequendi effice pcptorem · p ADUESP.

Aufer a nob dñe qsimiquitates nras · ut ad sca
scorum puris mereamur mentib: introire · p

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio fotografico
VAT. LAT. 3578
337
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE
Città del Vaticano

Vat. lat. 3548, f. 46v

FER. V. STAT. AD SCAM MARIAM.

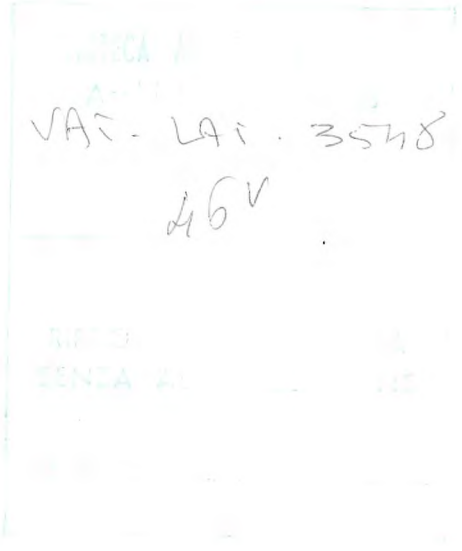
Ecclesiam tuam dne ppetua miseratio
ne ꝓsequere. ut intersecti turbines
constituta. et ꝑsenta iucunditate respi
ret. et aeterna beatitudine capiat. ꝑ

Acceptabi sint dne qsnri dona SEC.
ieunii. quae & expiando nos tuae grae
dignos efficiant. & ad sempiterna pro
missa perducant. pdnm P STAT.

Da aetne ds. Et tuam cum celebratione
ieunii pietate devotis mentibus obsequare.
ut qui peccatis ingruentibus malorum pon
dere ꝑmimur. & a peccatis omnibus libe
remur. & liberati tibi mente famulemur. ꝑ

Prebeant nob dne qs diuinum AD C.
tua sca feruore. que eorum partes tra
ctau delectemur & fructu. ꝑ SUPER.

Ad esto dne famulis tuis. & perpetuam be
nignitatem largire poscentibus. ut his
qui te auctore & gubernatore gloriam

VAI - LAI - 3548
46V

Vat. lat. 3548, f. 165ᵛ

geneſantib; aquiſ gaudent ꝑna
. gaudeant biſ caſugationib; ee
correctoſ· ꝑq ALIA·

A dte nos dne clamantes exaudi. &
aeiſ ſeqentiam nobiſ qibuę ſup
plicantib; · utqui ꝑpeccatis nriſ iuſ
te affligimur· miſericordia tua
pueniente clementia in ſentiamuſ·ꝑ

P ꝓueniat nos qſ dne gratia SEC·
ſemp &ſubſequatur· & haſoblatio
nes quaſ ꝑpeccatis nriſ inomine
tuo conſecrandas deferimuſ benig
nuſ aſſume· utꝑ intercessione om
niu ſcoꝝ tuoꝝ nobiſ ꝓficiant
adſalute· ꝑ ADCOMPT·

P lepſ tua dne capiat ſacrę benedicti
oniſ augmentu· &copioſiſ benefi
toꝝ tuoꝝ ſubleuentur auxiliis·
quactantaſ intercessionu deprcatio
nib; adiuuatur· ꝑq AT·

VAT LAT. 3578

1657

Vat. lat. 3548, fol. 143v

ne fidelium populorum antiqua bra
chii tui operare miracula. ut superati om-
nimoꝰ securi tibi seruiat xpiana libertaꝰ p
Oꝰ qui predicando aduentum regni ADC.
euangelio xpianum imperiū preparasti.
Da pracende famulisꝰ tuisꝰ. illi. principib; nrisꝰ
arma celestia. ut pax ecclesiarum nulla
turbaur competiaur bellorum p

MISSA ABBATE CONGREGATIONE.

Omnipotens dꝰ qui facisꝰ mirabilia mag
na solusꝰ. precende sup famulum tuū. illū
abbatem nrm. cunctamq; congregationem
illi commissam spm gratie salutaꝰ. ꝙ tuum
ueritaue tibi placeant. ppetuum eaꝰ rore
tuae benedictionisꝰ infunde. per Sꝫ.
Bꝰ ostiasꝰ dne famulorum tuorū placatusꝰ in
tende. ꝙ quasꝰ in honore nominisꝰ tui deuota
mente. p abbate nro ꝙ fratribusꝰ sibi commissisꝰ
celebrem. pficere sibi sentiant admeledam. p
Quos cadesti refectaꝰ munere ppetuo ADC.

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio fotografico
VAT. LAT. 3548
113v

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

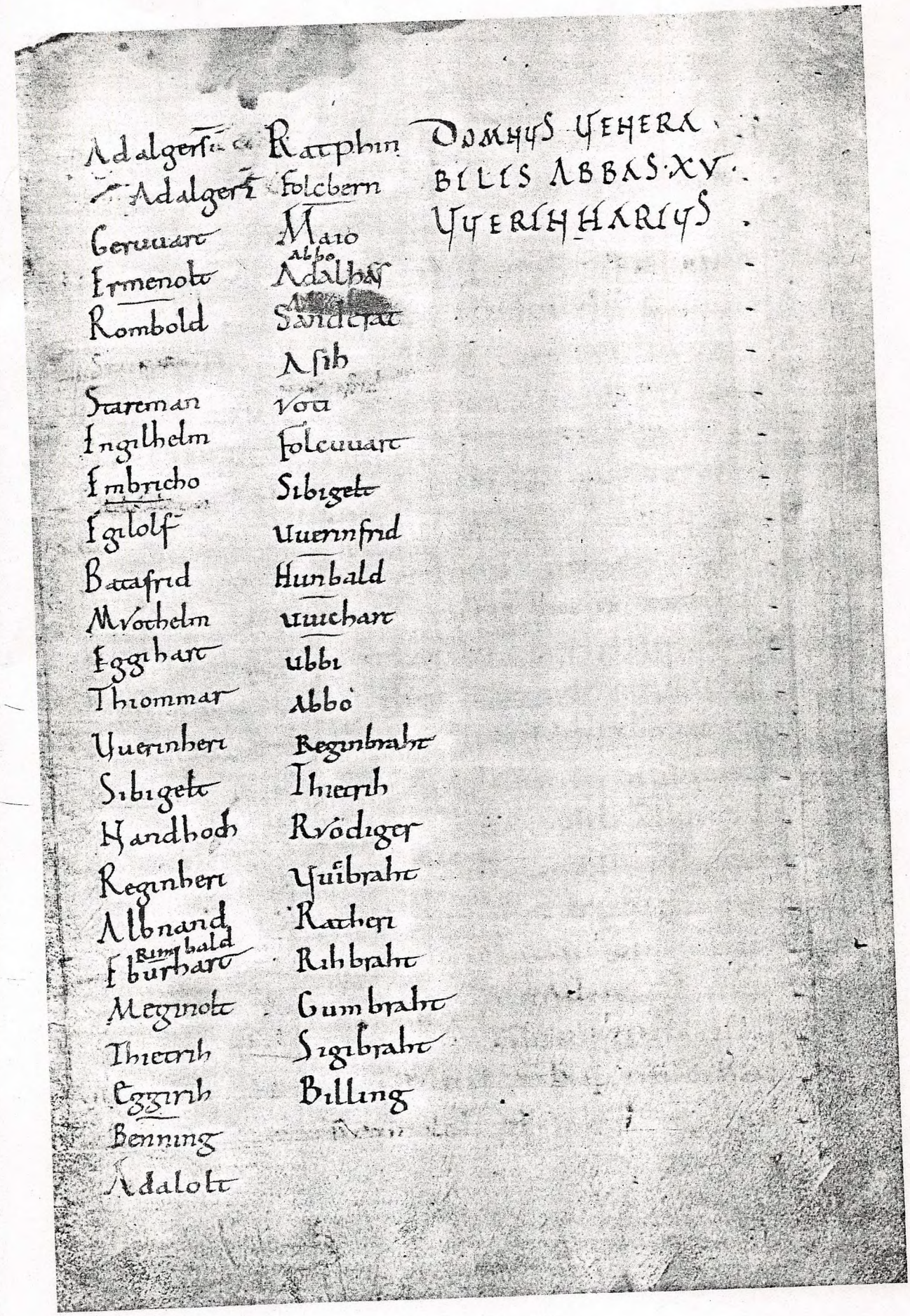

Abb. 4 Cod. Vat., fol. 5r

Otob. lat. 2531

conent omnimodis hoc malū consuetudine phibere
uel abscidere. DE PRBIS QUOTEMPORE ORDINENTUR.
nconcilio neocesariensi. utnullus ante prbt ordinetur ante
xxx mum aetatis suę annū. quia dns ihs xps nr̄ dicauit ante
xxxmū annum. DE PACE DANDA.
nde cretalib; innocē papę mai ut pax det abomnib; consectas
xpi sacramas. DE SPONSA ALTERIUS.
nde cretalib; sicut papę ut alterius sponsā nemo accipiat.
tem eiusdē ut nomina publice DE NOMINIB; RECITANDIS.
nrecitent ante p̄ces sacerdotales. DE CANONŪ INSTITUTIS
tem eiusdē ut nulli sacerdoti liceat ignorare AS PRBIS NRI GNO
scōrū canonū instituta. DE CLERICIS ALTERIUS EPI RANDIS.
nde cretas leonis papę sanctum est & in sardicensi concilio.
ut epi alterius clericū n̄ sollicitē & ne cordi & DE SERUIS
tem eiusdem ut nullus epi seruū alterius ALTERIUS.
ad cleri catus officiū. sine domini sui uoluntate p
mouere p̄sumat. & hoc gangrense cāuum prohibē
DE SACERDOTIB: CONTRA DECRETALIA AGENTIBUS.
tem in eodē ut si quis sacerdotū contra constituta
decretalia p̄sumptuose agens corrigi noluerit. ab
officio suo submoueatur. DE UIDUIS AQUIB: NON UE
nde cretas gelasii papę. ut nullus epi uiduas LENTUR.
uelare p̄sumat. DE FIDE CATHOLICA ET PRIMO SEDIS TO
Primo omnū admonemus ut fides catholica ab epis LEGIS.
& prbis diligenter legatur omniq; populo p̄dicetur.
quia hoc primū p̄ceptum dni dī omnipotentis ē. in
lege. audisti quia dns deus tuus dns unus ē. & ut ille
diligatur ex toto corde. & ex tota mente & ex tota

BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
PAL. LAT. 583
1R
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE
Città del Vaticano

fol. 1r

Vat. Pal. lat. 583

inuenienta b; infirmitur. Nonsolū magistratū sedetiā dignitates alię. facultatib; succedant. Remittat autē confirmatio. ea q̄ inp̄ęntio tēp̄ actas. Excipit autē quosdā contractus quos insequenab; exponit capitulis. p̄ quos ęcclesiarū immobiles res alienari possū. Xenodochiū idē. locus uenerabilis inquo peregrini suscipiunt. Throcho. throphiū. idē. locus uenerabilis inquo pauperes & infirmi homines pascuntur. Nosochomium. Idē. locus uenerabilis inquo egroti homines curant. Orphanotrophium. Idē. locus uenerabilis inquo parentib; orbati pueri pascuntur. Gerocomthomium. Idē. locus uenerabilis inquo pauperes & p̄p̄ē senectutē solā infirmi homines curant. Brephotrophium. Idē. locus uenerabilis inquo infantes alūtur. De hoc quomodo Licēat imperatori res sc̄i Loci

xx. Si princeps uoluerit rem immobilē sc̄o loco transferre. prestare. & accipere abeo aliā immobilē rem & eo modo p̄mutationē contrahere. liceat hoc facere ei diuina pragmatica q; sanctione promulgata. De orfanis et exheredatis subueniendū.

xxi Propt̄ status pacis concordia seruanda. placuit nob deorphanis & pauperib; qui debite t indebite dicunt amisisse hereditatē patrni t materni iuris ad se legibus p̄nentē. si alicubi inuenta fuerint inquos patres t matres p̄p̄ tradit̄ones illorū exheredes fecerē alioru scili & suasionib; aut pecunionib; t aliquo ingenio. omnino uolum. adquē p̄n & potestatē iuxta uoluntatē dn̄i. & uram decreum. emendari. quantū ad nos t ad nram scam admonitionē & consideratione. ut si forte extra officiū nrm alicubi inuenta fuerit ammonere uram clemtiā audeam. ut emendetur. De rebus pauperū uel minus potentū mala occasione non emendis.

xxii Propt̄ positionē pauperū p̄quib; curā habere debem. placuit nob ut nec epi nec abbates. nec comites. nec uicarii. nec iudices. nullusq;

PAL. LAT. 583
20r
fol. 20r

intpr̄bos statuer̄ ita ut amplius nihil de episcopali ministerio p̄su
merent. nec ipse deinceps a quoquā fierent qui gradus sui periculū
uitare uellet. Decreui namq; ē. milla sy̆nodo quā regni sburg peode
tpalis causis apostolica auctoritate p̄fata p̄texto habuim⁹. nihil exp̄
dictas a quoquā eorum agere nec facere uolentib; consentare. sed quic
quid abhis episcopalit̄ p̄sumptū ē. a canonice ordinatas epis p̄agi de
bere. nec ullū usquā de episcopali ministerio a cor epis aliquid accepisse
quia nihil in tantē erat quod aliquis horū accipere potuisset. Quō qd
non habuit quis eorū dare ñ potuit. Nam epi ñ erant quia nec adquandā
curtas episcopalē sedē tradita erant. nec canonice a trib; epis ordinata.
Ido de episcopali ministerio nihil agere potuerē. Et idcirco ñ ostendit
gestū qd praefixi agere putauerunt quia qd ñ habuerē nullatenꝰ dare
potuerē. Ideo namq; ulla causa permittat ut uideat⁹ retractū. qd de causis
memoratas a canonice ordinatas epis cognoscitur regulariter p̄actum.
Unde et ca sepe quesito de male accepto honore nascatur qui ambigat
nequaquā ei tribuendū quod ñ docet⁹ fuisse collocatū. Scimus enim
sicut in antiquis patrū legim⁹ decretis. posse uenia ac iusta legitimi
epi benedictio auferre omne uitiū. qd auctio fuerat in ecclesiam.
CCLxi. De reb; ecclesiasticis absq; iussione p̄pri epi ñ dispensandis.
Placuit ut epi reru ecclesiaru in omnib; iuxta scōrū canonū sancti
ones plenā semp habeant potestatē. nullus eas dare t accipere
absq; p̄pri epi audeat iussione. nullus eas inuadere t uastare.
aut aliquo modo deteriorare p̄sumat. Nam de uastatis ab; ecclesiaru
quę res. Nihil aliud intellegim⁹ quā contra illū ętnū imperii dn̄i ei⁹q;
maiestatis. homines mouere certam. cum ille aedes illi die noctuq;
famulent. et illis sint consecrate. Uideant ergo uastantes easque
inuadentes p̄nuntiam⁹. ne a billo sise commoueat uastant et disp
dantur cuius p̄cussione montiū dorsa ferre non possē. Nos uero

PAL. LAT. 583
17MR

Vat. Pal. lat. 583, f. 53r

INCIPIT LIBELLUS QUINTUS · DIRECTA EPISTULA ZACHARIE PAP FRANCE ET GALLIS

ZAchariaſ papa uniuerſiſ epiſ prbiſ diaconib; cunctiſ abbatib; ac
etiam ducabuſ comitib: omnibuſq: dñi amentibuſ p galliaſ & francorum
puincaſ conſtitutiſ. Reuerentie nobiſ reuerentiſſimo ac ſanctiſſimo frē nrō
bonifacio epō quod dum ſynod ad gregata cc. in puincia ura iuxta iuram cōmo
nitionem mediante: filiuſ nr̄ſ pipino & carlomanno principibuſ uriſ: pagane
etiam uicina metropolitano bonifacio dn̄ illuminaſſe corda ura cum principib;
uriſ in p̄dicatione ea uti omnib: cōmonitionib: eius obedire: & falſoſ ecclaſticoſ:
& homicidaſ & fornicatoſ a uob expellere: ut ſacerdotes omni potentia dñi gratiā
egim et p uob inceſſanter ſum orantes. ut cōpleat in uob opuſ bonum p ficiat
uſq: in finem. Obſecro enim omnſ uoſ coram dō. ut cōmonitionib: firmiter
obediatiſ. Ipſum enim uice ſua imparauit: illiſ ad p̄dicandū conſtitutū habem.
ut uoſ dō p̄parato ad uiā p ducat rectitudinis. ecclaſ cunctiſ factoribuſ: ſalui ee poſſitiſ.
Nabuſaſ enim peccatiſ ſanctaſ: nunc uſq: falſoſ & erroneoſ ſacerdotes. unde
ecclaſ cunctę pagane gentes uob pugnant: p̄ualebant. q̄ntas differentias inter
laicoſ & ſacerdotes quibuſ pugnare licuit nomen. Qualiſ enim uictoria datur: ubi
ſacerdotes una hora dominica p̄ces actant miſteria. & xpianoſ dominicum pon
gunt corp̄ p ſuarum animarum redēptione. & p̄ xpianoſ qb: hoc minime fuerat debu
erant. Aut paganoſ qb: xpm p̄dicare; pp̄ruſſa enim legiſq: manib: necant. Preca
pue dicente eiſ dño. Uos eſtiſ ſal terre. Quod ſi ſal euanuerit. In q̄ condietur.
Ad nihilum ualet ultra. niſi ut mittat foraſ & conculcetur ab hominib: Et dum hęc
ita ſint ecclaſ in uob fuerint ſacerdotes. quomodo uictoreſ contra uroſ inimicoſ
ee poterit. Nam ſi mundoſ & caſtoſ ab omi fornicatione & homicidio liberoſ
habuerit ſacerdotes. ut ſacri patres canoneſ. & iura uice p̄dicat p̄fat bonifacius
fr̄ nr. & ea in omnib: obediente ſ exacuerit. nulla gens ante ſpectum eius ſtabit.
ſed corruent ante faciem uram omſ pagane gentes & erit ſuictoreſ in ſup & bene
ad gentes uita poſſidebit ſa eternam. Uos autem cariſſimi fr̄ſq eſtiſ ſacerdotes

PAL. LAT. 573
5317

GALLICI
Rythmi de
Religione.
n.° 1238.
c. 76.

Quae aut̃ pcedunt deore. decorde exeunt
nant hominem; decorde enim exeunt cog
di
Homicia. adulteria. fornicationes. furta.
nia. blasphemiæ; Haec sunt comquinant
Hon locus aut̃ manibus manducare. non c
hominem; Verba Ieremie prophe

In diebus illis. factum e uerbum dni admo
Inporta domus dni. & pdica ibi uerbum ifeu
uerbum dni omnis iuda. qui ingredimin
ut adoretis dnm; Haec dicit dns exercitu
bonas facite uias uras & studia ura. & ha
In loco isto; Nolite confidere inuerbis m
tes; templum dni. templum dni. templu
Quo si benedixeritis uias uras & studia u
Iudicium Inter uirū & pximum eius. ad
& uiduę nonfeceritis calumniam. nec sa
Innocentem. effuderitis inloco hoc. & po
non ambulaueritis Inmalū uobis metipsi

Vat. Pal. lat. 1970, fol. A^r

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
PAL. LAT. 1970
AR

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

©BAV Cod Vaticano

Vat. Pol. lat. 1970, fol. 1v

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
PAL. LAT. 1970
Av

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

uiduę inseruitutem gradens. & terribili uisione regi eorū quis
eę agnitus. reddita sibi omni capacitate cuncta sua
& onusta frumento nauibus. cum ingenti gloria ad suam
sedem reuersus est.

VIIII kL Inbritannia patat scae aedilburde uirg.
VIII kL Natiuitas precursoris dni nri ihu xpi
VII kL Roma natat scae luciae uirg & acie regis barbarie R AH HOLE.
VI kL Roma patat scorū iohannis et pauli mar & SUNZO EPS.
V kL Inoua monasterium patat sci florentii conf .D.

Apud galaciam beati crescentis epi discipuli sci pauli apti
qui et in gallias transitum faciens multos ad fidem xpi conuertit.

IIII kL Roma patat sci leonis papę. Lugduno patat
sci hirenei epi qui persecutione seueri post multa tormenta
in carcere quae a bangelo meruit confortari gloriosam martirii
accepit coronam.

III kL Roma passio scorū apostolorū petri & pauli.
II kL Limouicas patat sci martialis epi & conf.
I kL IVL HAB XXXI. LUNA XXX.
IVLIN atat carileffi pri & conf. Ingolisma ciuitat
dep sci ebarchii epi & conf.
VI NONAS Roma patat scorū processi & martiniani martirū
qui a beatis apostolis petro & paulo baptizati & in fide cruce sunt.
V NON Inindia passio sci thomę apti. Eodem die patat
sci gregorii epi & mar. qui in libro historię ecclesiasticę refert
doctrina & miraculis claruit fuit. hic quoddam tempus
piscibus duos fratres inter se litigabant. cui eos pacificare cupidi
tate superatos non posset. mox orando arefecit. & arentem

Sol fertur ardentis canem fert iulius asperum.

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio
REG. LAT. 411
60R

VERSUS DE DUODECIM MENSIBUS

PRIMUS ROMANAS ORDIRIS IANE KALENDAS
Februa uicino mense numa infauste
Martius antiqui primordia prodidit anni
Foetiferum aprilem undicat alma uenus
Maiorum dicaus patrum de nomine maius
Iunius aetatis proximus esse tibi
Nomine caesareo quintilem iulius auget
Augustus nomen caesareum sequitur
Autumnum pomona tuum septembre uegetat
Tritaceo octember fenore ditat agros
Sidera precipitas pelago intemperia nouemb
Ymbri fer ast mensis tumque december adest

Ora patet iani romanis ianua bellis
Vota deo dia februa mensis habet
Inque prae marsi anni felicia fata reducit
Iunc aries ueneri lucida serta legit
Dulcia maie tui ducis exagona nonis
Arce poli geminos iunius ecce locat
Iulius ardenta diuerat lumina soli
Aera flammigero cuncta leone calent
Poma legit uirgo maturi munera solis
Fundit et october uina falerna lacus
Aret tota soli speries ui dura prepat
Unde december amator et genialis hiemps

Tetrastakon authentica cū desingulis mensibus

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio [illegible] Ottob.
REG. LAT. 1411
75 R

OTKERUS
QUEM AC
SILIHDI
GHUM
SCE MARI
AE SCIQ: LAHDBERTI MAHCI
PIU. PREDICANTI TAMEH ESM.
UUERIHERIDO UENERABILI
IHXPO PATRI ET CONSACERDO
TI SALUTIS AETERHAE SUB
SIDIUM

BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
REG. LAT. 615
3R

uersat. utinam non auolet obbreuiem uitā
& curam sollicitudinum antiquorum me
morare inuenta uirorum. Vixere fortes
ante agamennona multi. sed omnes inla
crimabiles ignotiq: urgentur longa no
cte. carent quia uate sacro. Hec uere
do perpendens abbatum reuerentissime.
& quia necesse est quanto iuniores. tan
to ēe perspicaciores. obtulisti libellum
deuita tam nīri quam uri specialis patro
ni domni scilicet remagli. conquestus
propter incuriam tamen predecessorū
uīrorum breuius quam ut res exposcula
ret pmagnitudine gestorum eius esse
editam. Simulq: uisus es ut medicam
precari sed potius exhortari. ut eam non
modo exemplari. uerum aliquanto le

Vat. Reg. Lat. 615, f. 4r

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
REG. LAT. 615
412

Vat. Pal. lat. 235, f. 40v

L una iii opera incipere nō grunt. nisi qd renascēt stygiare. animalia domare. uerres castrari.
ortū neseras. qua nanq herbe nascunt. qd furat. cito inuenit. q recūbit cito ē ualescē.
aut longū pēculū sustinebit. luer nat animos. cupidus dereb; alienis. raro erit senex.
nec bona morte morietur. luella similit. & laboriosa. multos uiros cupit. & nō erit uecula.
somnū uacuū ē. L v ii. iii. opera incipere. pueros inscolā mittere utilis. qui fugit. cito
inuenit. qui recūbit. cito morit. uel uix euadet. qui nascit. laboriosus. formicator. annos xx.
si euaserit. diues erit periculū habebit. luella similit. Somnū siue bonū siue malū effectū hbt.
L u ii. v. n dabis sacramētū. qua puerū erit. qui fugit cito nunciatur mortuus. t lugat reuertit.
furtū difficile inuenit. puer nat vix euadet. post. v. annos sepe inutilis morit. luella. pessi
ma morte moritur. qua malefica & herbaria ē. qui recumbit. morit. Somna suspensa sit.
effectū habent. nemini dicas. L v ii. vi. furtū non inuenit. qui recūbit. diu & lentē languescē.
qui nascit. audax. magn. multū astut. si annos xviii euaserit. fortunat erit. signū habet in
dextera. puella namq. casta. uiris accepta. grata mommb; bonis. Somna certa. noli reuelare.
L v ii. vii. sanguinē minuere. medicari domare. castrari. luer nat prudens. memoriosus. strenuus.
docet. literat. uerax. amabilis. signū hbt in fronte. luella uerbosa. viris accepta. signū in supcilio
dextro. & in mamilla sinistra habet. Eger medicamtis sanat. somnia certa s. sepe tarda. L v ii. viii.
semina mixta mittere. apes mutare deloco in locū. furtū n inuenit. luer nat. ignor strenuus. multū
periclitat. inaq maxime. signū inlatere dextero. puella signū in supcilio dextro sepe. & est magna
utilis. uerecunda. deuno viro ē tenta erit. qui recūbit cito morit. Somnū cito fit & inpletū. dō cōmēda.
L v ii. viii. omnib; agendis utilis horū facere. q fugit cito inuenit. t ger cito ē ualescē. puer natus
granosus. astutus. serenus. periclitabit usq ad annos viii. signū in dextera manu. si xxx annos uixerit.
diues erit. puella studiosa. grata. utilis. casta. signū ut puer. somnū cito fit & sed cela. L v ii. x.
omnib; agendis utilis ē. domū nouā intrare luerū inscolā mittere. luer nat negligens. laboriosus in pma ętate
L uella. benigna. lanefica. petrā in melius pcubit. q recūbit aut cito morit. aut cito surgit. L v ii. xi.
beneficū petere. arbores amputare. apes inuadere. puer nat. feruidus calidus. animos posteriori
ętate melius erit & agit. puella sig in fronte t in mamilla sapiens erit. casta in etate n bona morit.

29

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
PAL. LAT. 235
VOL
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE
Città del Vaticano

Vat. Pal. Lat. 865, fol. 10v

talianos opera adeo celestia ac sempiterna sustollat. Neq;
in nobis mens ab impudicis actionib; victa luxuriae sed
aeternitatis promeritis uindicans solium uictrix sapientia
regnat; Igit beatus quintianus ex alternatione. & ut quida
ferunt nepos fausti epi. qui genitricem suam suscitasse phibet.
scitate proditus. ulstutu doctr fulgidus. caritatis igniculo
feruid. castitatis flore peruius. ad episcopatu rutenę ec
clesiae eligit. expetit. ordinat; In quo episcopatu amplia
tis adhuc ulstutibus. cu semp indi operib; crescere auc
ta. beati amantii antistitis basilica sem corpus in an
tea transtulit. sed non fuit sco acceptabile hoc opus.
Vnde factum est. ut p uisu apparens. dicere ei. Quia au
su temerario actus. in pace quiescentes uisus es amouisse.
ecce remouebo te ab hac urbe. & eris exul in regione altera.
Verum tamen non priuaberis. honore quo fruebaris; Non
post multu uero tempus. orto inter clues & epm scandalo.
gothos qui tunc in antea dicta urbe morabant suspicio at
tigit. q se uellet epm francoru ditionib; subdere. consiliog.
accepto. cogitauerunt eu p fodere gladio. Q cu uero sco
nuntiatu fuisset. de nocte consurgens. cu fidelissimis suis mi
nistris. ab urbe illa egredies. ad ueronas aduenit. Ibiq. a sco
eufrasio epo. qui a pruinculo quonda antistiti successerat re
ceptus est. largitasq; et tam domibus qua agris & uineis.
uel ille uel qui lugdunensi urbi preerat. summa cum dili
gentia excolebant. Erat enim iam senex. & egregius di cultor.
Decedente autem ab hoc mundo sco eufrasio. apollinaris tribus
mensibus. sacerdotio subministrato migrauit; Cu autem

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio fotografico
PAL. LAT. 865
10v
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Vat. Pal. Lat. 865, f. 66r

CIII B eumiano moleficū abb
CIIII B epalagia lemoficū.
CV B esepulchro erisentię parisioꝝ
CVI B ebeata radegunde pictauensi.
CVII B etetrico epō.
CVIII B escō orientio epō.
CVIIII B equitenia uirginū.
CC B escō paulino epō.
CCC B enegotiatore qui elemosinā aseñfeē.
CCCB ealio quinūquā adulteraut.

LIBER INGLORIĀ CONFESSORV INCIPIT FELICITER;

Dudæ insipienti rębo. inperitoq; atq; inerti illud aggredi. qđ nonpotest adimplere. Sed quđ faciā. qđ oculi non patior. quae debeatoꝝ uirtutib; uel ipse sepius inspexi. uel prelationē bonoꝝ uiroꝝ & certę fidei euidenter gesta cognoui. Sed timeo. neū scribere cepero. quia sū sine litteris rethoricis & arte grammatica. dicat mihi aliquis. Ausu rustico & idiota. ut quid nom tuū inter scriptores indi estimas. aut opus hoc aperte accipi putas. cū ingeniū artis ñ subpeditat. nec ulla literarū scientia subministrat. qui nullū arguñtū utile. in literis habes. qui nomina discernere nescis. s epius ꝑ masculinus femininā. ꝑ femininis neutra. & ꝑ neutris masculina cōmutas. qui ipsas quoq; ꝑpositiones. quās nobiliū dictatoꝝ obseruari sanxit auctoritas. loco debito plerūq; ñ locas. Nā ablatiuis accusatiua. & rursū accusatiuis ablatiua ꝑponis. Putas ne uidebit ut bos piger. palestrę ludū exerceat. aut asinus segnis. inter spheristarū ordinē celeri uolatu discurrat. aut certe nūqđ poterit coruus. nigredinē suā. albentiū colūbarū pennis obtegere. aut obscuritas picis. liquoris lacte mutari colore. Nempe ut ista fieri possibile non ē. ita nec tu poteris inter scriptores alios haberi. Sed tamē respondebo

PAL. LAT. 865
66

UM UNIUERSALIS SINODUS APUD
cartaginem abhonorio rege congre
garet & ex omnibus regnis atq; insulis
que sub eius regimine tunc temporis
degebant die kalendarum februariarū.
sexcenti septuaginta epi in unum sunt partē congregati
p fidē scē & indiuiduē trinitatis certaturi; quos ipse deceptus
arrianorū p fidia omnes exilio dampnare uussit; Cq̄b
cartaginēnsis episcopus eugenius & undemialis sūmē
scientie summeq; sctitatis inter alios emicuerunt & fidē
scē & indiuiduē trinitatis inuiolabilit̄ constantissima
uoce edocuerunt; Qua de re apropriis sedibus expulsi
pegrinationis causa ad transmarina conuolauer̄ apti
cū sequentes ex emplum. Mihi uuere xp̄c ē & emori
lucrum; Florentii uero atq; undemialis licet ortus
ex. uita atq; transitus apud alios horuissent nob
tamen dns uenerabilia corpora ex. tempore quo
uoluit reuelauit; Ct p huius urbis tuitione atq; ha
bitantium incolomitate alongissimis terrarum
partibus pietas diuina nob ex. corpora mittere dig
nat̄ ē Ct sicut ab incolis tr̄ē illius didicimus ubi
scē ex. corpora requiescerent cum omni timore atq;

Vat. Reg. lat. 497, f. 75r

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
REG. LAT. 497
757
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE
Città del Vaticano

Gloria in excelsis deo. & in terra pax hominibus bone uoluntatis. Laudamus te. Benedicimus te. Adorm̃ te. Glorificamus te. ỹmnū dicimus tibi. Gracias agimus tibi propter gloriā tuā magnam. Dñe deus rex celestis. deus pater omnipotens. Domine fili unigenite ihu xp̃e altissime. Domine dī agnus dei. filius patris. Qui tollis peccata mundi miserere nobis. Qui tollis peccata mundi suscipe deprecationem nostrā. Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis. Quoniā tu solus sanctus tu solus dns. tu solus altissimus ihu xp̃e cum sancto spiritu in gloria est dei patris. AMEN.

Credo in unum deum patrem omnipotentem. factorē celi & terre. uisibiliū omniū & inuisibiliū. & in unum dñm ihm xp̃m. filium dei unigenitum ex patre natum ante omnia secula deum de deo. lumen de lumine. deum uerum de deo uero genitum non factum consubstantialem patri per quem omnia facta sunt. qui propter nos homines & propter nostrā salutem

Vat. Ross. 204

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
ROSSIANO 204
8 R

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

dſ· ut hæc eadem nobiſ ꝓficiant ad ſalutem· &
animabuſ ꝓquibuſ tuã deprecamur clemen
tiam· ꝓſint ad indulgentiam· ℔ ALIA
Animabuſ qſ dñe famulorum famularumq;
tuarum omnium fidelium defunctorum ora
tio ꝓficiat ſupplicantium· ut eaſ & a peccatis
omnibuſ exuaſ· & tuæ redemptionis faci
aſ eſſe parcipes· ℔ dnm DRICA XXVII.
Excita domine potentiam tuã Dic dñe ego cogito·
& ueni· & qđ ęcclesię tuę promiſiſti·
uſq; in finẽ clementer operare· ℔. SECR. finem seculi
Sacrificium tibi domine celebrandu pla
catus intende· qđ & noſ a uitiis nrę cdi
tionis· & tuo nomini reddat acceptos· ℔. emundet
Animę noſtrę diuino munere ſaciatę POST CO.
qs omnipotens deus hoc potiantur deſiderio·
& a tuo ſpũ inflammentur· ut ante conſpe
ctum uenientis xpi filii tui uelut clara
lumina fulgeamuſ· ℔

Vat. Ross. 204

ROSSIANO 2021
153R

MISSA PRO TRIBULATIONIBVS

DS̄ QVI CONTRITORV̄ NON DESPICIS
ge mitu̇ū̄. & merentiu̇ū̄ nonſpernis
affectu̇ū̄. adeſto p̄cib; nr̄is. quaſ ꝓ tribula
tione nr̄a effundim⁹. eaſq; clement̄ ſuſcipi
enſ. tribuaſ. ut quicqd contra nos diaboli
ce uel humane moliunt̄ aduerſitates ad
nihilu̇ū̄ redigatur. & conſilio pietatis tue
allidatur. ut nullis inſectationib; leſi. ſ;
deom̄i tribulatione & anguſtia erepti. leti
inecta tua ſca tibi gr̄aſ referam⁹. ℣. SILE.

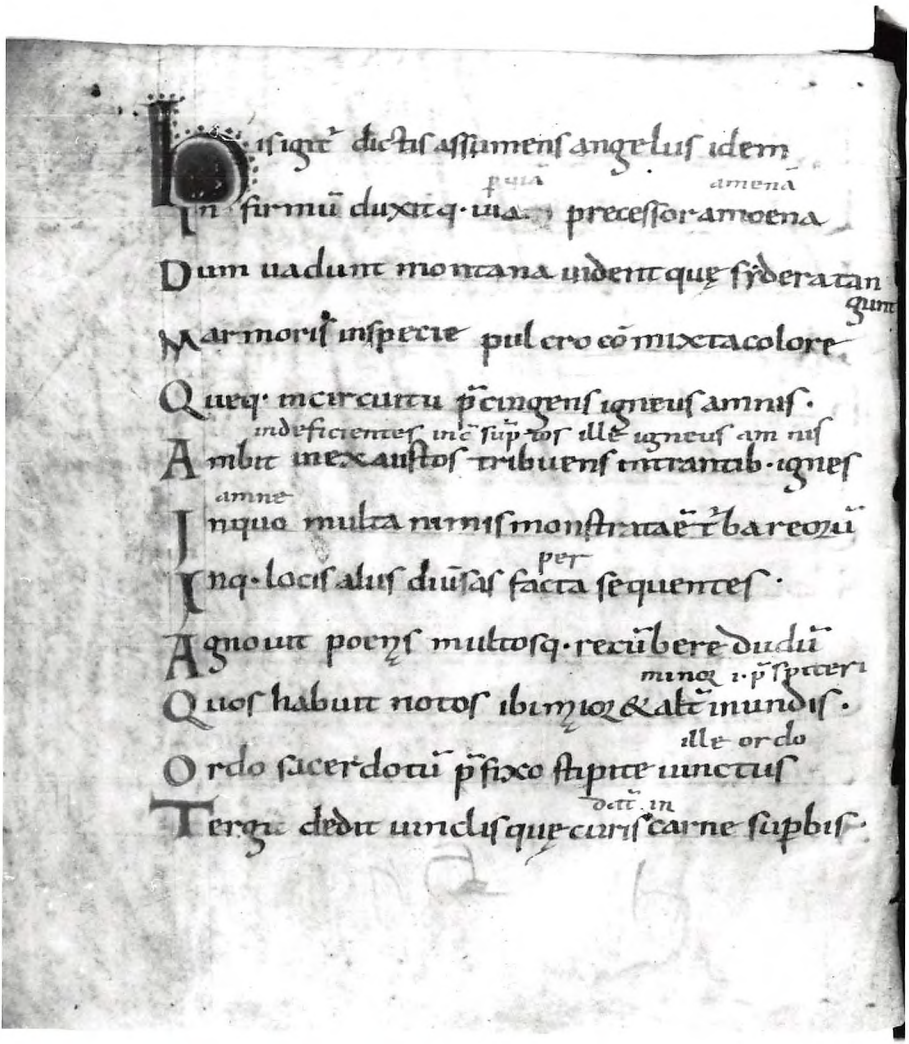
OS̄ qui tribulatos corde ſanas. & moeſtifi
catos actu iuſtificaſ. ad hanc ꝓpitius hoſ
tia⁹ dignam⁹ attende. qua⁹ tibi offerim⁹ ꝓ
nr̄a tribulatione. tu & hec benignus accep
ta. nr̄a miseratus ſana diſcrimina. tribu
lationis nr̄e attende miseria⁹. & anguſtia
ru̇ū̄ ſub moue p̄ſſura⁹. ut ex eis omib; que
patim⁹ malis. intuis ſemp delectemur
exultare deliciis. ℣. PREFATIO.

Vat. Ross. 204, f. 153v

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
ROSSIANO 204
153v

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

Vat. Reg. lat. 356 f. 17v

REG. LAT.
356

17r

in
Morib· antiquos sequi· sine· pauet· crimine·

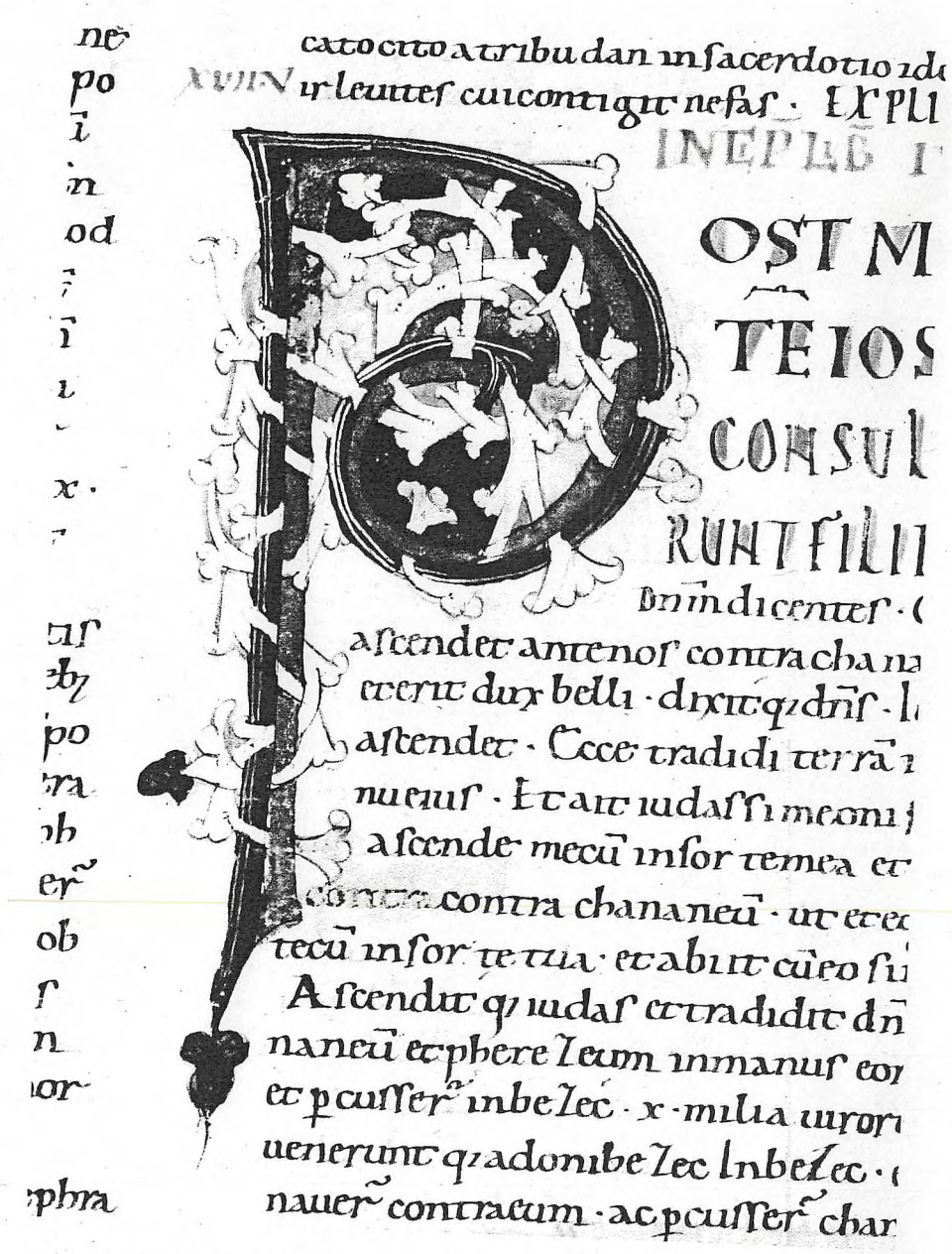
Quin· adest tactu cui grā magna benigno
Conculte eximios iure p̄ducere mores·

Hempe palatinas puer e· transl·at· ad aulas
Sed xp̄i feruore calens mercede sodales
Seruicu gaudere suos dimisit & studi·
Incopa Coenobium ingrediens monachū se lege liga Lun
Hoc recolens q̄d prima mihi documēta recepit
nacat nobilis imtabilis
Est hodieq· p̄bus· felix· spectabilis· apt·
Gaudeo q̄d tali mereor parere magistro
Cuius ob auxiliū p̄sens me· tanq· eta
His & ceni quinis usa atq· audita pateret·
Inuerbis scriptoq· simul q̄nocte nota
Lun·

Vat. Reg. lat. 356, f. 39v

REG. LAT.
350

391

13. Initial "P" at Judges, San Pietro Bible, Biblioteca Apostolica Vaticana, MS San Pietro A.1, fol. 82r (photo: Biblioteca Apostolica Vaticana)

14. Initial "P" at IV Kings, Perugia Bible, Perugia, Biblioteca Augusta, MS L.59, fol. 133v (photo: Biblioteca Augusta)

Ayres, in: Dumbarton Oaks Papers 41 (1987)

entre les grandes lettres espacées du titre de la Genèse une table de l'ordre des lectures bibliques selon l'usage milanais. D'après une note d'Olgiati ce manuscrit aurait probablement été légué par le Cardinal Piccolpasso au Chapitre de l'Eglise métropolitaine, à qui le Card. Frédéric Borromée l'acheta

51. Le Ms. Vatican lat. 10511 (*Bovin*).

Fol. 171r. Début de la prophétie de Michée.
Exemple du type simple des grandes initiales dans les manuscrits du groupe italien.

en1605. La Genèse et l'Exode de cet exemplaire out été collationnés par Dom Adrien Weld-Blundell.

Les deux derniens manuscrits que nous venons de passer en revue: *515* et *Ambros* n'ayant été collationnés que pour une partie restreinte du texte, je les laisserai provisoirement de côté et, dans les pages qui suivent, notre recherche portera uniquement sur le groupe *Ital Caec Bov Bovin* et *Hisp.*

Henri Quentin. Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate 1
(Collectanea biblica latina 6, 1922)

IOHANNI (fig. 4). All these notices are by a single hand, which is not, apparently, the same as that responsible for the principal text of the insert (but see below).

Under the inscription, another hand has added a notice concerning the dedication of an altar to S. Marmenia in 1098, while below this still, yet another, a rougher, hand has added an undated notice concerning the altar of S. Jacopo.

The facts that the dated notices including the second one of 1080 are formally headed (and perhaps signed; see below), that they are in good book

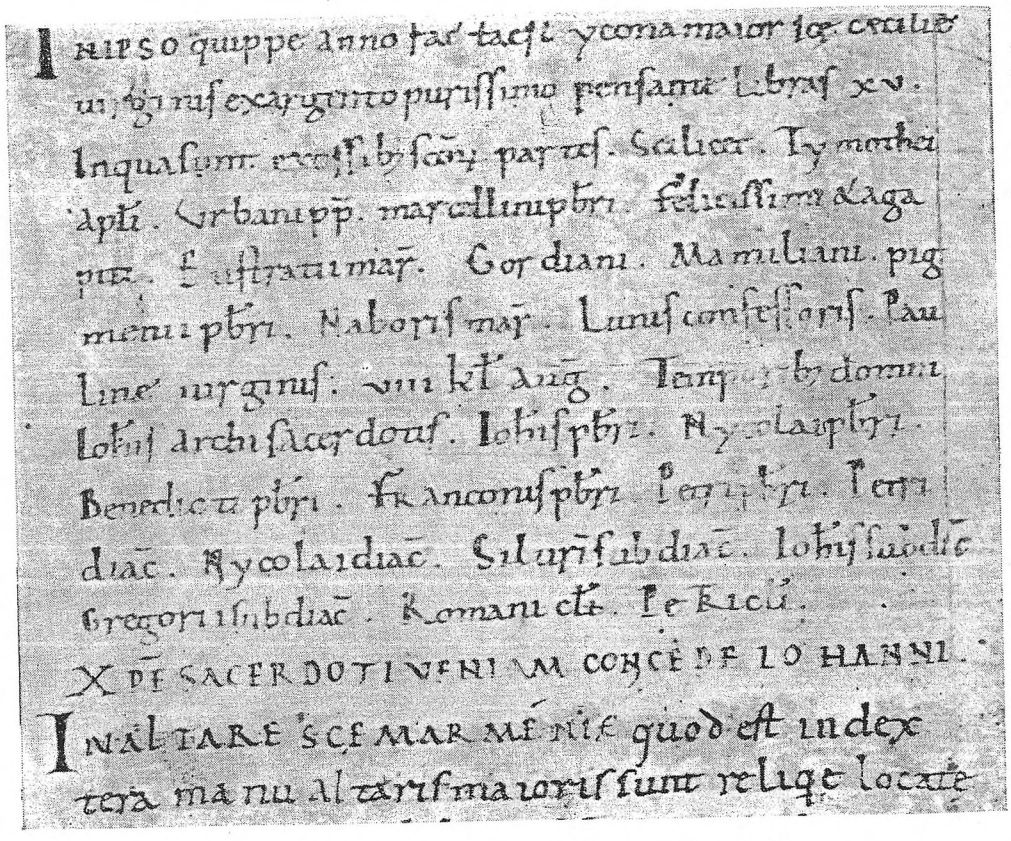

Fig. 4. - Rome. Bibl. Vaticana, Barb. lat. 587, fol. 308 v.

script identical throughout — and the ink, too, remains the same — and that the S. Andrea notice is out of chronological order, all demonstrate that they were written at one time as a retrospective summary — that they were not current entries made as the events they tell of occurred. They could not, therefore, in any case be used as Toesca used them to place the writing « closer to 1080 than 1097 » (1). They can have been written only after the codex from which the insert

(1) The fact that the original notices go only to 1080, though probably added late in 1097 or early in 1098, simply means that there were no new dedications in the interval, the first after the codex was completed being that of 1098, which was duly entered.

Garrison, in: La Bibliofilia 54 (1952)

304 to 308 v.; thus it consists of five leaves and is a makeshift, not a full quaternion. On fol. 304, at the top of the left colum is the opening rubric: *Libellus Typicam gerens figuram sci Hysidori Veteris Testamenti* (fig. 2). The text begins with the initial D already noted. On fol. 305 is another rubric: *Item Libellus*

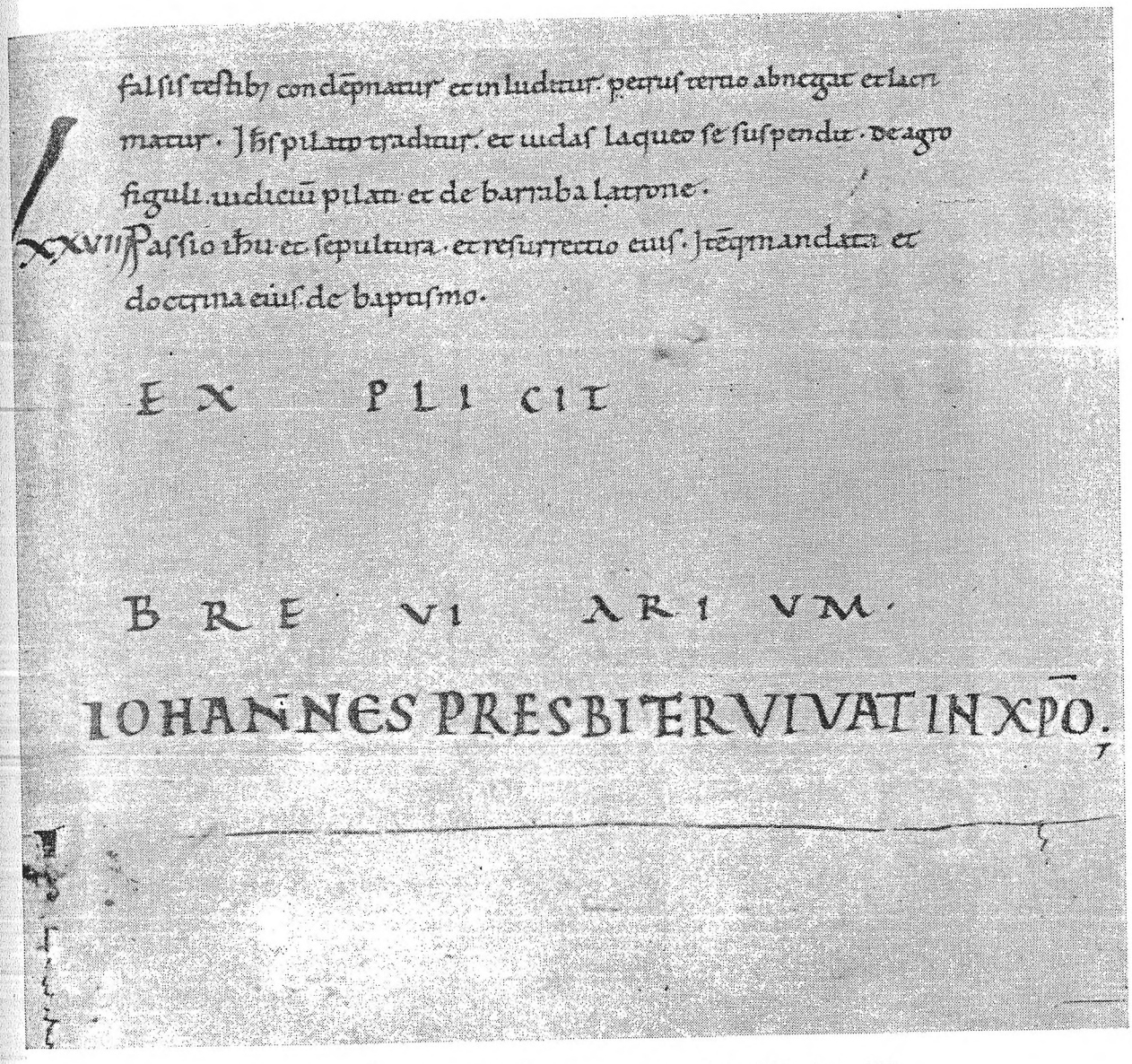

Fig. 1. - Rome. Bibl. Vaticana, Barb. lat. 587, fol. 301.

Typicae figurae sci Hysidori in Evangelio. On fol. 307 occurs yet another: *Sci Ieronymi Presbiteri De generibus monachorum.* It is in the margin next to this rubric that the date occurs: ANN. D. M.XCVII / IND. V. M. IUL., within a simple wavy-line frame (fig. 3). Following are St. Isidore's *De christiano nomine, De nomine aecclesiae,* and *De religione christiana,* each with a rubricated title. This is the original text of the insert; it ends at the bottom of the left column on fol. 308. It is all by a single hand (1). In the right column is a short added

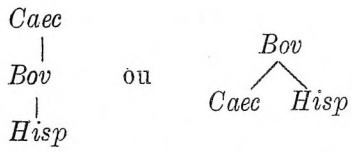
III. — Classement des manuscrits.

Dans les variantes à témoins rares que nous avons relevées plus haut nous pouvons voir déjà se dessiner des relations plus spéciales entre *Ital Caec* qui

52. Le Ms. Vat. Barb. lat. 587 (*Caec*).
Fol. 182*r*. Debut de la prophétie de Johel. Initiale plus ornée.
La figure centrale du prophète a été peinte après coup par un autre artiste.

paraissent souvent seuls, et *Bov Hisp* qui sont dans le même cas : nous trouvons aussi plusieus fois *Bov* et *Caec* formant groupe. Ces trois rapports sont un indice de la succession

pour ne citer que deux des constructions possibles.

H. Quentin, Mém. sur l'établissement du texte de la Vulgate I (1922)

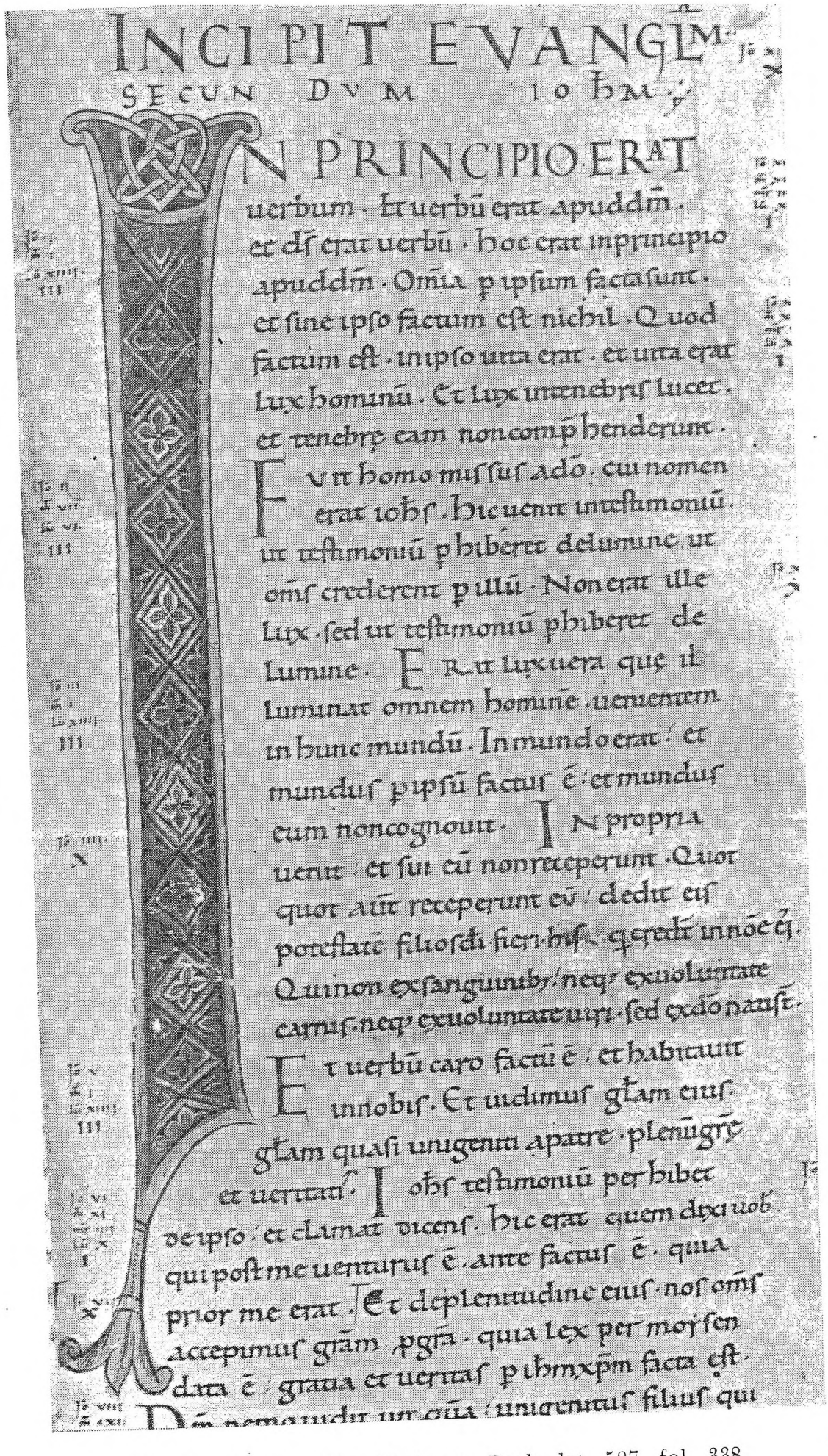

INCIPIT EVANGLM
SECUNDVM IOHM
IN PRINCIPIO ERAT
uerbum. Et uerbū erat apuddm.
et dſ erat uerbū. hoc erat inprincipio
apuddm. Omīa ꝑ ipſum facta ſunt.
et ſine ipſo factum eſt nichil. Quod
factum eſt. in ipſo uita erat. et uita erat
lux hominū. Et lux in tenebris lucet.
et tenebrę eam non comp̄henderunt.
FVit homo miſſus adō. cui nomen
erat iohs. hic uenit in teſtimoniū.
ut teſtimoniū ꝑhiberet de lumine. ut
oms crederent ꝑ illū. Non erat ille
lux. ſed ut teſtimoniū ꝑhiberet de
lumine. ERat lux uera que il
luminat omnem hominē. uenientem
in hunc mundū. In mundo erat. et
mundus ꝑ ipsū factus ē. et mundus
eum non cognouit. IN propria
uenit. et ſui eū non receperunt. Quot
quot aūt receperunt eū. dedit eis
potestatē filios dei fieri. his. qui credūt in nōe ei.
Qui non ex ſanguinib. neq; ex uoluntate
carnis. neq; ex uoluntate uiri. ſed ex deo nati ſunt.
ET uerbū caro factū ē. et habitauit
in nobis. Et uidimus gl̄am eius.
gl̄am quasi unigeniti a patre. plenū gr̄ę
et ueritatis. IOhs teſtimoniū perhibet
de ipso. et clamat dicens. hic erat quem dixi uob.
qui post me uenturus ē. ante factus ē. quia
prior me erat. Et de plenitudine eius. nos oms
accepimus gr̄am ꝑ gr̄a. quia lex per moysen
data ē. gratia et ueritas ꝑ ihm xp̄m facta eſt.
Dm̄ nemo uidit unq; qui unigenitus filius qui

Fig. 5. - Rome. Bibl. Vaticana, Barb. lat. 587, fol. 338.

Gerrison, in: La Bibliofilia 54 (1952) S.21

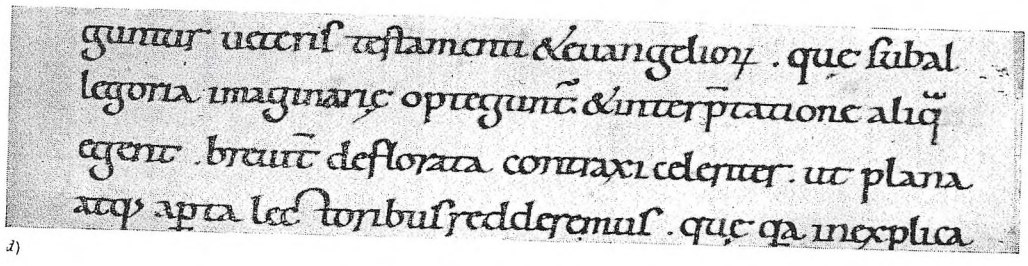
a)

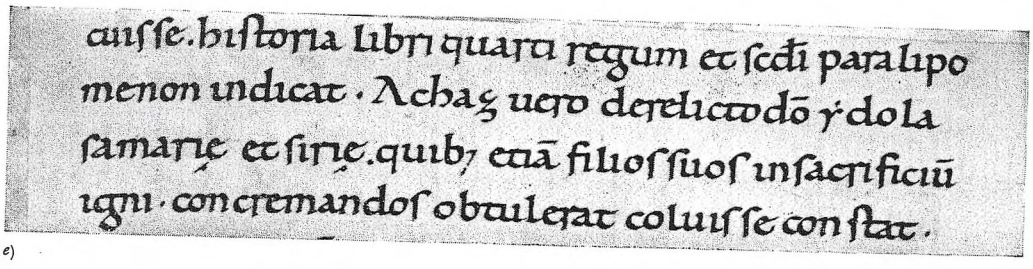
b)

c)

d)

e)

Rome Biblioteca Vaticana, Barb. lat. 587. *a*) fol. 173. *b*) fol. 358^{v}. *c*) fol. 264. *d*) fol. 304. *e*) fol. 186.

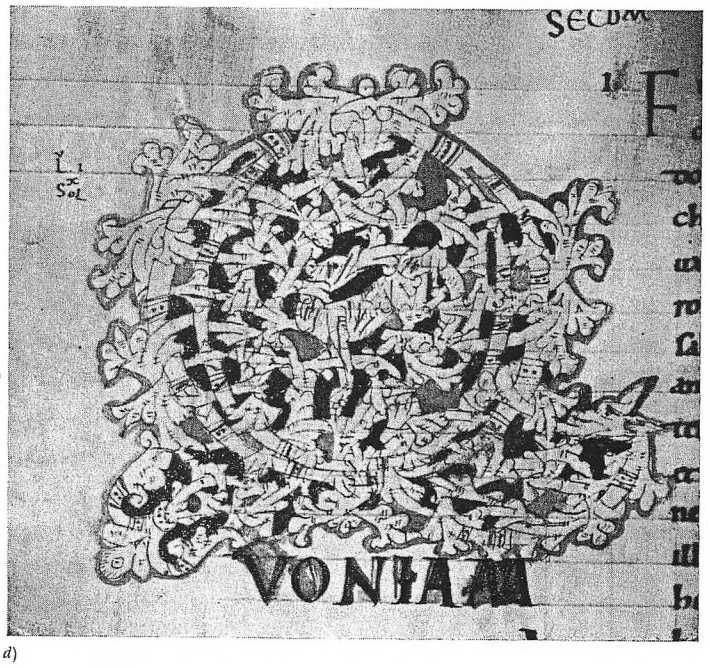
a)

b)

c)

d)

Florence, Biblioteca Laurenziana, Plut. 17.27. *a*) fol. 6. *b*) fol. 49. *c*) Rome, Biblioteca Vaticana, Barb. lat. 587, fol. 304. *d*) Florence, Biblioteca Laurenziana, Plut. 17.27, fol. 77^{v}.

With reference to the 1097 date, it is, in reality, difficult to interpret. Placed irregularly in the margin next to a text that calls for no dating of the sort, it is

Fig. 2. - Rome. Bibl. Vaticana, Barb. lat. 587, fol. 304.

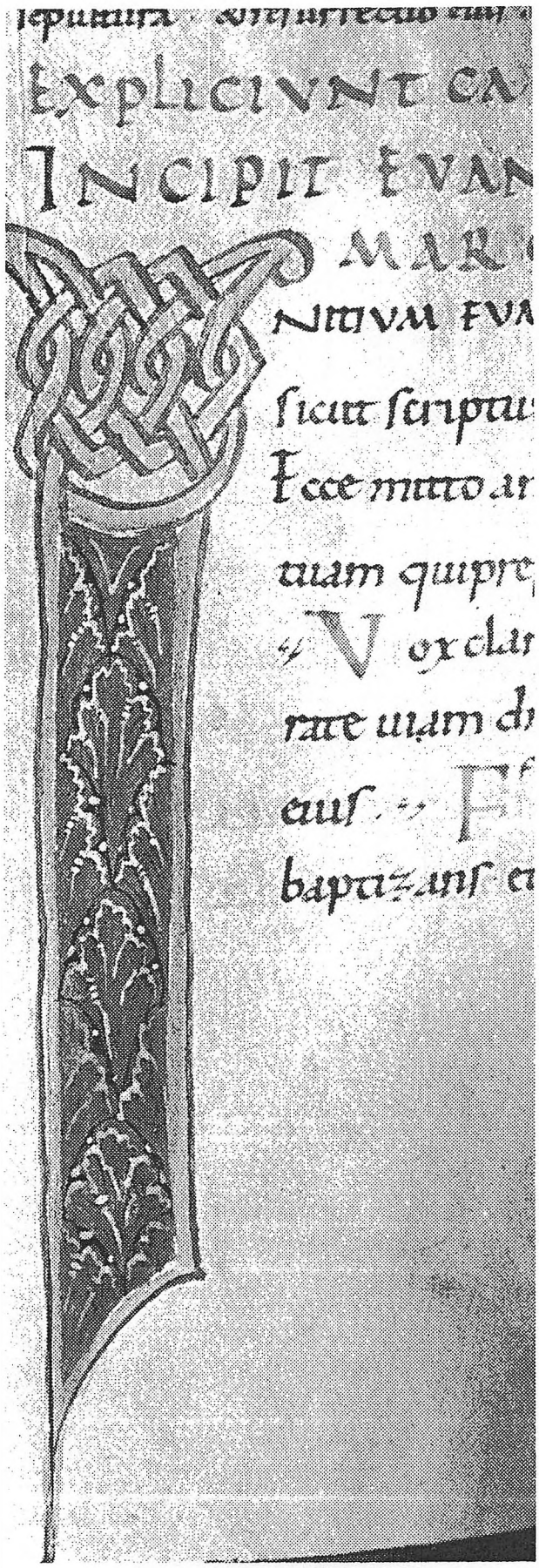
natural to think of it as a scribe's entry of the day on which he reached this point in his labors — thus that it can be used to date, at least approximately, the codex from which the insert was taken. And while this may be correct, it must be admitted that it is not absolutely certain. The question now has, in any case, less importance than once it had.

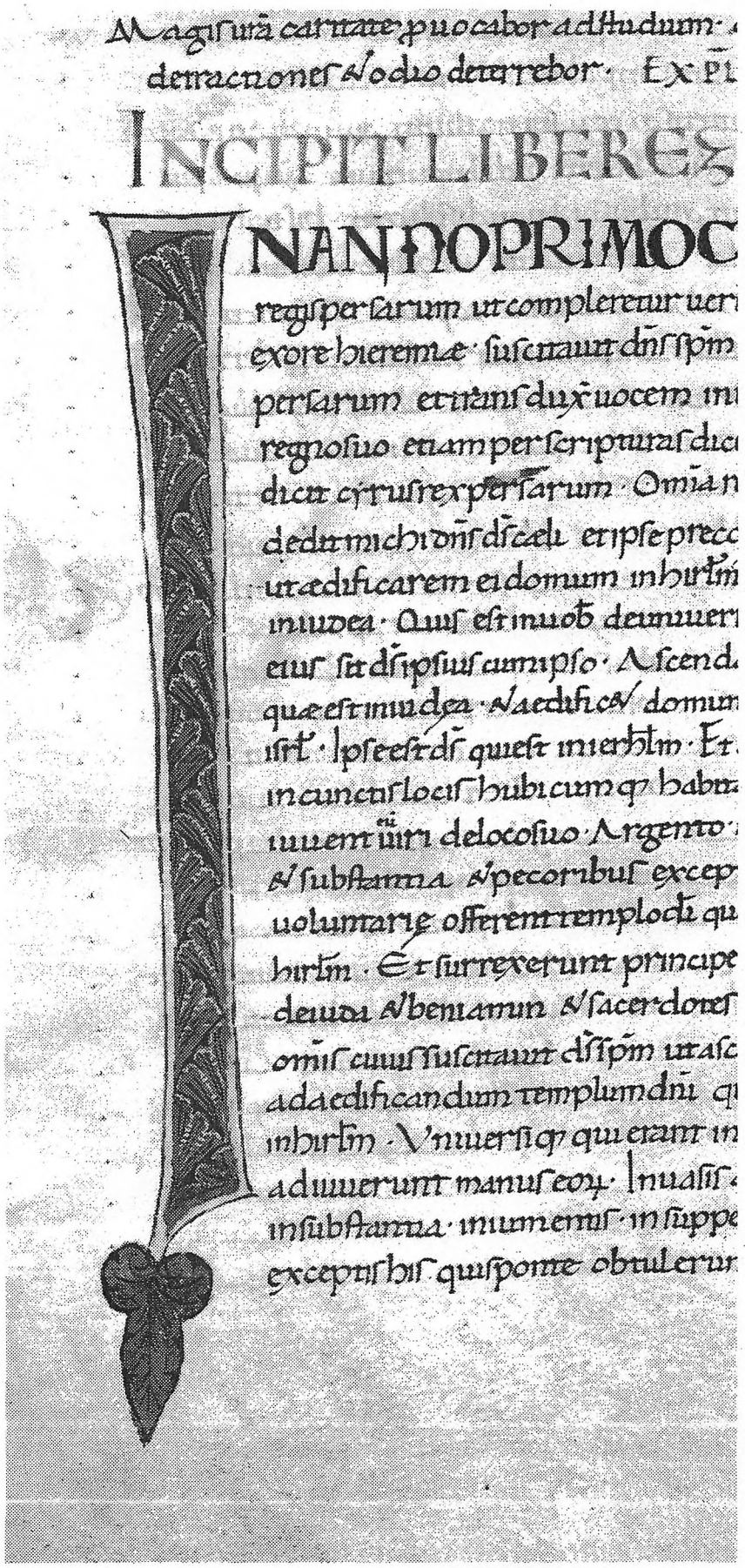
308) being identical, all the latter (fols. 304 v., 305, 306 v., and 307) being identical. The differences can be explained only as a difference of *ductus* induced by the difference in surface. Be it noted, too, that it is the script on the rough surfaces that is the most distinctive and typical, and comprehensibly so, because it was there the scribe must have made the greatest efforts to maintain its character and must have been, therefore, the most conscious of his hand.

Garrison, Notes ..., in La Bibliofilia 54 (1952) p. 16

R. Gameson, The Early Medieval Bible (1994)

Cassino Bible (Monte Cassino, Archivio dia, MS 515 AA, p. 752: initial

7.5 Barberini Bible (Vatican City, Biblioteca Apostolica Vaticana, MS Barb. lat. 588, fol. 268v:

Richard Gameson (ed.), The Early Medieval Bible. Its production, decoration & use (1994)

7.3 Barberini Bible (Vatican City, Biblioteca Apostolica Vaticana, MS Barb. lat. 588, fol. 312v: initial at St Mark).

y reiterating late Touronian conventions. On the other hand, the **I** initial
ns the Gospel of St Mark in the Barberini Bible (ill. 7.3; Vatican City,
Apostolica Vaticana, Barb. lat. 588) shows a different approach to
g the shaft of the initial. In this case the interlace panel which articulates the
ed to continuous bars which define the basic shape of the letters and hence it

unusquisq; per turmas et cuneos atq;
exercitum suum. Porro leuite; per gri
tabernaculi figent tentoria ne fiat in
dignatio super multitudinem filioy
isrl. Et excubabunt in custodijs tabernacu
li testimonii. Fecerunt ergo filii isrl
iuxta omnia que preceperat dns moysi;
dns Locutusq; est dns ad moysen et aaron dicens.
Singuli per turmas signa atq; ex alla
et domus cognationum suarum castra
metabuntur filii isrl per gyrum taber
naculi foederis. Ad orientem uidelicet
tentoria per turmas exercitus sui. Et q;
princeps filiorum eius naason filius amina
dab; et oms de stirpe eius summa pugnan
tium septuaginta quatuor mit sexcen
ti; Juxta eum castrameta sunt. De tribu
isachar quorum princeps fuit nathana
hel filius suar. et oms numerus pugnatoy
a quinquaginta quatuor milia quadringenti.
In tribu zabulon princeps fuit heliab filius helom.
Oms de stirpe ei exercitus pugnatoy. quinquaginta
sex milia. quadringenti. Vniuersi q; in castris uide-an
numerati sunt fuer centu quinquaginta sex milia quadrin
genti. et per turmas suas primi egredient. In castris
filioy ruben ad meridianam plagam erit princeps
helisur filius sedeur. et cunct exercitus pugnatoy
ei q; numerati sunt. quadraginta sex milia quingenti.
Juxta eius castra metati sunt de tribu symeon. quoy. prin
ceps fuit salamihel filius surisaddai. et cunct
exercitus pugnatoy ei. q; numerati sunt quinquaginta nouem
milia trecenti. In tribu gad princeps fuit eliasaph filius
duhel. et cunct exercitus pugnatoy ei q; numerati
sunt quadringenti. quinquaginta milia sexcenti quin
quaginta. Omnes qui recensiti sunt in castr

Vat. Pal. lat. 3, fol. 45ra

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
PAL. LAT. 3
452

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

loco suo. Venit ergo rex die septima ut lugeret cum illo dem. et cum ad locū cum ro spexit. et procedentibel sedens; et exclamauit rex uoce magna dicens. Magnus es dñe dis danihelis, et extraxit eum de lacu leonum. Porro illos qui pdamonis eius causa fuerant intromisit. et devorati sunt in momento coram eo.

EXPLICIT LIBER DANIHELIS.

Vat. Pal. lat. 3, fol. 167v

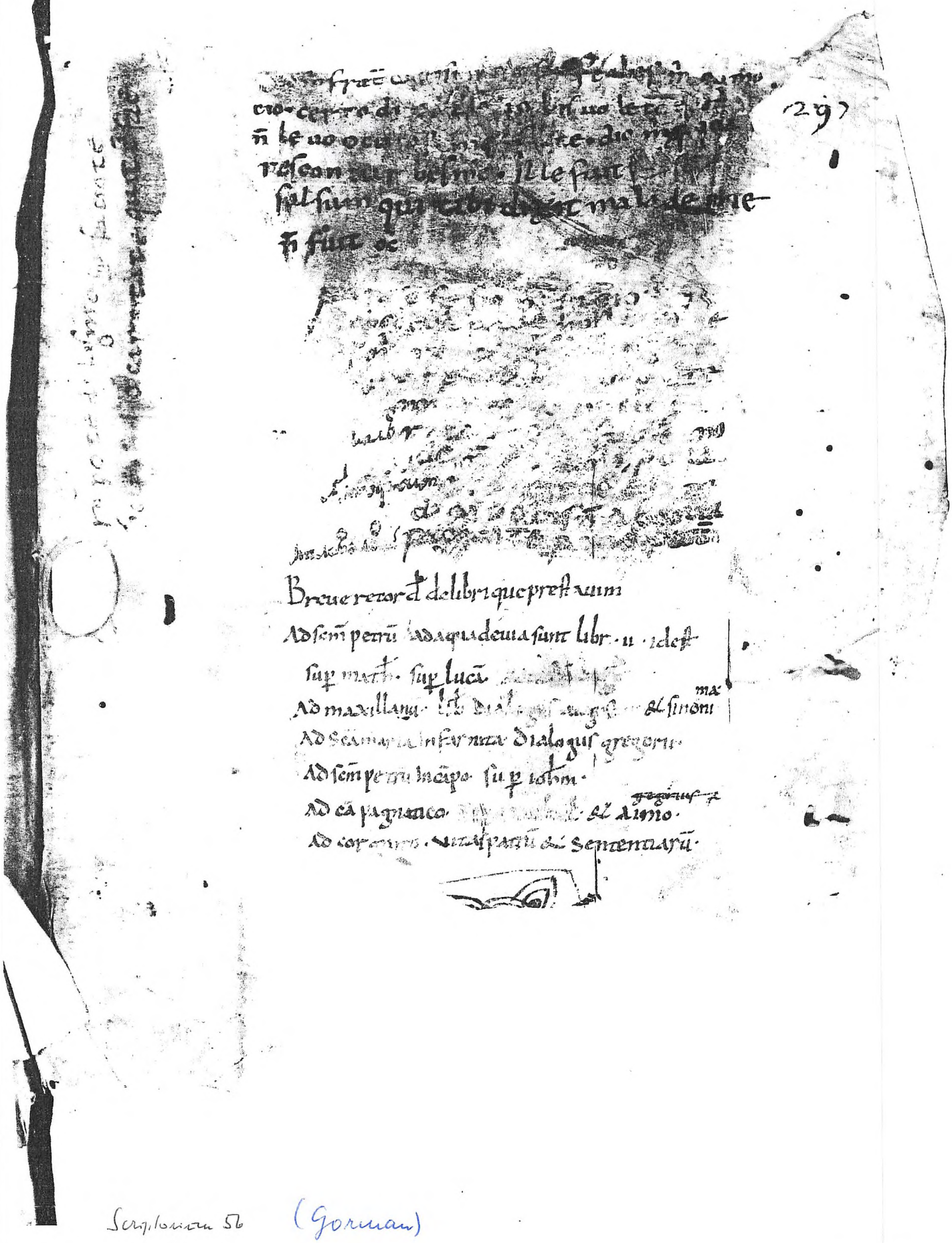
BIBLIOTECA
PAL. LAT. 3
167v

eum mmm cccc · Oms quinumeratus sunt
in castris dan fuerunt · lvii mil dc · centū dn̄ quinq; septē m
et nouissimi proficiscentur · Hi sunt nume
filiorum isrl per domus cognationum
suarum et turmas duusi exercitus · sexa
trią milia · Leuite aut̄ non sunt num
rati inter filios isrl, sicut preceptū dn̄i
moysi · fecerunt q; filii isrl uxta omia
que mandauerat dn̄s moysi · Castrą metati sunt
per turmas suas et profecti per familias
ad domus patrum suoz ·

Hec sunt generationes aaron et moysi ·
In die qua locutus est dn̄s ad moysen
in monte sinai · et hec nomina filiorum
aaron, primo genitus eius nadab, de inde
abiu et eleazar et ithamar · Haec nomina
filioz aaron sacerdotum qui uncti sunt
et quoz repleta et consecrate manus ·
ut sacerdotio fungerentur · Mortui sunt
nadab et abiu cum offerent ignem alienu
in conspectu dn̄i in deserto sinai absq;
liberis · functiq; sunt sacerdotio · eleazar
et ithamar coram aaron patre suo ·

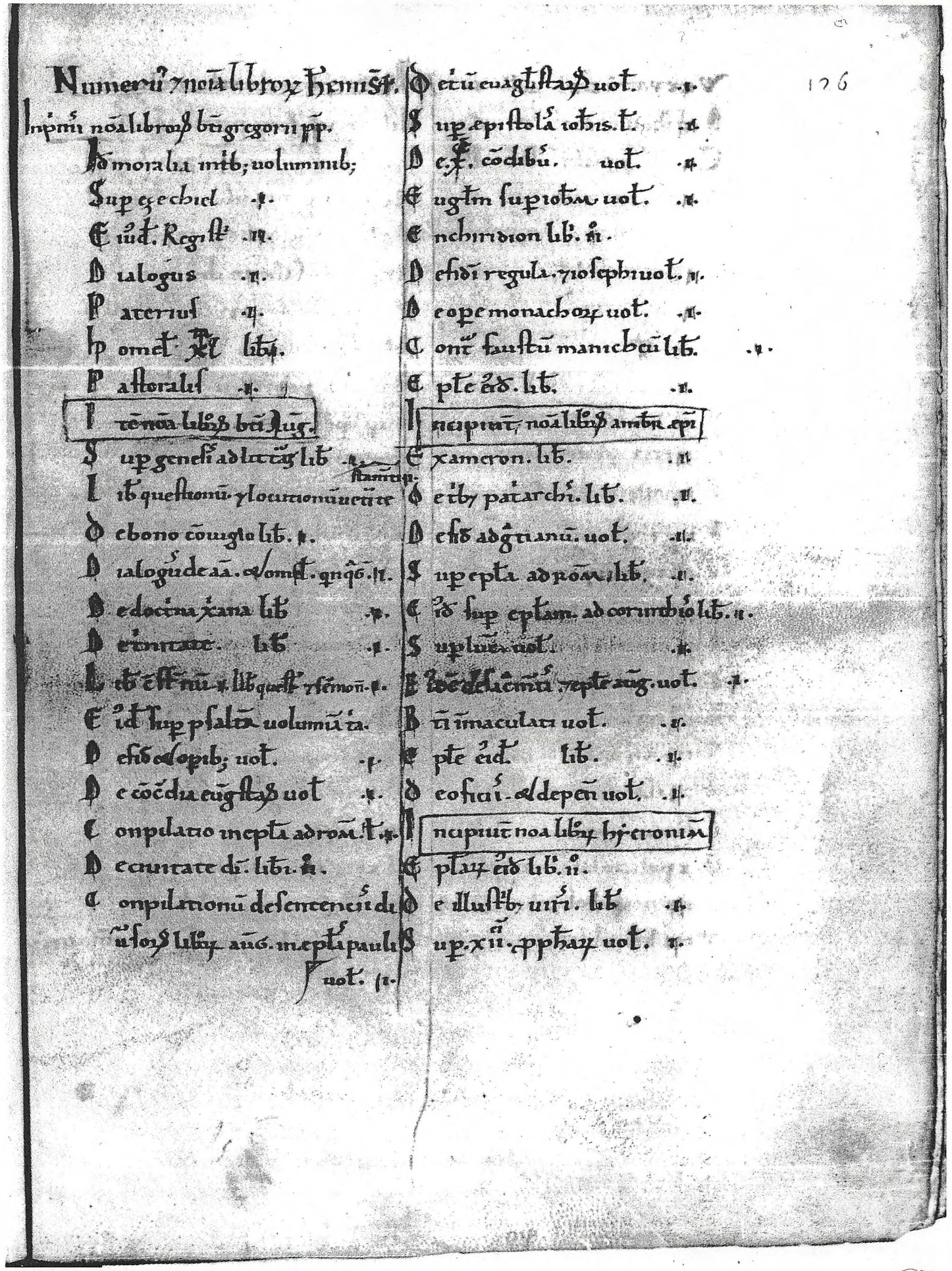
Locutus est dn̄s ad moysen dicens · Applica
tribum leui et fac stare in conspectu aaron
sacerdotis · ut ministrent ei et excubent et
obseruent · quicquid ad cultum pertinet
multitudinis coram tabernaculo testimo
ut custodiant uasa tabernaculi seruientq;
in ministerio eius · dabisq; dono leuitas
aaron et filiis eius quibus traditi sunt a filiis is

Vat. lat. lat. 3 fol. 45 r.b.

Scaffolding 56 (Gorman)

PL. 11.—Vatican Barb. lat. 679, f. 297. The list of books lent out by the abbey of Monte Amiata during the abbacy of Winizo (996?-1035) (See p. 225-293; **243**).

Numeru? noa libroy hemst.

Inpm noa librop bu gregorii pp.
- Dd moralia mtb; uolummb;
- Sup ezechiel .i.
- Eiud. Regist .ii.
- D ualogus .ii.
- P ateruf .ii.
- Hp omet xl libi.
- P aftoralif .ii.
- T tē noa libp bū gug.
- S up geneſ adlitteg lib .i. stamup.
- I ib queſtionū. ylocutionū ueūte
- D ebono cōugio lib. i.
- D ualogu de aā. e omſt. qnq̄. ii.
- D edecima xana lib .i.
- D einitate. lib .i.
- I ib eſt nu. i. lib queſt ueteſtōn. i.
- E id sup pſalt uolumū ta.
- D eſdē opib; uot. .i.
- D e cōcdia euglīp uot .i.
- C onpilatio inepti adrōn. i. i.
- D e cuitate dī. libi. ii.
- C onpilationū deſcenceū du
- uſop libp aug. inepti paulī
- uot. ii.

- D e ciū euglīp uot. .i.
- S up epiſtolā iobis. i. .ii.
- D e.x. cōdibu. uot. .ii.
- E uglm ſup iobm uot. .ii.
- E nchiridion lib. i.
- D e hdi regula. yioſephi uot. ii.
- D e ope monachop uot. .ii.
- C onr fauſtū manicheū lib. .i.
- E pte id. lib. .ii.
- T nupiuī noa libp ambr epi
- E xameron. lib. .ii.
- D e ibu patriarchi. lib. .ii.
- D e hīs adgtianū. uot. .ii.
- S up epta adrōm lib. .i.
- E id sup eptam. adcorinthiōs lib. ii.
- S uplue uot. .ii.
- I ncedeluēmū, nepte aug. uot. .i.
- B ti imaculati uot. .ii.
- E pte id. lib. .ii.
- D eoſiti. e depēn uot. .ii.
- T nupiuī noa libp hieronimi
- E pluy id lib. ii.
- D e illustb. uiri. lib .i.
- S up. xii. pphay uot. i.

Fonte Avellana

(1262?)

Tav. I. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, lat. 484, c. 126r (autorizzazione 2001/589/V-E998).

126 r?

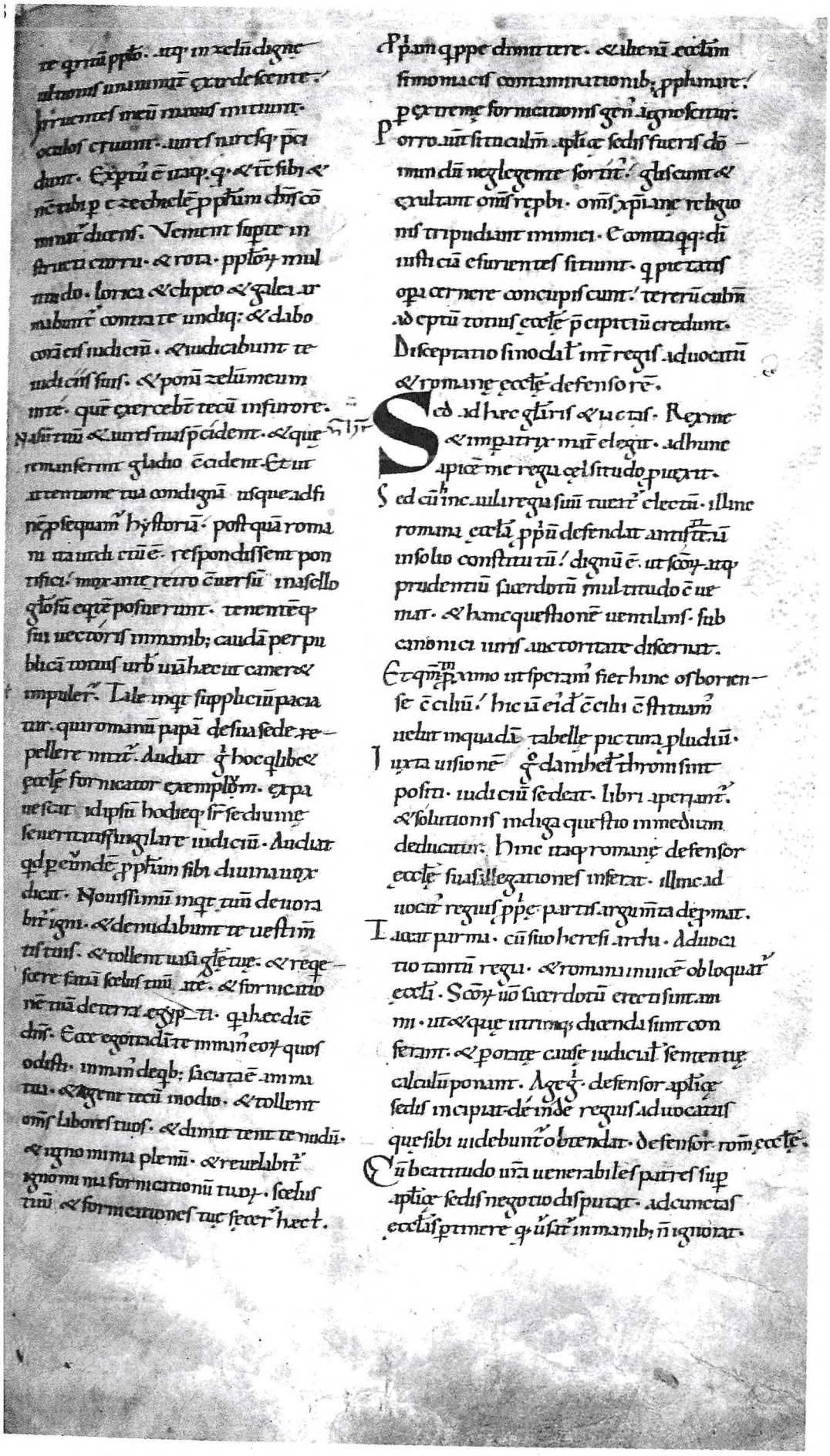
Paola Supino Martini, L'inventario del sec. XII della biblioteca di Sta. Croce di Fonte Avellana, in Ludovico Gatto e T. S.M., Studi sulle società e le culture del Medioevo per Girolamo Arnaldi 2 (2002) 629-641, tav. 632

Fig. 82. Rome, Vaticana, Vat. lat. 1274, fol. 3 v. *Dedica* in a *Homilies on St. Andrew*, Roman, made in the Monastery of SS. Andrea e Gregorio, fourth quarter eleventh century.

Vat. lat. 3797, fol. 110r
(Bonifo v. Sutri)

Cap. bani p. 58

Petr. Damiani, Disceptatio synodalis Ldl 1, 77

christiana, che sembr
sima della scissione i
guerresca delle parti i
gregoriana: diverso, i
giamento e la prassi
alla tradizione canoni
tutto e di ordinazioni
troppo difforme da q
rio VII, e d'altra par
rezza di altri canonist
le aporie insite nella
tefice romano del diri
si, l'ordinamento canc
pretativa.

Diviene pertanto al
stato un «puro» grego
rio VII aveva pur pot
pieno diritto di car
«Quod illi soli licet p
condere...» *(Dictatus*
di questa affermazion
dizionale delle interpr
quale, quando diventa
me nel caso della prati
sa contro un vescovo
Pier Damiani, in nom
ridica. Ora le concess
che concerneva la prat
dinati «in buona fede
un'applicazione del pr
come peggiorativa de
VII e l'ex patarino B
stente nella *Vita christ*
cativo di chi aveva, ne
so, anche attraverso a
del reale svolgersi degl
cati del pontificato g
ma gli stessi aspetti
Matilde di Canossa av
nel *Liber de vita chris*
pria plausibilità nella o
zione di *vita christiana*
ordines che costituivan

MISSA PRO PAPA

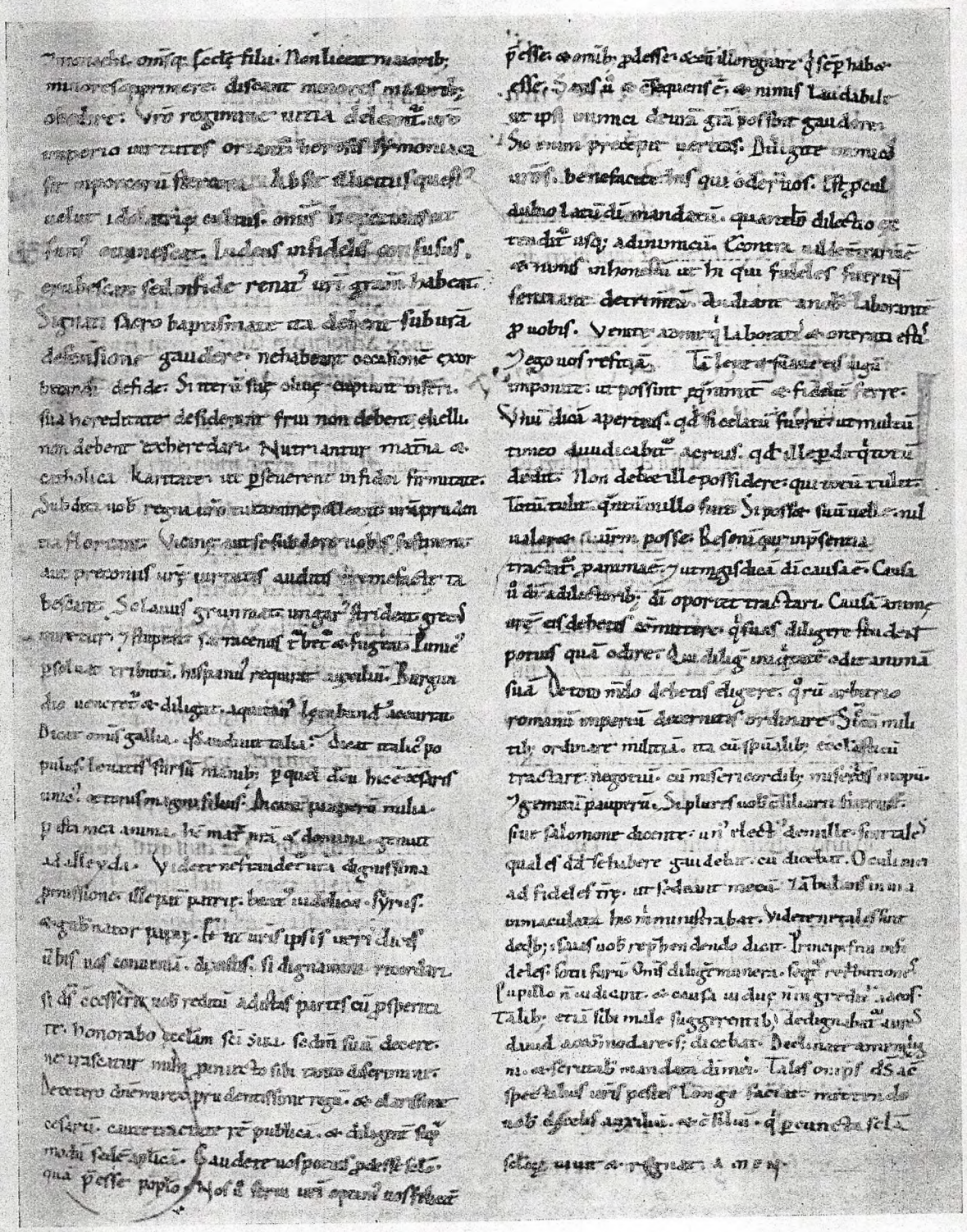
S omniũ fideliũ pastor et rector· famulũ tuũ siluestrũ
pontificẽ nr̃m· quem pastorem ecclẽ tuę pre esse
uoluisti, ppicius respice· dá ei qs uerbo et exemplo quibus
p̃est, pficere· ut ad uitam una cũ grege credito puenat sem
piternam· p

OBLATIS dne qs placare muneribus· & famulũ tuum
siluestrũ pontificem nr̃m quẽ pastorem ecclẽ tuę p̃ce
uoluisti· assidua, protectione guberna· p

Hec nos q̃ dne diuum sacramenti perceptio protegat
et famulum tuum Siluestrum pontificẽ nr̃m quẽ pasto
rem ẽcclae tuę pre esse uoluisti· una cum commisso grege·
saluet semper et mu[illegible]u· p

Vat. lat. 3806, f. 307r

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Storico
VAT. LAT. 3806
3078
Serie
Citta del ...

TAV. I. Vat. lat. 8563, f. 149r. Vedi p. 96 n. 1.

O. Capitani, Ancora della lettera di Odilone ad Enrico imperatore, in: Misc. G. G. Meersseman 1 (1970)

qm̃ partim illa didicimus aperſonis grauiſſimis · partim ũ pomm̃e tuſciam hodieq; rutilant · ut infideles hora claudere · et fideles ad laudẽ xpi cogitant quodam modo reſerare · Qualit̃ autẽ ſacratiſſimis uirtutib; unicę uiguerit · hinc maxime claret qđ ſemper externa feliciter adherens diuinitati · quia ut ita dicã · miracula p carnẽ ſuã humanitas mortua demonſtrat aſſidue · Argumentũ igitur trahentes ab effectis agnoſcamus eũ quodam uirtutib: floruiſſe · qui nunc in cęlo degens ſanditatẽ nr̃arũ mentiũ miraculoꝝ ſuorũ lętaflui exuuiis irrigat · Effectũ namq; ẽ quod p̃cedens cauſa p̃ficit ut dies · quẽ ſolis ortus emittit · Cũ ergo claritatẽ miraculoꝝ eius iugiter experiamur · quid aliud nob̃ intelligi datur · niſi uirtutũ permiſ ad ethera ſubleuatus · ſoluiuſtitię feliciter ſit conuunctus · Illius enĩ ſignorũ uiuax efficacia uirtutib; eũ fuiſſe repletus non modicas aſtruit · Virtutũ uero poſſeſſio · uitiorũ miraculis indicat eũ cunctis modis caruiſſe · Duo q̃ppe inter ſe contraria ſicut aiunt uni eidem ſubiecto ſimul in ẽe nequeunt · Sed premiſſatis ẽ · ita q; fauente dño ut ameus enarrare aggredior · Explic̃ p̃logus ·

INCIPIT UITA SĆI ZENOBII EPI ·

ENOBIUS florentinę ciuitatis indigena · non ſolũ carnis origine nobilis · ſed etiam mentis ingenuitate clariſſimus extitit · A puerilib: enim annis diuino ſe famulatui mancipans · ita litterarũ ſtudioſiſſimus enituerat · ut quã ualidiſſimꝰ xpi miles ecclie futurus · in ipſo quodam modo ſui tyrocinio demonſtraret · Deniq; maturis moribꝫ adornatꝰ · adhuc acerbam etatulã deuirtutib; aduirtutes inſignitus ambulabat · ut non puertię ſuę decurſo tp̃r puenisſet ad annos pubertatis · agnouit ſagaciſſimus adoleſcens · non illo ſui corpis tendere deſideria · quo xp̃s ardor properare cupiebat · Sicut enĩ egregius intonat predicator · caro concupiſcit aduerſus ſpm̃ · ſpſ autẽ aduerſus carnẽ · et hec ſibi inuicẽ aduerſantur · Videam̃ igitur qđ xpi miles contra iſtiuſmodi conflictũ pegerit · ut agnoſcam̃ cum in huius uitę ſtadio nõ inuacuũ decurriſſe · Tamus ergo carnẽ ſuã in edit ſubiecit ſpiritui · ut diuino iutus auxilio · a corpore ſuo nõ ſubiceretur ut famulus · ſed ediuerſo principaretur ut dnſ · Caſtitatis igitur opa cũ iob in debilitatibus fortiſſimo dicere poterat · Statui in corde meo ne cogitarẽ qđẽ de uirgine · Nouerat enĩ iam diuinis aprime litteris eruditus · pudicitię uirtutẽ ẽe p̃ceteris amplectendã · qui dilapſe uirtutes reliquę funditus extirpantur · Sed q̃a non ualet igneus ardor extingui · cui lignorũ pabula iugiter ãminiſtrant · Et tunc uenereus tumor ſalubri deprimitur medicamine · cũ dapes ei ſubtrahuntur · mortiferũ calorẽ ſubmiſtrantes · Iccirco ieiuniis et uigiliis artius ſuos congruentiſſime caſtigabat · Preterea uirtus caritatis in eo ſibi p̃prium quodãmodo conſtituerat habitaculũ · ita ut uere poſſe dicere · in hoc iuuene caſtitatis et gẽmine dilectionis amatore · dſ utiq; requieſcit · Cũ enĩ de loquus euangliſta non abnegat dicere dſ caritas ẽ · et qui manet in caritate dſ manet in eo · Paulus quoq; uendice aſtruat eo qui caſte uiuunt tẽplũ ẽe ſpſſci · Conſtat utiq; beatiſſimũ zenobiũ eiuſmodi repletũ uirtutib; diuinitatis habitaculũ extitiſſe · Precipue cũ tante manſuetudinis · tantęq; humilitatis quã conſtat eſſe uirtutũ cuſtodẽ approbaretur · ut quã ſpecialiter de ipſo dictũ ẽe uideatur · Supquẽ requieſcet ſpſm̃ſ · niſi ſup zenobium humilẽ et quietũ · et trementem uerba mea · Nobilitatẽ ſiquidem carnis

Vat. Barb. Lat. 586

160v

Vat. Barb. lat. 586

Vat. Chigi E VII 214, c. 40, no. 15

Original Lambertus (Kathedrale S. Maria Siena) an Gf. Bernhard v. Toscana

1073 - 1082

VII 169

Nouerit dilectio uestra quod ego Lambertus archipbr cum consortibus meis debeamus filiis Segunsi quinec ego nec dominus Petrus nec beatissima Maria nec ego ipse monasterium quod fecit ante presentiam nostram per manus reseruare debeamus. Nullatenus Ildebrandus filius Ardingi abbas eiusdem monasterii dedit duobus filiis suis in nostra canonica ut essent canonici. Illos medietatem de ecclesia si quid ibi casu mansisset ibidem panem et uinum. Et cum illis terris et reb. Tuchia missagora de Esparcena, inuestigare omnes predictas donationes ad hec pertinentes de canonica sancte Marie. nos autem ego ipse ipsas donationes et ego ipse ipsas inuestigationes uestras inuenimus in aliquantam uero et fecimus eas laborare cum nostro consilio. predictus Bernardus super nos et absolute nobis predicta ecclesia cum omnibus suis pertinentiis et cum predictis rebus quas laborare fecimus per multas uices per nostros missos inquisiuimus et minime inuenimus. Ipsam uice inquisiuit Albericus et Leo presbiter de monasterio. Sed tamen uice dominicum de predicto nostro monasterio. Tertiam uice Ragnerium et Rotho presbiter de plebem sancti Andree. Quartam uice predictus Rotho presbiter et Rotho diaconus de cardinem sancti Martini. Quintam uice archipbr cum illis suis consortibus. in palatio episcopi ante presentia plurimorum hominum. Declaratione de curtem Sidauca quam per scripta habemus contra dictos nobis. in mandato mallegauit eam tenendam nobis [illegible] et tertiam de mellino contendunt nobis. [illegible] in campum [illegible] et [illegible] debebam.

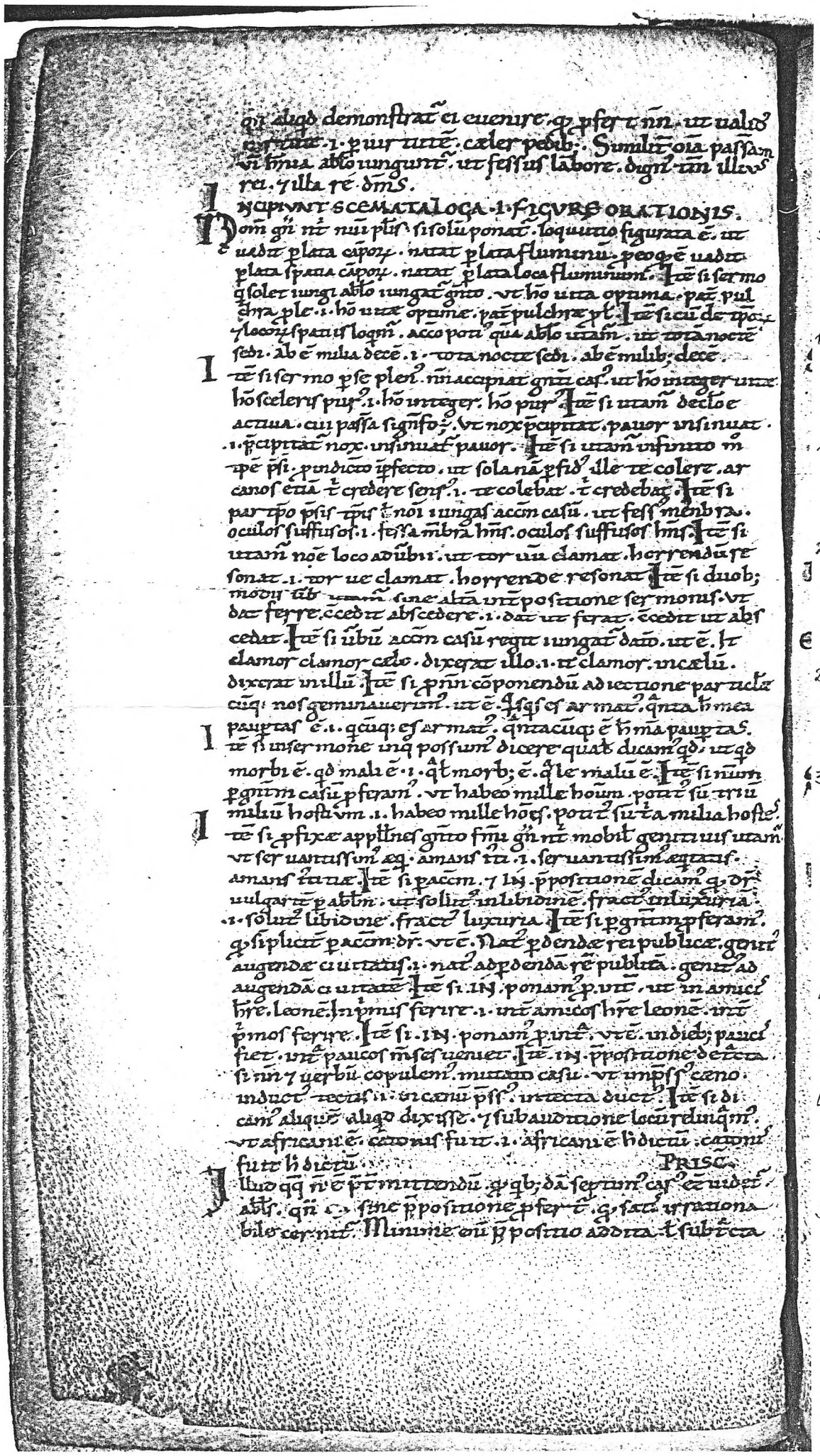
Quod dictum inde ego ipse uestrorum auxilium quesiuimus et canonicam rehedificam porrigere nobis auxilium et fac nobis rectum.

15

Petrucci, Le Lettere originali p. 91 Nr. 10

Schindel

Rom, Vat. Ottobon. lat. 1354 f. 107

qñ aliqđ demonstrat ei euenisse. q. pfert nñ. ut ualeo
infirmat. i. puis uitē. celer pedib. Similit oia passa
ñi hñia ablo iungitē. ut fessus labore. dign ūn illius
reu. y illa rē dñs.

INCIPIVNT SCEMATALOGA. I. FIGVRE ORATIONIS.

Dom gñ nt nūi plis si solū ponat. loquutio figurata ē. ut
uedit plata capor. natat plata fluminū. peoq ē uadit
plata spūa capor. natat plata loca fluminum. Ite si ser mo
q̄ soler iungi ablo iungat gñto. ut hō uita optima. pē pul
chra ple. i. hō uitē optimē. pē pulchrē pl. Ite si cū de tpe
y loco y spāli loqñ. acco pon qđ ablo utañ. ut tota nocte
sedi. ab ē milia decē. i. tota nocte sedi. ab ē milib; decē.

Ite si ser mo pse pleo. nñ accipiat gñm cas. ut hō integer uitē
hō sceleris pur. i. hō integer. hō pur. Ite si uta ñ decto e
actiua. cui passa signfo. ut nox ꝓcipiat. pauor insinuat.
i. ꝓcipitat nox. insinuat pauor. Ite si uta ñ infinito m
pē psi. pdicto ipfecto. ut solana ꝑfid ille te colere. ar
canos etiā t credere sent. i. te colebat. t credebat. Ite si
par tpo psis tpis t noi iungas accōn casū. ut fess mēbra.
oculos suffusos. i. fessa mēbra hñs. oculos suffusos hñs. Ite si
uta ñ nōe loco adūbii. ut tor uū clamat. horrendū re
sonat. i. tor ue clamat. horrende resonat. Ite si duob;
modis tib uta ñ sine alta uīt positione ser monus. ut
dat ferre. cēdit abscedere. i. dat ut ferat. cēdit ut abs
cedat. Ite si ūbū acōn casū regit iungat dāo. ut ē. t
clamor clamor celo. dixerat illo. i. ut clamor. uncelū.
dixerat uillū. Ite si pñn cōponendū ad iectione par uclā
cūq; nos geminauerim. ut ē. q̄sq; es ar mat. q̄nta h mea
pauptas ē. i. q̄cūq; es ar mat. q̄ntacūq; ē h mā pauptas.

Ite si unser mone unq possum dicere quot dicam qđ. ut qđ
morbi ē. qđ malu ē. i. qt morb; ē. q le malu ē. Ite si nūm
p gñm casū p feram. ut habeo mille hoūm. potat su tria
miliū hostiūm. i. habeo mille hōes. potat sua milia hostiū.

Ite si p fixe applñes gñto fñu gñ nt mobit genti uis uta ñ
ut ser uantissim eq. amans ita. i. ser uantissim equus.
amans itae. Ite si pacem. y inj. p positione dicam q. dr
uulgare t abim. ut solite in libidine. fracte in luxuria.
i. solute libidine. fracte luxuria. Ite si p gñm p feram.
q. si plicite pacem dr. ut ē. Nat pdendae rei publicae. genti
augendae ci uitatis. i. nat ad pdendā rē publicā. genti ad
augendā ciuitatē. Ite si inj. ponam p. uīt. ut in amici
hre. leone. in pmus ferire. i. int amicos hre leone. int
pmos ferire. Ite si inj. ponam p uīt. ut. undieb; pauci
fiet. ut pauc̄os ñ sec̄ uenier. Ite inj. p positione de recta
si nñ y uerbū copulem. mutando casu. ut impss ceno.
induct. recta. i. in cenū pss. in recta duct. Ite si di
cam aliquē aliqđ dixisse. y sub audītione locū reliqm.
ut africanus ē. catonis fuit. i. africanus ē h dictū. catonis
fuit h dictū.

PRISC.

Illud qq nñ ē pt mittendū. q. qb; dā septim cas ē uidet
abs. qñ c. sine p positione p fert ē. q. fact ut ratiōna
bile cer. nte. Minime enī p positio addita. t subtracta

Italien a. XII (cf. Holtz, Stud. med. 3a ser. 16 [1975] p. 115)

Vat. Pal. lat. 1074

pōr huiꝰ te ecclesiam. sic̄ nouerunt mus quomodo inobsis cor-
poꝝ; sp̄s immundus illoꝝ utrꝫ & potestate torqui & cruci
tui. & inuisibilib; plagis cedunt qui q̄ exeant & fugēt
abhominib; sicp̄ demones audientib; no bexclamant nocisen
tes. & rogant eos ut cessent torquere eos. Tamen sint uarij & multi
formes. Aliꝫ clamantes. Aliꝫ rugientes. & hi serpentes exsibilant &
fugantur ab obsessis corpib; hominū. paptoꝝ. & hominū sanoꝝ
iurantes quemlibet sectm̄ merita sua adhuc dare sunt. Honor illū
transcendentem. & supeminente hominib; trenus honorib; sortis
Abillo p̄cioso lapide. p quo omnia suadmuser. utillum celestem
thesaurum possiderent. qui aiunt adsaluatore. Ecce nō quidem
dimisimus uxores. & filios. & om̄s possessiones relinquimus p̄ te.
quid ergo erit nobis in regno tuo. Attalle dic eis. Amen dico uo s. cū
sederit filius hominis in sede maiestatis sue. sedebitis & uos sup xii thronos iudicantes xii tribus israhel. Unde
sapiens confidens. beatus paulus apostolus dicit adhuc. Dereliqui. quæ
q̄ sunt retrorsum obliuiscor. & in hoc iudicabitur huic mundus. Tanta igi
tur & tanto honore remunerandus est apostolorum chorus. ut ad tantam
in hoc seculo adhuc positus. legimus ille ad terra apostolus
p̄ui did mihi est iustitie corona. sic ille ceteros
ait. Certamen bonum certaui. cursum consummaui
fidem seruaui. De cetero reposita est mihi corona
iustitie. quam reddet mihi dns in illa die iustus iudex
non solum autem mihi. sed & omnib; qui diligunt p̄sentiam eius.
Talem coronam merentur apostolorum chori. talem
retributionem hauserunt p̄ceptores. Explicit liber tertius
Christologus. Incipit liber quartus. De decem margarita primaq; an
diarum gemmarum. quam in quā margaritam aiunt ingenia
quod in conchulis maris hoc genus lapidum inueniatur. In hac
enim incarnis. chonchyle calculus natus. sic in cerebro pisces lap
pillus gignitur. Hanc de rore celi hausam quem ceteris animalium
pore conchyle aiunt. Ex quib; margaritus quidam unionis

21R

uocantur. Aprinom habentes quod tantum una numquam duo
ut plures simul nec unquam. Meliores tamen sunt candide margar
te quamque candescunt. Illas enim aut umentium aut maturius
horis concepcio reddit candidas. Has crassitudo intus pruna aer gignit
obscuritas. De eruditione Graecorum libro

Psittacus nuncie littoribus gignitur colore uiridi torquatus qui
cui lingua recens aubitatione uncta articulatam uocem exprimit
ita ut sermonem audientis hominem loqui putes. Et natura salutat dicis
Aue ut rege. Cetera nomina institucione discit. Hinc est illud Plini
cuius ore alio dicitur hoc dicit pne dicere cesar aue. Hinc psittacus ecm
dosumptus a nobilibus puellis seppe nutritur. Et psame humana uerba
pferre cogitur. Nam puella digitum suum mordet. Et ira sanguinis
me protro instillans. rogat ut eam salutet dicis. Die mihi ave. Ave ut hic
te. Rege. Et tam proxime dicit same arripuit. Rege dicere usa puella cogun
Deque psittaco. Ipse ut pene libris uoluit; Nec plus labra mad
fonte caballino. nec me minime somniasse in principio prefatione
penne poeta efficeret. Sed docuit me uera artis magister. Ille ut
dicet. Quidocet psittacus suus rege. Ac sic dicet. Et psittacus si me co
fructus. Rege pferre cogitur. Ita ego continuo labore famis et dolo
re flagelli hoc quod scire uidear. Magistro in schola dicit. Fabu
lose quidem ferunt fuisse ex resso re quasdam gorgones arma
appellauerunt. serpentes pernas; habentes uno oculo
uentres quas perseus occidit. De quarum sanguine equus
uocatus pegasus natus fuit. qui pectora contudit. fonte pene; De qu
si quis bibisset. continuo sapiens erat. De psittacus negat se nec aetiam
Labeonis ingenium esse. Deinde monet Thessalie. quod pnabat. Menas uates
duntaxat. ubique damdo prudens. uidet psonam quendam sapientissimum ple
Cosophum sibi assistere. qui ueluti hore inspuens. omnem suam sapientiam
meum uomuit. Deque exercitatus sepe manet philosophus. Quod aetiam pde
tus psittacus negat sibi hac accidisse. nihil se scire nisi quod me re psittaci docet
cibi et fame cogente.

Plene ex Graecis habemus fabu germanice ubi nascentur quam pene

21v

nam patriam · & ad perpetuam uite gaudia p̄uocare. Re
liqui uero · qui supra horiginali peccato principalia crimina
comiser̄ · & ad sera scripture · penali tartarum · remanser̄ ·
Sic in persona x̄pi dictum est p̄pham: Ero mors tua · o mors ·
ideſt mors tua · x̄pus humani generis inimicam mortē in
tersect · & tuam dedit. Ero morsus tuus inferne · Iam te
momordit · inferne p̄parte eor̄ quos liberauit. Iam tē re
liquid · p̄parte eor̄ qui p̄ principalib: crimnib; ibunt or
mentis remanser̄. Surrexā a mortuis primogenitus mor
tuor̄. Et alibi apt̄ dix. Ipse primogenitus ex multis fratrib;
ideſt primus resurrexā a mortuis · Et multa sc̄or̄ corpora cū
eo surrexer̄. Sic euangelica auctoritas dic. De ipse quica
pit esse primus. deinde quicm membra sunt. Communio postea
ascendit ad celos. Sic psalmista ait; Ascendit in altum cap
tiuam duxit captiuitatē. Id est humanam naturā. Cui
prius sunt sua peccata remundata & captiua eadem q̄re
dempta. captiuā dux in celestē altitudinē & ad celestis pa
trie regnum sempit̄nū. ubi antea nō fuerat. cum cōito
caunt. In gloriam sempit̄nam. sed & ad dexteram patris
ideſt p̄ speritate pat̄na honore q̄d sc̄t. Inde uenturus
est iudicare uiuos & mortuos. Uiuos dic eos quos
tunc adu̅tus dominicus in corpore uiuēt̄s inuenerit.
& mortuos iam antea sepultos. Cui t̄ uiuos dic iustos ·
& mortuos peccatores. Adeuntus aduentum hom̄s
homines p̄ surgere habent cum corporib. suis & red
dituri de facto p̄ius rationem. Explicit

Quęstio que de spūsc̄ processione est nup exorta iā du
dum est diligentissime hac de re patrib. uentilata. sed
quia iā dudum adquerentib. non licita iacebat · nō quic
unquam discussa uentilata · sed quasi quedam tepo

27R

nob
ribus subhis subito emersit occulta quedduumtus spiritā
fidelit credis nō dubito. credis & eēm quescionū hyerib pfēr ec
clastūdrīū urdoctrinus catolicus. heruduta sane q fidei cō
fessionib. helimara magnū quādoq hereditate filoy pcep
ta uuerteūdno ualeat felicit regnatura; Sedquiaut
pfectus sū hac quēstio dui aquerentib. undiscussa iacebat
uoluit omps suou tāde suscitare coidapastoy. ut neglegē
cię torpore sublato exercitacionus sēe brachio. celestē
ualeant pfodere tesaurū sermonus & eēm dominu
sarculo sepuldunarū scripturarū pastores debent pfs
scindere campum. ne zizania sator unusquisemq ma
lignus spūs inserere ualeat oprymere fructū. Aut uolat
pāssim uolucris hereticae sem catholicū acerdib. rapiat
parulos horridaq spinarum emersig dūs nutdapō
sit fussocare semetē. Lectionus & eēm sacere coq ruicio
ubercllus baculū nerualisarma munstrat. Hostem sub
doli sortit pmit insidiā & uuctoryb. aetnā felicit pō
mittit coronas. Ergo peul apatoryb. neglegēcię tor
por abscedat peul amittū acumine mercia. clapnosa
pcedat mollisq lacuna corporis nōis reliquat &
altiusopor mollusq sōm unrigida lucros glectione semer
gat excubias uacceta ageropunus doctor quesemu
ne sultū ualeat cētēo omporenti reddere fructū. la
mūcadgrediar dispūsi pcēsione. dno donante pposita
soluere quēstionem. I. Ergo dispūs patrū sit unus filio ictq;
Sps & patrus sit & filu. II. Ergo dispm sem dedit patus
dedit & filiū. III. Ergo eundem spm nesciebat pāconi
scientiu. nesciebat & filiū. IIII. Ergo dispūs seorsū sit pa
trus sit unus & filu. V. Ergo dudem spūs pcedit apatre
pcedat & filio duinarum scripturarum testimonus
approbabo. Quod si sic patris sit unus filio
deorq; sps & patrus sit & filu. ac sanctū tēatū ubiuā

ais quesua suscermonius peruatur adtrutissimum matris
ecclesiam utpartis catolico edocatus ingremio quandoq
eternum cumfilus mereatur haccipere regnum.
Incipit Responsio. de Lxe Lxe Lma & quadragesima
Carolus gradi rex francoy & languobardoy. hae patria
usq romanoy. Dilectissimo magistro nobisquecumamore
nomnādo albino abbi. indnō ihu xpō. aeternā salutem.
Fuerit adnos eptamissa. apeligione prudentiae ure. quepōt
laudes & benedictiones omipotenti dō debitas nobis &p
gnue mēte benedictionē obtabilem cumsuma benuolen
cia. detulit. Tē hortetur illius inquirendo subsecutū
Cur septuagesimā. & sexagesima. nec nō & quinquagesima
inhordine pdierdominicos ante quadragesima dicatur ut
seruabatur. Inde a reptatione. per campos harum mentes
harum. quicquid exhiscere ura sensit industria se extendo nob
plenter significando restudium. Sed dum mensura. huc
illuc discurrere solerti indagatione consideraumus nō
solum in sra pōtis emptē auobis dies. sed iam. p singulas
hebdomadas. nec non & p totum spacium anni circulu. p
pternalia orarum. hae punctoy. seu momentoy. muste
ria (numeroy) posse abhis. quibus artis peritia imbutis.
exquiri. Undequia tuccartam placuit nram pregalē
tulam debuere cōsulere. Quicquid inde nra sentit se
nectal sermone comatricho. tibi patefacere nō nega
mus. Exigente igitur inquisitione. & consideratione.
ne. Cura lu sex. dui septem. alii octo. Hommilli uero.
nouem abstinent ebdomas. Arguimentum sensus ut
ruae familiaritate phōapices significare studemus.
Quem unsex ebdomadas observandi se abstinencie
studium. subtraeris sexdieb; dominicis. inquib; legem
non mutamus hui. decimas. duorum dierum
expectat lu. Triginta sex dies. sic beatus

30R

De mortuis aialiu.

1074 Pal

1R

Vat. Pal. lat. 1074

adeo p obscuro emicant: inquamuis nox obtectadensis tenebris
sit. Vspidum tam terrori dirigendi tactata ut luce curusq
ue pateat. indicio plumarum fulgentium. Cornices sabmouos
dictas. quasgrece orneas uocant. eo quod ruse fuerint. primum inoa
nia insula. Hae aduenienti habent tempra. na estate depulsa
maria transeunt. Ornigometra. dr. que gregem ducit. cam
treppinquante haccipe uidens rapit. hacpptea cura est unumquis
ducem sollicitare generis certa pquam cauent primadiscrimina
Cibo grauissimo habent semina uenenorum quamobcausam eas ue
teres arcei uetuerunt solumeni hocanimal sic homo. caducu
Comitialium humi magis [illegible] patri morbu.

Z_2^R

Palatinus latinus 1074

Die Hs. besteht aus zwei Teilen; der erste umfaßt foll. 1–30 [a]; Perg., 11. Jh. [380]*, karolingische Minuskel, ca. 230 × 135 mm (ca. 165 × 110 mm); die Papierblätter foll. 30 [b]–54 bilden den zweiten Teil des Codex, der durchgehend oben rechts mit Bleistift foliiert ist, foll. 1–30 [a] über einer alten, teilweise unleserlichen Foliierung, foll. 30 [b]–54 ist die urspr. Foliierung in arab. Ziffern (1–25, dunkelbraun-schwarze Texttinte) überschrieben; dunkelbraun-schwarze Tinte; hellbeiger Ledereinband.*

(1) Lagen ([redacted]Nachprüfung erforderlich! [redacted]): IV [(8)] + I [(9)] + III [(15)] + I [(17)] + I [(18)] + II [(22)] + I [(24)] + I [(25)] + III [(30a)]; Lagenzählung am unteren Rand in Texttinte: I [(8v)]; II [(16v)]; III [(24v)]; IIII [(25r)]; der Pergamentteil ist bis auf eine Unterbrechung foll. 22 [r]–23 [v] von einer Hand geschrieben; im ganzen schmuck- und farbloser Codex, einzige rote Rubrik fol. 2 [r] (de SERRA *); Initialen in fetter Texttinte, zwei- bzw. dreizeilig und z.T. mit Knoten verziert.*

Besonderheiten: *Der Text der Epistel weist die folgenden sprachlichen Besonderheiten auf:* aba *statt* abba, abet *für* habet, ac *statt* hac, haccepta *statt* accepta, hactibus *für* actibus, aecclesia, aeffundam, aetiam *statt* e-, Atanasius *für* Athanasius, Chorintios *für* Corinthios, dampnosa *statt* damnosa, *ferner die aspirierten Formen* hęlimata *statt* elimata, herat *statt* erat, herudita *statt* erudita, hactibus *statt* actibus, hictibus *für* ictibus, homnem *für* omnem, hos/horis/hore, *statt* os/oris/ore, Iherusalem *anstelle von* Hierusalem, Ihesum *für* Iesum, Ihohele *für* Iohele, neclecta *statt* neglecta, profete *statt* prophetae, que *für* quae, quaem *für* quem, queris *für* quaeris, qur *statt* cur, Tesalonicenses *statt* Thesalonicenses, teshaurum *statt* thesaurum, hunigenitus *statt* unigenitus, uncxit *für* unxit, hutroque *anstelle von* utroque.

(2)

Inhalt:

1 [r]–21 [r]/22 [r] *Physiologus latinus in der Version B-Is.* [381]*:* INCIPIT LIBER †. . .† EXPOSICIO DE NATURA ANIMALIUM SEU BESTIARIUM. De natura leonis, besitarum seu animalium Regis. Etenim Yachob benedicens – talem retribucionem haccipiunt pro corruptis *(Hier endet der Editionstext ab; die Hs. fährt fort:)* EXPLICIT LIBER. BENE PHISIOLOGUS ARGUIT. AMEN *(ed. Max Friedrich* MANN*, Der Bestiaire Divin des Guillaume le Clerc [Französische Studien 6, 2, Heilbronn 1888] S. 37–73* [382]*.*

– 21 [r–v]: DE ETHIMOLOGIA. Margarita prima candidarum gemmarum – aer gignit obscuritas *(Isid., Etym. 16, 10, 1, ed.* LINDSAY *[1911]).*

– 21 [v]: DE ETIMOLOGIARUM LIBRO. Psitacus in Indie littoribus gignitur – Cęsar ave *(Isid., Etym. 12, 7, 24, ed.* LINDSAY *[1911]).*

– 21 [v]: Einschub Hic vero psitacus – et fame cogente

– 21 [v]–22 [r]: Ercine dicte aves -indicio plumarum fulgencium *(Isid., Etym. 12, 7, 31, ed.* LINDSAY *[1911]).*

– 22 [r]: Coturnices a sono vocis – caducum patitur morbum *(Isid., Etym. 12, 7, 64 f., ed.* LINDSAY *[1911]).*

22 [r]–23 [v] *(andere Hand, hellbraune Tinte):* Cum essem inquid iuxta fluvium magnum – ut consequantur ea que nec oculus vidit nec auris audivi ⟨t⟩ et cetera

23 [v]–24 [r] *(hier setzt wieder die 1. Hand ein) Glaubensbekenntnis mit* filioque *im Frage-Antwort-Schema:* Credimus in sanctam trinitatem – pariterque incomutabilis unumque aeternum *(siehe die Edition im Anhang 1).*

24 [v]–27 [r] *Kommentar zum sog. Athanasianischen Glaubensbekenntnis (Clavis 1747):* INCIPIT EXPOSITUM IN FIDE CATOLICA. Quicumque vult salvus esse ante omnia opus est, ut teneat catolicam fidem. Fides dicitur credulitas, sive credentia. Catholica huniversalis, qua huniversa aecclesia – de

380) *Die Datierungen reichen vom 10. bis zum 13. Jh.; ins 10. Jh. setzte die Hs. zunächst Angelo Mai in seinen Aufzeichnungen Cod. Vat. lat. 13179, fol. 21 [v], desgleichen W.* LÜDTKE*, Zum armenischen und lateinischen Physiologus, in: Huschardzan. Fs. aus Anlaß des, 100–jährigen Bestandes der Mechitharisten-Kongregation in Wien (1811–1911) und des 25. Jahrganges der philologischen Monatsschrift «Handes Amsorya» (Wien 1911) S. 220, hiernach F.* MCCULLOCH*, Medieval Latin and French Bestiaries (Studies in the Romance Languages and Literatures 33, [2]1962) S. 29 sowie N.* HENKEL*, Studien zum Physiologus im Mittelalter (Hermaea. Germanistische Forschungen, N. F. 38, 1976) S. 28; G.* ORLANDI*, La tradizione del «Physiologus» e i prodromi del bestiario latino, in: L'uomo di fronte al mondo animale nell'Alto Medioevo (Settimane 31, 1985) S. 1095 tritt für Ende 11. Jh. ein, F.* SBORDONE*, La tradizione manoscritta del «Physiologus» latino, Athenaeum N.S. 27 (1949) S. 250 sieht den Codex im 12. Jh. geschrieben, während die Hs. von August* MAU *(siehe unten die Katalogangabe) auf 12./13. Jh. datiert wurde.* 381) *Vgl.* MCCULLOCK*, Medieval Latin and French bestiaries (Studies in the Romance Languages and Literatures 33, 1960) S. 28–30; N.* HENKEL*, Studien zum Physiologus im Mittelalter [Hermaea 38, 1976] S. 27 f.;* DERS.*, Physiologus [II. Mittellateinische Literatur], LexMA 6 [1993] Sp. 2118 f.* 382) *Vgl. ebd. S. 36 f. zu der in der Hs. auf das Incipit folgenden Capitulatio in 37 unnumerierten Kapiteln – gezählt am Ende:* dixi ⟨t⟩ omnia XXXVI.

factis propriis rationem. Explicit *(ed. A. E. BURN, The Athanasian Creed and its early commentaries [Texts and Studies 4, 1, Cambridge 1896] S. 28, 1 – 39, 2, ohne Berücksichtigung unserer Hs.); danach 2–3 Zeilen leer, am rechten Rand in Texttinte:* de processione spū scī.

27 r–30 r *Smaragd von St-Mihiel, Epistula de processione Spiritus sancti:* QUESTIO que de spū scī processione – cum filiis mereatur haccipere regnum *(siehe die Neuedition unten S. 191 Z. 2 – S. 198 Z. 16).*

30 r–v *Fragmentarischer Brief Karls d. Gr. an Alkuin aus dem Jahre 798:* RESPONSIO DE LXX ma, LX ma, LX ma et quadragesima. Carolus gratia Dei rex Francorum et Languobardorum hac patricius Romanorum Albino abbati in domino Iesu Christo aeternam salutem. Pervenit ad nos – autem ut aestimamus *(ed. DÜMMLER, MGH Epp. 4 [1895] Nr. 144 S. 228, 11 – 229, 25, ohne Erwähnung der vorliegenden Überlieferung).*

30 a *leer*

---

30 br–54 r *Pierre GILLES († 1555), Elephanti nova descriptio, in: Aeliani († 240) de historia animalium libri XVII. Quos ex integro ac veteri exemplari Graeco, Petrus Gillius vertit. Una cum elephantorum descriptione. Item Demetrii de Cura accipitrum, et de Cura et medicina canum, eodem Petro Gillio interprete. Ad Reverendissimum et illstr. D. Georgium Cardinalem Armagnacum (Lyon 1562) S. 499–525 (ohne Inhaltsangabe und Widmungsbrief; der J. BAUDRIER, Bibliographie Lyonnaise 9 [Lyon/Paris 1912] S. 252 verzeichnete Erstdruck Lyon 1559 war mir nicht zugänglich; vgl. C. HÜNEMÖRDER, Aelian, LexMA 1 [1980] Sp. 181).*

– 30 br Inhaltsangabe: Elephanti tam terrestris, quam Marini, atque equi fluviatilis, et Ichneumonis, aliquotque aliorum animalium recens descriptio, non modo ex auditu informata, sed etiam ex aspectu ipsius elephanti expressa *(vgl. KRISTELLER, Iter Italicum 1 [1963] S. 434 b zu Cod. Neapel, Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele III, XVI A 11 [16. Jh.]; 2 (1967) S. 393; C. GODI, Per il testo delle Novelle di Matteo Bandello, La 2, 37 [96]. I. Il ms. autografo di Tolosa, Aevum 58 [1984] S. 499–515, hier S. 501).*

– 30 bv leer.

– 31 r–32 r Widmungsbrief an Georges d'Armagnac († 1585; vgl. C. MULLER, Armagnac, LThK 1 [³1993] Sp. 995): Illustrissimo et Reverendissimo Domino Cardinali Armaignaco S.P. A magno grege – vel in usum suum. Bene vale. Tuus antiquus cliens Petrus Gillius.

– 32 r leer.

– 33 r–54 r ELEPHANTI nova descriptio missa ad Reverendissimum Cardinalem Armaignacum ex urbe Berhoea. Ab illis literis – et libris piscinariis compilata. Bene vale ex aegyptiaca Alexandria *(vgl. KRISTELLER, Iter Italicum 1 (1963) S. 434 b).*

Katalog: *August MAU († 1909), Appunti dai Codici Pal. Lat. 908–1078 (1875) S. 211–213 (handschriftl.): »Pal. Lat. 1074. Membr. s. XII/XIII form. 8. foll. 54; vgl. dazu R. SILLIB, Zentralblatt für Bibliothekswesen 39 (1922) S. 418; KRISTELLER, Iter Italicum 2 (1967) S. 393.*

Johannes Diaconus v. Venedig, Chronik

redeundi licentiā habere uolebam. diuersārū generū fortunis dux eū munerare uolue
Q uinicholorum comparere cupiebat ducem. illud mihi enim inducere nolo. nagis
cupiens. Kpōnsi mira. mecq; dilectionis causa. mihi huc uenisse asserit. Tūm
importunis coactus precibus. obtuli ei sedile. cui suo subsellio. necnon argen
teū siphū. & aureū propatū opere dono. licet inuitū. recepit. datoq; osculo
lacrimarumbus unusq; separatsumus. hec ille. sigē. & cetera amodici. non
illo sed altero die licentiā petepī. Imperator aī duob. tantū. & ioh diacono nauī
impuls. producti. occulte in nocte regressus est ad monasteriū. Mane uo sopte
stolambus uidere inopinate exibuit. & inuenni ai plibam ioh diaconi. nauc
proponis. deuenena seruare omib; pdix. Qt difficile credere uolemus. an
modū mirabitur. Dux itaq; omēm uenenoq; pptm. post triduū impulicto eanue
rare indixit. an huiscemodi gestu pretaciens. nonnullā fidē imperatoris. quā
pericula suisemoris. comlaudabat. Eodēquoq; tēpe beneuentanos. cuius audiens
impī sibi rebellare. qb. agressis suo imperio. ponit sub iugum. multosq; int fecit
Hispalis. quenna. terni aduenient. papiensē deinde peciit urbē. ibiq; romanorū
cuius dominationis iugo abiecto sibi repugnatores audiit. conteraq; patricii
sui noē. [illegible] ai exercitu mittens. ipse nauigio quenna instanter descendit.

Eo tempe duo imperialia ornamenta auro miro opere. ada cesar prohim
diaconū petro suo compatri duci. unū ex papiensi. aliud ex quenna urbe dono
nauis misit. cui dux recompensationis gā cathedrā elephantis arte facta. sed pa
rabulis. grandē diaconū quenne direxit. quā laude susceptā inde consen
tiam urbe petiit. Deinde romanū dū ueller ualida urbē repetere. cuius
muros formidans. inqd dū castellū parū nū nomine ascendit. ubi infelix mendu

Vat. Urb. lat. 440, fol. 34v

n unter anderem
einer Armreliquie

Vat. Lib. lat. 440, f. 35r

Wiedfordt – Hinz, Reliquias Mittelalter um 1000. Kat. (2000) p. 505 Nr. 25.01.12

sospes manens vnū dulces animos corpori dure unā amisit · Decus funere gemens
ubiq; minime tunequestu silebant · Corpusculū uō ei colonien archiepō cū ceteris
deferentes magf gnāi palaciū fuerat delatū · unde decessores suo piememorie karolo
quem iudicale ibi prestolandum

Post hunc henricus regalis dux psapia deregia oreus regnorū rite susceptū diadema
quīquū ardoīs cōmitis dadonis filius apud ticinū gbusdā langobardorū sibi fauentiū
regni coronā usurpavit; tam illorū maior pars henrici regis expectabat aduentū ·

Anno quidem incarnacionis redemptoris nr̄i millesimo quarto ducat uō domni petri
uenetico rū ac dalmaticorū ducis decimo · loisa eidem ducis egregia proles geminos
effetus e consors dignitatis quēdū tertia etas octauo decimo anno ephebū foueret
nimirū paterno ingenio · & pbitate ingebat · quipū paternis adeo obtemperare
studeat · moribus ut sub gemino regimine omis patria · uno maneret federe

Eodē uō anno sarracenorū multitudo apulienstū fines inuadens uarense eum mare
ubi gregorius imperialis campū preerat · exomi pene obsidione cingebat ·

Quod audiens petrus preporens dux ppare maximū expedicionē iussit · scīq; tu
rem i insollempni die deuenecia exiens cos do expugnatos aggressus est · quos tū
primo ualitando terrā diuersis locis dū transiret octauo ad septembris pdictā
urbem appinquabat · Sarracenorū nāpe inter eos cernens insperatam
salutē xpianis aduenire armatis manibus · alii supra equos interim astabant ·
Alii naues ascendere · xpianos ad certamen undique provocabant · Sed diu
na propiciatione domī petrus dux cū omnibus suis antedictā ciuitatem in pacē
indemnis ingressus est · Que cum ei gregorio imperialis campano digne
suscepisset eidem urbis in palacio ospitari fecerunt · Tunc domnus dux petrus

Vat. lat. (lat.) 503, fol. 224r

Petr. Damiani, Opusc. 57

Capitani et al., Le sedi della cultura nell'Emilia Romagna p. 61

cf. Reindel, Briefe d. P.D. 1, S. 19:

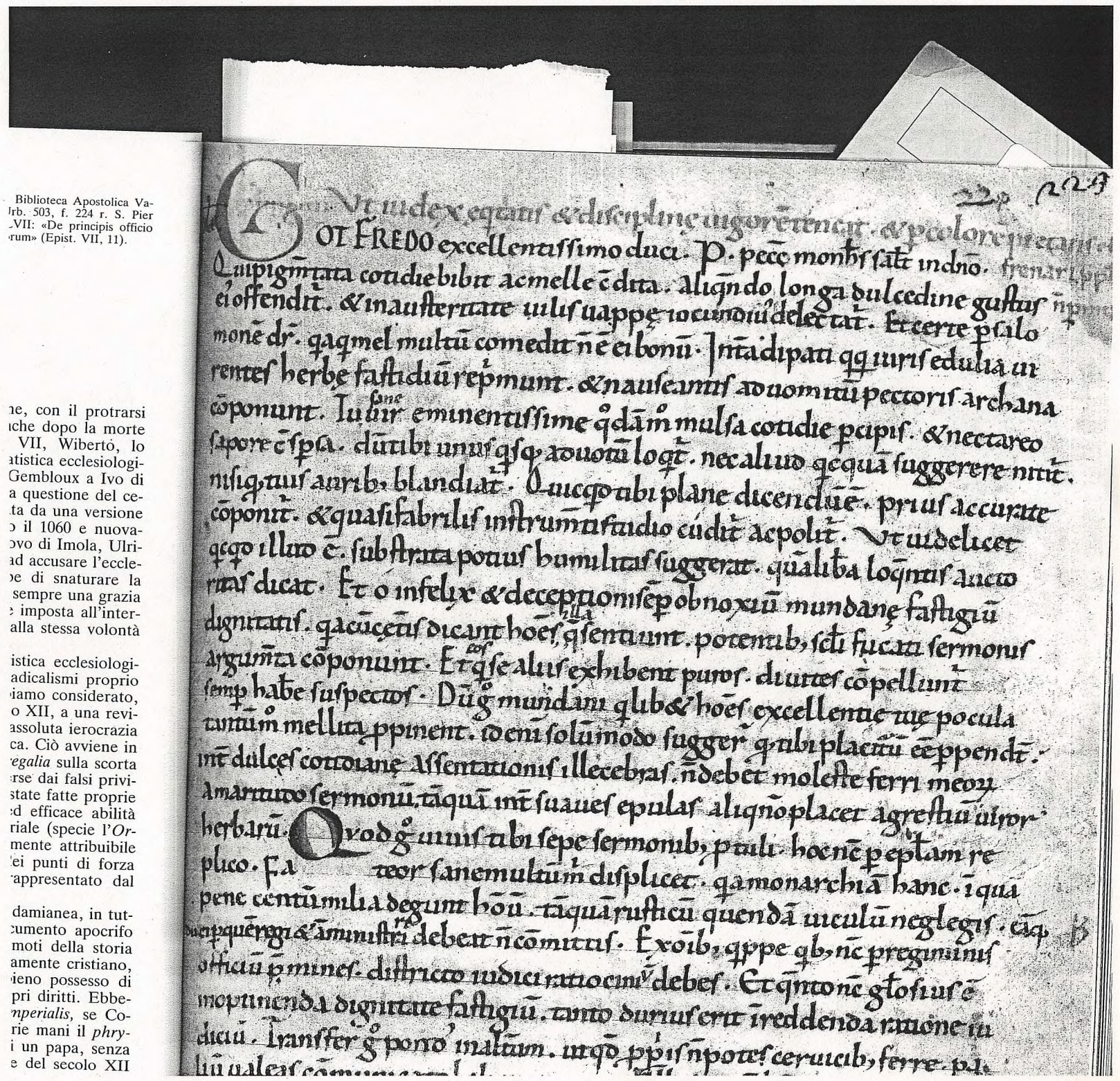
Geschrieben in Fonte Avellana (v. 5., nach 1082?)

Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 503, f. 224 r. S. Pier Damiani, Epist. VII: «De principis officio erga pauperum» (Epist. VII, 11).

ne, con il protrarsi
iche dopo la morte
VII, Wibertò, lo
atistica ecclesiologi-
Gembloux a Ivo di
a questione del ce-
ta da una versione
o il 1060 e nuova-
ovo di Imola, Ulri-
ad accusare l'eccle-
e di snaturare la
sempre una grazia
imposta all'inter-
alla stessa volontà

istica ecclesiologi-
adicalismi proprio
iamo considerato,
o XII, a una revi-
assoluta ierocrazia
ca. Ciò avviene in
egalia sulla scorta
rse dai falsi privi-
state fatte proprie
d efficace abilità
riale (specie l'*Or-*
mente attribuibile
ei punti di forza
appresentato dal

damianea, in tut-
umento apocrifo
moti della storia
amente cristiano,
ieno possesso di
pri diritti. Ebbe-
mperialis, se Co-
rie mani il *phry-*
i un papa, senza
e del secolo XII

GESTALTEN DES MITTELALTERS
UND DER RENAISSANCE

Herausgegeben von
PETER HERDE

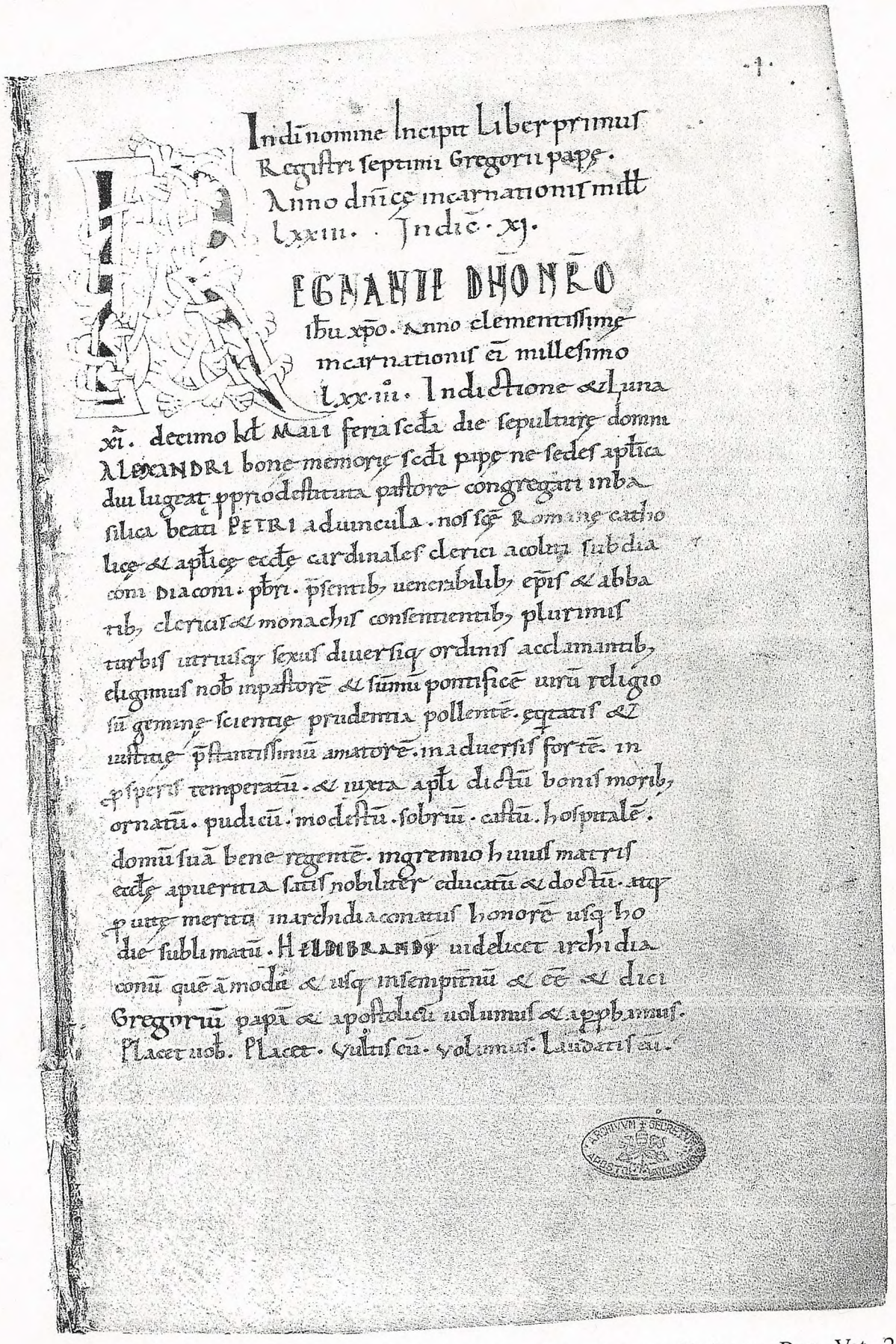
UTA-RENATE BLUMENTHAL

GREGOR VII.

PAPST ZWISCHEN CANOSSA UND KIRCHENREFORM

ABIV

WBG

In dī nomine Incipit Liber primus
Registri septimi Gregorii papę.
Anno dnicę incarnationis mill
lxxiii. Indic. xj.

EGNANTE DHONRO
ibu xpo. Anno clementissimę
incarnationis cī millesimo
lxxiii. Indictione xi Luna
xi. decimo kt Mai feria sexta die sepulturę domni
ALEXANDRI bone memorię sedi papę ne sedes aptica
du lugeat ppnodestituta pastore congregati inba
silica beati PETRI aduncula. nostrę Romanę catho
licę & apticę ecclę cardinales clerici acoliti subdia
coni diaconi. pbri. psemib, uenerabilib, epis & abba
tib, clericis & monachis consemenab, plurimis
turbis utriusq sexus diuersiq ordinis acclamanab,
eligimus nob inpastore & sumū pontificē utū religio
su gemmę scientię prudentia pollentē. egregiis &
unicę pfectissimū amatorē. inadversis fortē. in
ęsperis temperatū. & iuxta apli dictū bonis morib,
ornatū. pudicū. modestū. sobrū. castū. hospitalē.
domū suā bene regentē. ingremio huius matris
ecclę apuerma satis nobiliter educatū & doctū. atq
pueę merita inarchidiaconatus honorē usq ho
die sublimatū. HILDIBRANDV uidelicet archidia
conū quē āmodū & usq inemptūū & ee & dici
Gregoriū papā & apostolicū uolumus & appbamus.
Placet nob. Placet. Vultis eū. volumus. Laudatis eū.

ARCHIVVM SECRETVM APOSTOLICVM VATICANVM

Abb. 3: Anfang des Registers Gregors VII. (Archivio Segreto Vaticano, Reg. Vat. 2, fol. 1r).

U.-R. Blumenthal, Gregor VII.

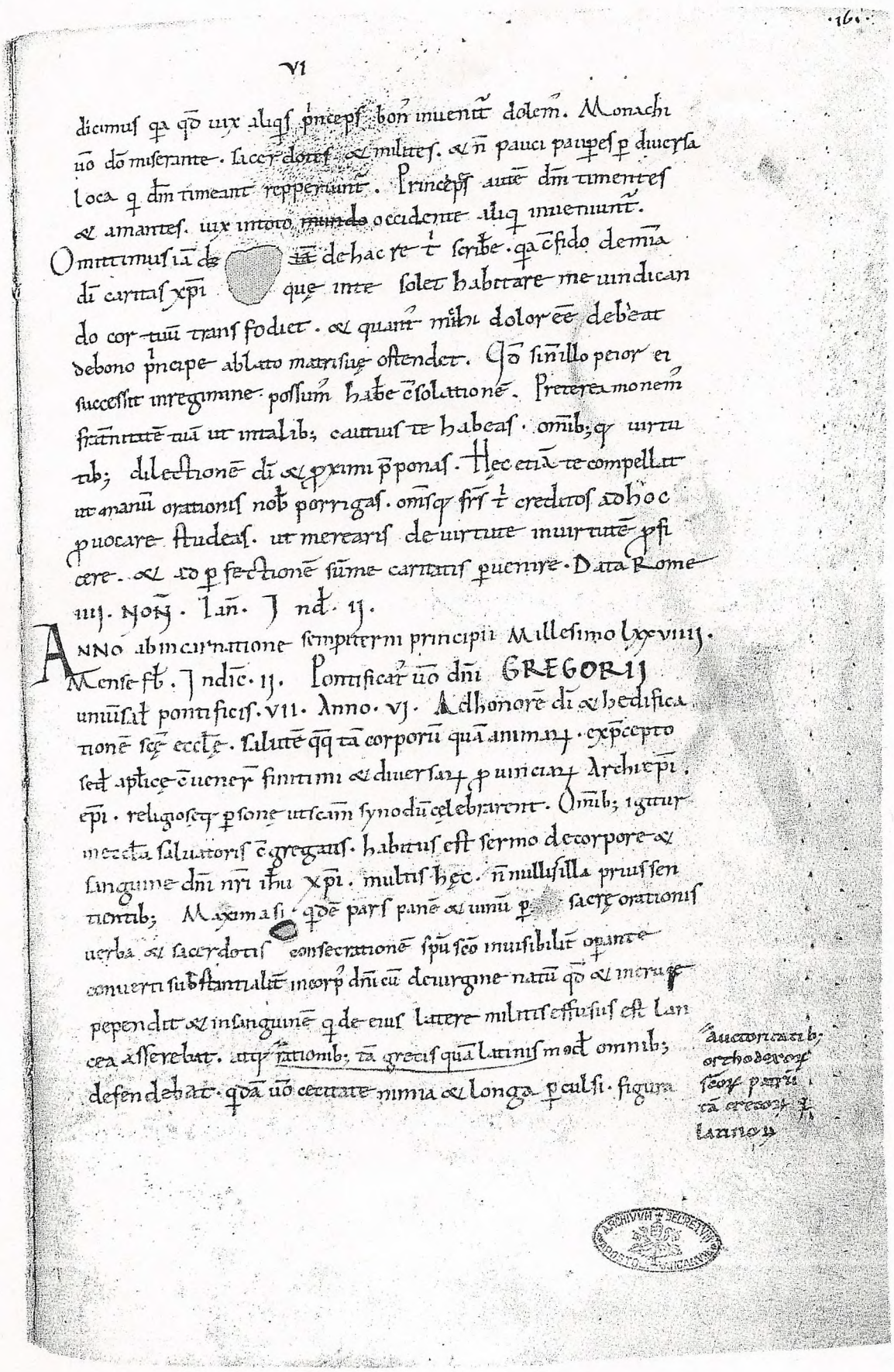
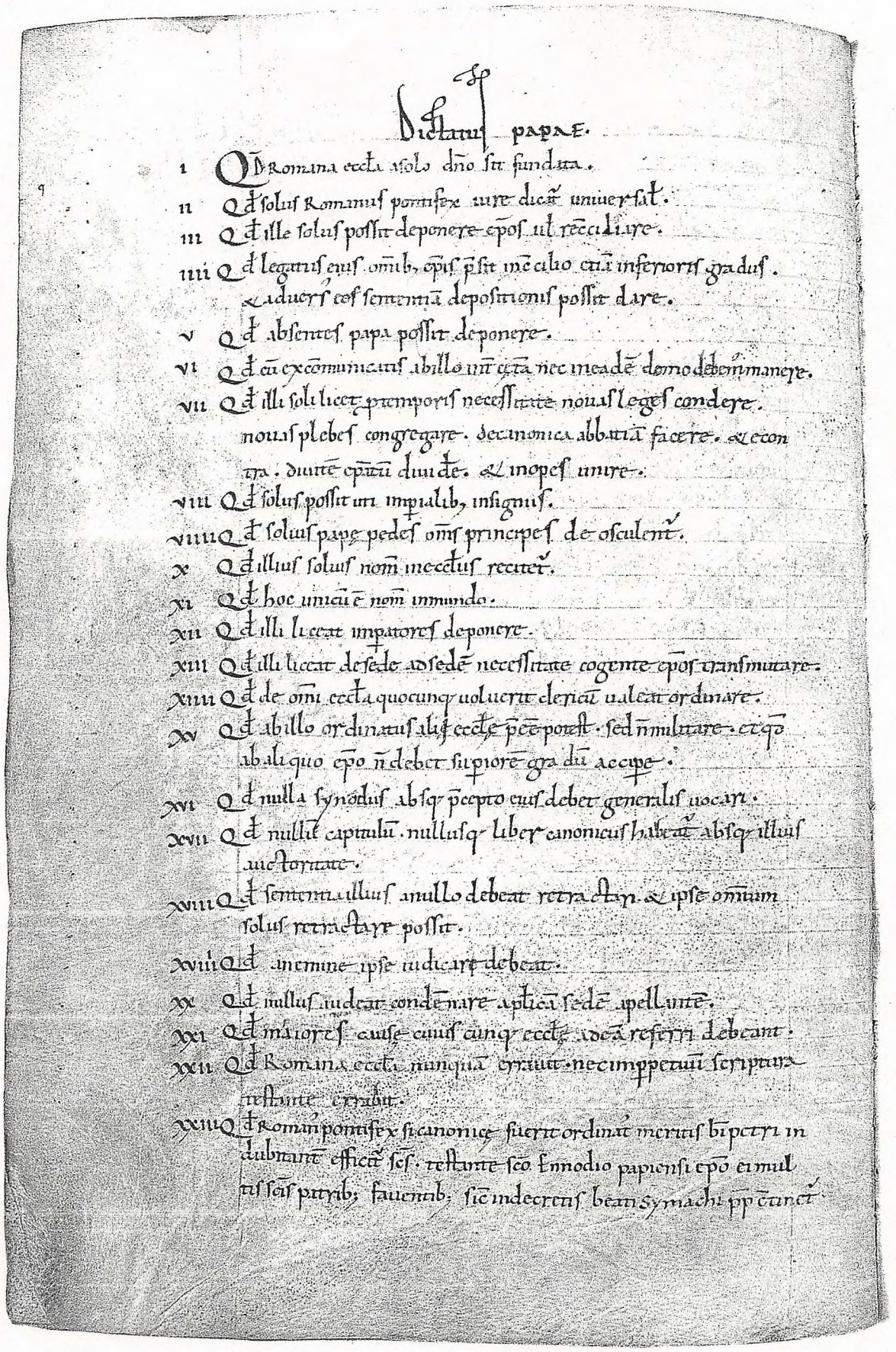

Abb. 4: Registerauszug zur Fastensynode vom 11. 2. 1079 (Archivio Segreto Vaticano, Reg. Vat. 2, fol. 161r, Reg. 17a).

U.-R. Blumenthal, Gregor VII.

Dictatus papae.

i Q[uod] Romana eccl[esi]a a solo d[omi]no fu[n]data.

ii Q[uod] solus Romanus pontifex iure dicat[ur] universal[is].

iii Q[uod] ille solus possit deponere epos[cop]os vel reconciliare.

iiii Q[uod] legatus eius omn[ib]us epis[cop]is p[re]sit in concilio etiã inferioris gradus.
& aduersus eos sententiã depositionis possit dare.

v Q[uod] absentes papa possit deponere.

vi Q[uod] cũ excommunicatis a billo uel cet[er]a nec in eade[m] domo debem[us] manere.

vii Q[uod] illi soli licet pro temporis necessitate nouas leges condere.
nouas plebes congregare. de canonica abbatiã facere. & econtra. diuites epatũ diuidere. & inopes unire.

viii Q[uod] solus possit uti imp[er]ialib[us] insignib[us].

viiii Q[uod] solius pape pedes om[n]es p[rin]cipes deosculent[ur].

x Q[uod] illius solius nom[en] in ecclesiis recitet[ur].

xi Q[uod] hoc unicũ e[st] nom[en] in mundo.

xii Q[uod] illi liceat imp[erato]res deponere.

xiii Q[uod] illi liceat de sede ad sedem necessitate cogente epos transmutare.

xiiii Q[uod] de omni eccl[esi]a quocunq[ue] uoluerit clericũ ualeat ordinare.

xv Q[uod] ab illo ordinatus alij eccl[esi]e p[ro]e poss[it] sed non militare. nec ipso ab aliquo epo non debet superiorem gradum accipere.

xvi Q[uod] nulla synodus absq[ue] p[re]cepto eius debet generalis uocari.

xvii Q[uod] nullius capitulum. nullusq[ue] liber canonicus habeat[ur] absq[ue] illius auctoritate.

xviii Q[uod] sententia illius a nullo debeat retractari. & ipse omnium solus retractare possit.

xviiii Q[uod] a nemine ipse iudicari debeat.

xx Q[uod] nullus iudicat condemnare aplica sede appellante.

xxi Q[uod] maiores cause cuius cunq[ue] eccl[esi]e ad eã referri debeant.

xxii Q[uod] Romana eccl[esi]a nunq[ua]m erravit. nec imp[er]petuũ scriptura testante errabit.

xxiii Q[uod] Rom[anus] pontifex si canonice fuerit ordinat meritis b[ea]ti petri indubitanter efficit[ur]. test[ante] s[an]c[t]o ennodio papiensi epo eius temporib[us] fauentib[us] sic in decretis beati Symachi pp[e] cauet[ur].

Abb. 5: Dictatus Papae (Archivio Segreto Vaticano, Reg. Vat. 2, fol. 80v, Reg. 2.55a).

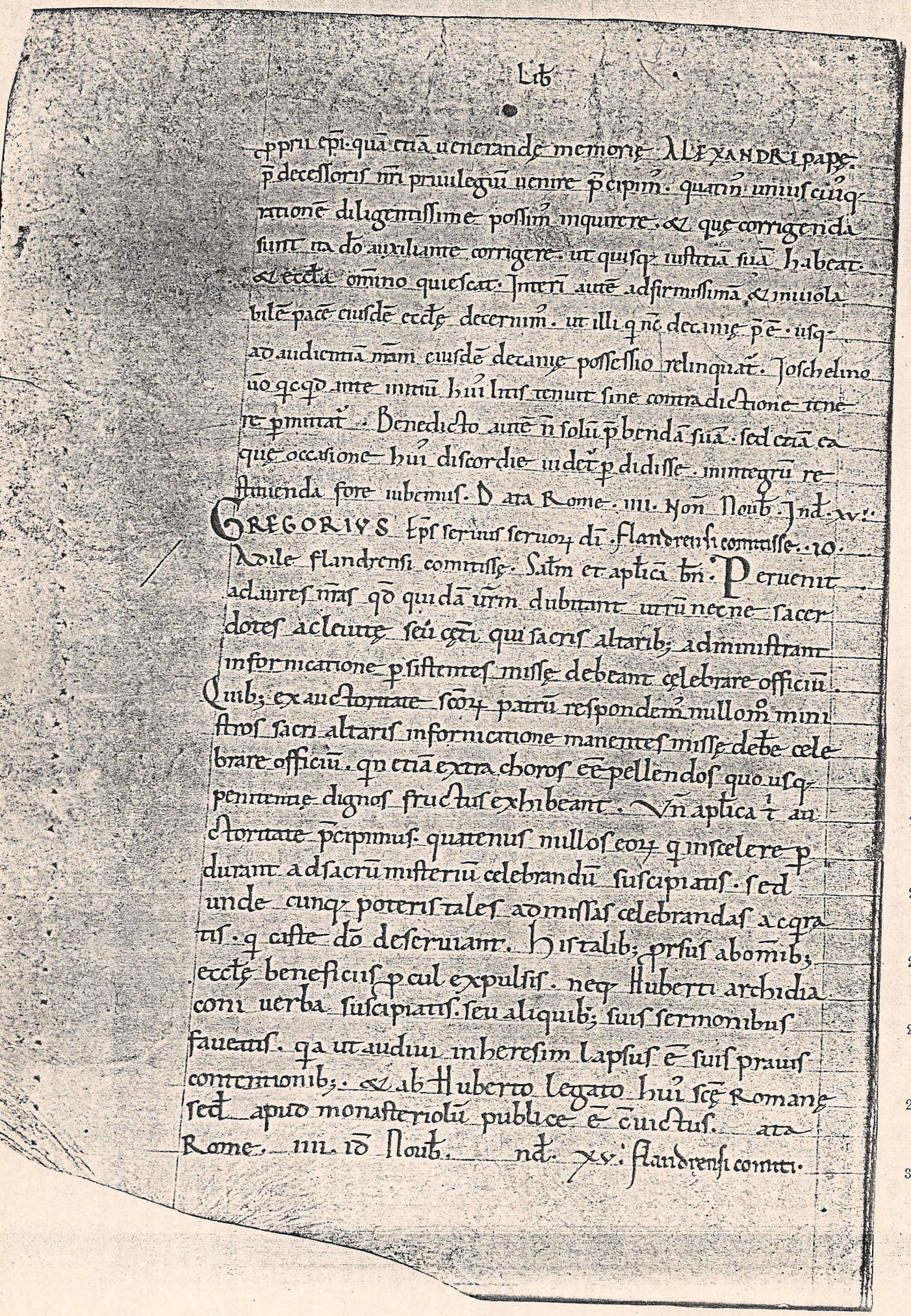
U.-R. Blumenthal, Greg. VII.

f. 236a Taf. III

contẽpserit. ñ solũ sibi ñ pderit. sed eciã pmaiorũ inobẽdiencie culpa
diuino iudicio anathematis uinculis alligatũ arcẽ indubitanter sciatis
ñ solũ eũ. sed & oĩs q̃cũq; ei p̃ea sciẽter in ecclẽsticis officiis cõmunicauerit.
t̃imulicia sc̃lari seruierit. Quappẽ rogo uos t̃rum. et exparte dĩ & beati
p. aplor̃ principis p̃cipio. ut uob abeo caueatis. ñ nullũ diuinũ officium
intra urãs puncias agat. ubi t̃ipse. t aliq̃s sciẽter sibi cõmunicanciũ assu
erit. q̃usq; pdĩ pietatẽ satisfẽcerit. Rursũ q̃q; monem. qđ pridie ur̃e
uigilanter obseruandũ ee cognoscim. ne aliq̃ dissimulatione p̃ceptis aplicis
obt̃epare neglegatis. sed sollicite consideretis. ac iugi memoria beati. G.
úba sup inobẽdiencia insamuelis sermonib; habita reuenientes; peuertis.
q̃m obediendo sic oportet uideamini. cũ salutem ur̃e p̃spicere. tũ illi eciã
consulendo prouidere.

Incipit Liber .ix.

Anno ab incarnatione dñi. M. LXXXIIIJ.
Indictiõe ũ dñi. GR. pp. VIJ. anno. xi.
xiij. kl decẽb. Residente eod aplico celebrata ẽ trib; diebus
in lateranensi basilica synodus. in qua fuer archiep. epi
& abbates. capitanei & de principatib; atq; apulie. Tuscie
qq gallicani. Nã plurimos heinrici tyranni pfidia uer
rore uertere cõpulit. q hostiensẽ epm de aplica legatione
ne rediret. extra fas & uerã fidẽ capi iussit fuit p
misit. Tres aũt synodos q̃dragesimales eid. h. pscu
no ppedint. q; semel beatũ Paulũ bis beatũ Petrũ ag
gressus. demũ p̃ multũ fusi sanguinis ñ tã suor̃ fortu
dine qua negligentia ciuiũ portã muros surripuit.
Romanũ siqđ uulgus parsuidelicet copiosior ciuitatis buen
ni bello fatigatũ acri insectũ laborabat. cũ nec ipsis ad
uersa oppida t castra exire literis. nec illi uerã. h. ur
bẽ uellent negotiũ uenire. Multa q̃q fame abacta urbẽ.

Lib

ep̄ru epi. qua ꝯa uenerandę memorię ALEXANDRI papę.
p̄decessoris nr̄i priuilegiū uenire p̄cipim. quatin̄ uniusc̄uiq;
ratione diligentissime possim̄ inquirere. & quę corrigenda
sunt ita do auxiliante corrigere. ut quisq; iustitiā suā habeat.
& ecc̄a omino quiescat. Jnterī aut̄ adfirmissimā & inuiola
bilē pacē eiusdē ecc̄ę decernim̄. ut illi q nō decanię p̄ē. usq;
ad audientiā nr̄am eiusdē decanię possessio relinquat. Joschelino
uō qcqd ante interī huī lis tenuit sine contradictione tene
re p̄mittat. Benedicto aut̄ in solū p̄bendā suā. sed ꝯa ea
quę occasione huī discordię uidet̄ p̄didisse. integrū re
stituenda fore iubemus. Data Rome. iii. Non Nouēb. Jnd. xv.

GREGORIVS Ep̄s seruus seruoꝝ dī. Flandrensi comitisse. io.
Roile flandrensi comitisse. Salt̄m et aplicā b̄n. Peruenit
ad aures nr̄as qđ quidā ūrm dubitant utrū necne sacer
dotes ac leuitę seu cęteri qui sacris altaribus administrant
informicatione p̄sistentes missę debeant cęlebrare officiū.
Quib; ex auctoritate scoꝝ patrū respondem̄ nullom̄ mini
stros sacri altaris informicatione manentes missę debe cele
brare officiū. qn ꝯa extra choros ec̄ie pellendos quo usq;
penitentię dignos fructus exhibeant. Vn aplica t au
ctoritate p̄cipimus. quatenus illos ecoꝝ q inscelere p
durant ad sacrū misteriū celebrandū suscipiatis. sed
unde cunq; poteris tales admissas celebrandas acqra
tis. q caste do deseruiant. His talib; prius abomib;
ecc̄ę beneficiis p̄cul expulsis. neq; Huberti archidia
coni uerba suscipiatis. seu aliquib; suis sermonibus
fauentis. qa ut audiui in heresim lapsus ē suis prauis
conuentionib;. & ab Huberto legato huī sc̄ę Romanę
sed̄ apto monasteriolū publice ē ēiectus. ata
Rome. iii. id Nouēb. Jnd. xv. Flandrensi comiti.

omē diuinū officiū tñ̄ dixerīs. omē officiū tuū auctoritate
aplica tibi int̄dictū noueris. Data Rome VII kl aprelis.
Jndic. III.

Dolensibus monachis. 17. GREGORIVS epūs seruus seruorū dī. Dolensib; monachis. salutē
et aplicā ben̄. Frater et coep̄s nr̄ Lemouicensis conquestus est nob̄ in
synodo quā nup̄ rome dño opitulante celebrauimus. quod uīa fr̄atern
nras. eccl̄ie suę duo monasteria subtrahit. Testatus aūt est etiā ipse fr̄
et coep̄s atq; legatus nr̄. h. diensis. q̄ uos ph̄a causa adduo concilia
scilicet uterq; uō. et sup̄libatū ep̄m exinde iustitię finē compone
ret āmonuit. sed utr̄ipse asserit nullā iustitiam seu obedientiam
exibere uoluistis. Quappē synodalis conuent̄ decreuit. utr̄ūq; uestrā mo
nasteria in potestate Lemouicensis eccl̄ie redire debeant. et sine contē
dictione uīa seu uīor̄ usq; ad aduentū legati nr̄i qui ete ab ecclā pos
sideantur. Nos itaq; uīa firmitatē consensum atq; consilium
q̄ sup̄libatū est. confirmantes mandam̄ uob̄, atq; p̄cipimus. ut uterq;
ad p̄fixum ter minū p̄mutatis p̄dicta eccl̄am Lemouicense ipsa mona
steria retinere. Siuo ineis aliqd̄ iustitię uō hābe confidatis. legati nr̄i
aduentū expectetis. causā uīam illi oportuno loco et tēpore ubi
possit Lemouicensis ep̄s inter ee rep̄sentare. ante cuius audientiam
causa uīa diligentius euentilata. et plenius cognita. iustitię finem
inueniat. et inter uō omnimode sopita. quisq; uīm suo iure contendat
iniuriā facere desinat. Data Rome VIIII kl aprelis indic. III.

Auscensi archiep̄o. 18. GREGORIVS ep̄s seruus seruorū dī. Wilielmo Auxiensi
archiep̄o salm et ap̄licā ben̄. Quam prudentiā tuā tua se aplicę
sedi in obediente exhibuisse. ut negotiū q̄d tibi uicarii nr̄i cō
miser̄ ad exequendū. tuīs causis parere contēpserīs ad esse
dū p ducere. Siquidem immunitatē ab eis cum iustitiā
faciendi Petro abbi aureliacensis cenobii uris huic
sc̄e eccl̄ie de Bodone abbe pe Lanense qui eo lon
go tempore inuasā detinet eccl̄am uris uide beati Petri

Reg. Vat. 2

die sic prudenter uiru erregia decet constantia robo
retur. Anu aduertere siqd debet excellentia tua
quodquanto pluribus sup eminet ac dnat: tanto ma
gis sibi subditos potest exeplo suo aut addetrius q ab
sit inflectere: aut adsanu consiliu ignauos etia
puocare. Intuen qq prudentia tua necesse e tepalis
ute gaudia quasint caduca. qua fugitiua. que et
si urta diu crederet mansura. tam sepe multis ad
uersis exinpuiso surgentib; secura stare inpos. unde
sumopere curare oportet ut adilla que transire
nescunt erbabente deserere nequeunt: gressus tuo
constanter dirigat. et affectu mentis intendas. Cupe
rem mi mu certe de uris aliqua prudente clericu
adno uenire. q et ux gentis mores seu conmentias
scirez nob plenit intimare. et aptice sedis documta
siue mandata plenius erudit: aduo posset pferre.
DATA ROME id octubris; Gtolo Reg hispaniaz 6.

GREGORIUS Epc seruus seruoz di. Carissimo inxpo filio
.A. glorioso regi hispaniaz salutem et aptica benedic;
Omipotenti do laudes et gras agim q gtam uram gra
suę uisitationis illustrans beato PETRO apt̄oz pncipi fide
ac deuotione cunxit. cui omis pncipat& potestatez
orbis tradidit subiciens uis ligandi atq; soluendi incelo et
uitra ctradidit. Qua de re et uob merito gaudendu.
qm eo ampliora uob parata pmia. quo diuina digna
tio correctione regnu uru qd diu inberrore pstitit
usq; adua reseruauit tepora. ut ueritate di &u
stitia qua illi q uos pcesser rectores et pncipes &uni
uersi; popli tot annis tu cecitate ignorantie tu
obstinata temeritate caruerunt. ua mereret suscipe

Reg. Vat. 2

VI

Petri aplor principis mi ualde indigno cōmissa. et uos q; omes
socios q uestris amatis et beati Petri sedē diligitis a cunctis pec
catis absoluat 7 ad uitā eternā p̄ducat. Data Rome. iii. kl Ian 7 n. d. 15.

GREGORIVS Epūs seruus seruor dī. Carissimis frib; in mona Frib⁹ massiliens
sterio massiliensis cōmorantib; - Salt 7 apt ben. - Contristauit uos monasterio cōmora
imo beatus petrus cōmouit. turbauit. et ipse sanabit. filius nāq; tib⁹. 15.
illius abbas ur uenit ad nos. et pei amore factus ē obediens usq; ad
corporis captionē. Et qa paratus fuit si oportuit et mori et
ecboc habebit retributionē. Sed sic scitis frs mei rari sunt
boni qeriā dō inpace seruant. sed rarissimi q; pillius amore
psecutiones non timeant. ut q si cū inimicos dī indubitanter
opponant. Unde xpiana religio heu ꝓdolor pene deperiit.
et ipsor superbia nimis accreuit. Pdict⁹ uir pr ur reuera aplor
p̄cipue diligens in a acie nob adhesit. 7 adiutoriū xpo gubernan
te nob impendit. in surda aure intendens q; dic apls. Si fuerim⁹
socii passionū erim⁹ 7 cōsolationū. Sed qa cartas licet ratio uos
cōsolet ad dolore uos impellit. eo q; tanto pure tāq; uob dulce ēsse
longo tpr amiserit. rogam⁹ uos ex parte omipotentis dī 7 amore
beati Petri patientē supportate nos. qa cito dō adiuuante eū uob
letū remittem⁹. et ex hac auctoritate beati Petri aplor p̄cipis nob
ualde indignis cōmissa indulgentiā omiū peccator uror p̄mit
tim⁹. 7 absolutionē cū benedictione impertim⁹. Confidim⁹ nāq; de
nimia pietate altissimi. et de ineffabili clemētia regis te
ni celestis. qa beati P. et P. locū urm ipse suo tuitio custodiens.
7 auctor. q; p illor seruitio dānū 7 incōmodū habere uidet.
Desidam⁹ eni locū beati Pauli 7 urm ita unire. ut sic ita ex
longo tpr cluniac aplice sedi specialit adhereat. 7 specialis
ecclie huius adiutorio 7 benedictione cōgaudeat. Mouear uos
frs carissimi summa dilectio xpi ut nos sic uos ipsos diligatis.
et manū adiutorii in magna tepestate porrigatis

Reg. Vat. 2

biguitate neutrū q; iustū ē denegare uideam. Tractatū
tē tuā rogam. & aplica auctoritate ut hanc causam
suscipiat ammonemus. & eam diligenti inquisitione
p̄cognitā eo ordine quo canonica instituta p̄cipiunt
tractarī & diffiniri faciat. Pceuranī equidē ut iste cū
tanto moderamine & sibi ē seruata iustitia ad audi
entiā admittat. quatenū non incassum aplicā miam
& eius suffragia quesisse uideatur. Data bibianello.
viii id apr. Ind xv.

Vienn epo.
.22.

GREGORIVS ep̄s seruus seruoꝝ dī. Hugoni uenerabili Vien
si epo Salutē & ap bñ. Gerardus Cameracensis electus
ad nos uenies. qualit̄ in eadē Camaracensi ecclā ad locū regimi
nis assignatus sit̄ p̄mpta nob confessione manifestauit. n̄
denegans post factam cleri & ppli electionē donum
epatus ab Henrico rege se accepisse. defensionem autē
p̄ponens & multum nob offerens. se neq; decretū nr̄m
de p̄hibitione huiuscemodi acceptionis. nec ipsum
Heinricum regē ad nob excōmunicatū fuisse aliqua
certa manifestatione cognouisse. Cui cum nos con
gruis rationib; ostendemus. quā graue eēt etiā
omni ignorantia eū excusante sancte & aplice
sed̄ synodale decretum transgredi. & huius
modi participatione cum homine excōmuni
cato commaculari. ad satis faciendū p̄mptus. do
num q; accepisse uisus. ē. continuo in manū nr̄as
refutauit. & omnino causā suā nr̄o iudicio eū
sui ipsius ad omnē uoluntatē nr̄am subiectione
& abaudritione reliquit. Pcuius humiliatione
& maxime q̄m canonicā electionē in eo p̄cessis
se audiuimus. ad miam moti sum. & ē fili mtesti

Reg. Vat. 2

biguitate neutrū q; iustū ē denegare uideam. Tractata
tē tuā rogam. & aptica auctoritate ut hanc causam
suscipiat ammonemus. & eam diligenti inquisitione
p cognitā eo ordine quo canonica instituta p̄cipiunt
tractari & diffiniri faciat. p̄euram equidē. ut iste cū
tanto moderamine & sibi ē seruata iustitia ad audi
entiā admittat. quatenū non incassum aptica miam
& cuius suffragia quesisse uideatur. Data bibianello.
viii id apr. Ind xv.

Alexandro epo.
.22.

GREGORIVS epūs seruus seruoꝝ dī. Hugoni uenerabili Dien
si epo Salutē & ap bn. Gerardus Cameracensis electus
ad nos uenies. qualit̄ in eadē Camaracensi ecctā ad locū regimi
nis assignatus sit p̄mpta nob confessione manifestauit. n̄
denegans post factam cleri & ppli electionē donum
epatus ab Henrico rege se accepisse. defensionem autē
p̄ponens & multum nob offerens. se neq; decretū nr̄m
de p̄hibitione huiuscemodi acceptionis. nec ipsum
Heinricum regē a nob excōmunicatū fuisse aliqua
certa manifestatione cognouisse. Cui cum nos con
grue rationib; ostendemus. quā graue eet etiā
omni ignorantia eū excusante sancte & aptice
sed synodale decretum transgredi. & huius
modi participatione cum homine excōmuni
cato commaculari. ad satis faciendū p̄mptus. do
num q; accepisse uisus. ē. contamio in man nr̄as
refutauit. & omnino causā suā nr̄o iudicio cū
sui ipsius a domnē uoluntatē nr̄am subiectione
& abaudtione reliquit. p̄cuius humiliatione
& maxime q̄m canonicā electionē in eo p̄cessis
se audiuimus. ad miam moti sum. & ē fili mee

GREGORIVS Epc̃ seruus seruoꝝ dī Vberto & ctis ·8·
& comtib; de castro scī Pauli. Guidoni & Vgoni Satm
& aptic̃ bn̄ si obedierint. Clerici scę marię & Scī au
domari adeuntes aptic̃ sed̄e conquesti sunt de uob qd ia
multo tempore sibi & suę eccl̄e auferris quandā ullā
kesetā nātā cū oīb; adeā ptinentib; atq; cū multoties
de hoc inp uncialib; synod̄ cor̄ epo uro & adultimū cor̄
hugone diensi co epo & fr̄e nro aptic̄ ecclę legato in
pictauensi concilio querelā fecissent. atq; ille ex auctorita
te nr̄a p̄ cepisset. ut cor̄ epo uro aut p clamata eccl̄e p̄
fate & ctis redderetis. aut qd ura iure ee debeant o
ratione diceretis. epscq; ur̄ tres tminos uob & ad ultimū
p uncialē synodū statuisset. ut utrumlibet ageretis.
uos tam neutrū sicut nunquā. ita qq nec tc facere uolu
istis. Vn̄ ex auctoritate dī & scī PETRI aplorum p̄cipis
p̄cipim uob. ut si ita est. p dicta res p dicte ecclę &
clericos ei sine dilatione canonice restituatis. Aut si ita
n̄ est & iusta ratione p certo sciatis aduersam eccl̄iam eas
p tinere debe. infra xl dies postqua litteras nras ui
deritis. ut si eas uidē uitaueritis. postqua eas missas
uob cognouerit ff ugone p̄fatū co epm & frem nrm.
addie ingelramno & frib; ei uob antea denominatis
atq; p nuntiatū ad eius ut utrisq; partib; cora positis.
ipse legitimū finē faciat huic contentionis. Qd & si facere
agere noluerit infra p scriptos dies. finitis eis. contra
dicam uob. & Widoni. Hugoni & Eustachio comtib.
Oilardo qq subdefensore p̄fate possessionis. omibusq
uob. quocumodo auxiliū & consensū ad hoc sacrilegiū pbi
tur. fuerit sacrilegis & raptoribus. omēm penit ecclę in
gressū. & xpiana cōmunionē. atq; gram bi PETRI aplo-

VI

GREGORIVS Epūs seruus seruoꝝ dī . Bosoni .40.
Ecclam scī sepulchri denouo uico que urīs eccle ierosolimitane.
& cōsualis eius ee dicit. huic nro clerico symoni regendam
cōmdamus. Quā abomī molestia & calumniosa omnium
hoīm infestatione libam ee uolentes subtelamīa ee decer
nimus. Quapp̄ qm̄te illā tyrannice muasisse audiuimus.
te p̄senti pagina cōmonem. ut si dīm & scos aplos ī uis ha
bere ꝓpitios abinuasione p̄dicte eccle decēto cessare pe
nitus debeas. nullāq; ulterius p̄fato symoni molestiam
ut clericis ibidō seruientib; inferre p̄sumas. sed ut di
ctū ē liba & abomī p̄tbatione seruia scē ierosolimitane
eccle cui fidelīt illō deuotus intimo dō ꝓpitio ex ma
auctoritate imppetuū ōseruet. Qd si aliqs iustitie insup̄
dicta eccla te habe ē fidūs. ante legatū nr̄m diensem
cp̄m in concilio qd̄ pxime celebraturus ē. te p̄sentare de
beb. scient hoc qō inullo contra iustitiā te uolumus
p̄ gauare. Si aut̄ monita mea immo diuerba qō ab
sit audire contēnens abilicata & inducta inuasione
sup̄ dicte eccle te cohibe noluerīs excōmunicationē
quā inte ꝓ ipsa eccla legat̄ nr̄ hugo dignus epūs in cilio
pictauensi iaculat̄ ē. auctoritate aptica confirmamus.
Data Laterani iiii. kl iulii . Ind . ij.

In nomine dñi. Incipit lib. vij. Regist dōm. GG. pp. vij.
Anno dñice incarnationis. oī. lxx. viii. Pontificatus uero
domni . GG. ann̄. vij. Ind. ij.

Reg. Vat. 2

sicut ex confessione sua cognouimus ortodoxū nobis ex parte sanctitatis archiepi armenii conquestū ee sup quodā nefario quem nos exire fecimus conuictum hereticū adiudicauimus · qđ is ob hanc impietatē de armenia expulsus grauē contra armeniā eiusdem heresis signat latine aplice catholiceq; ecclie suspitionē immo uō iudicū · Vnde nos illius ecclie armenioz salubriter fidē sicut ex huius uerbis didicimus comp bantes · dilectionitue monendo p̄cepimus · ut prefatū hereticū qui manus nās iudicū suę p fidę formidans suffugit · diligenter exquiras · & sollerter examines · Si q illū resipuisse & ad catholicam fidē redisse intellegentię tuę constiterit · sane edoctū & confirmatū ac inmullo lesum dimittas incolumē · siuero in dū admatris ecclie gremiū et rectam fidē de suo erroris prauitate cū ū̄sus est · ad sane doctrinę consiliū p penitentię tramitē eū reducere commonendo procures · Q̄d si uerbis rationib; & saluberrimis monitis tuis diabolico spū indurat⁹ acquiescere & sinceris intellectu

ut apostatā & xpianę unitatis inimicu n desinas ꝑseq. Vt aut
eū inuenire reptūq; ciuus possis agnoscere nom̄ ipsius ma
chay & loca in quo morat̄ frigentiu subiungimu. hoc etiam
tibi precipimus ut uenetus religioso abbti montis casini cunc
tisq; tuis cœpis. ꝑ pha hereticā causā discutias. discussamq;
diffinias. Insup ferrum q; nos sibi portare contradiximꝰ. ulte
rius ferre int̄dicato. ne hac ypocrisi incautas mites amplius
decipiat. Pecuniam uō quam tanta fraude acqsiuit nō
p̄cepto sibi auferas. pauprib; q; distribuas. Innoiē dñi Incipit lib
.viii. registri domni. gg. vij. ꝑꝑ. Anni dñice incarnationis. ꝙ. lxxx.
Pontificatus uō dñi. gg. anno. vii. indict. iij.

Reg. Vat. 2

dentes obtinere. Agite ergo et omino p̄curate. beatū pe
trū Ap̄lōꝝ p̄ncipē uob' aduocatē im mo debuotē facere.
qui potest uob' huius uite et futurę salutē et honorem
dare uel tollere, qę nescit fideles suos relinquere.
sed potius nouit superbis resistere. ipsosq; confundere. humilib;
autē grām dare eosq; exaltare. Data x kl' mān.

C. glose comm. 23

GREGORIUS ep̄s seruus seruor. dī. e. glose comitī. Dolem'
satis ob' aduersus glōsā famā tuā p̄ gallias partes diffusā
et usq; ad aplice sedis nostrā platā. astutia diaboli po
tuisse p̄ualere. Sicut enī dere ceperam. aliquo modo uim
et de bonus studius tuus in sermonib' nr̄is p̄sumebam. esse
remissē et nō solū p̄cepes sed et ipsos reges iustitia ā morū ho
nestate superare. sic nobis gem dū uidet prudentiā tuā
atq; agā et animo uirtutū culmine decreuisse. Qua inre
antiquus hostis humani fraudē recognoscim' nequissime cla
borasse. utq; ea dā p̄ mulierē de paradyso expulit. ut eum
dē secū cadē gl'a et huius uite laudabili fama p̄uaret. et
mul tabona tua isto deceptionis suę genere ē fundere.
Cuius rei grā abep̄o tuo correptus ā et eo mūnicatus. ut
animo periculo te et ē iunctā ubi eruisse. ā domū tuam
appetita infamia liberaret. nō solū dō et iustitie dep̄ecato
crimine nr̄am fecisti. sed et ipsū ep̄m cui cā sumusta sen
tentiā supie dedisse. obedire debuerat. ētra morē equitatis
uiū tyrannice insecutus es. cū non sit aliquē amore dī
nō posse habere. qs̄ p̄ alius patris culpa inobedientie sue grām
ecclesiastice p̄bitatis amisisse. Qā nos audientes uicta
amore tuo mirmores tuā uirtutū tuaq; que a religiosis ui
ris nob' insinuate fuerant. usq; modo et portauim'. spe
ramus uirtutum tactus illustratione adsā nū ē filiū redire.

h simulat epta debuit in supi oribꝫ scribi.

Reg. Vat. 2

illã. cõpũcta corrigendo et infuturo se abstinendo beatõ
petrõ, ppriũ sibi facere. incuus irritatione ruinã. et gra.
uiã celicatãe posse obtinere ppetuã. Denouus ultra
montanus nihil certa habem. excepto qd henricũ nũ
quã se infelicius habuisse pene oms illinc aduenientes affi

GREGORIUS eps seruus seruoz dĩ. Dilectis /mant.
leens inxpõ fribz. h. dien in xpõ fribz. h. dicensi epo et. A. Salutẽ et aplicã benedic
Goo. et. A. 9 tionẽ. Perlatũ nob ẽ qd religio uã oms normannoz pon
tifices. p tot toto magensẽ. ipsũq; culturensẽ abbatẽ quẽnos
restituim. ad ẽ celiũ inuitatos suspendit. Quos tam sicut
nobis suggestũ ẽ. nrã inobedientia quã mei regis francorũ.
scilicet qa secum uiuere neqbant subtraxit. Qua in re pru
dentia tua qd nobis uideat aduertat. Rex anglorz licet
inqbzdã nr̃a religiose sicut optam sehabeat. tam in hoc
qd eccias dĩ n destruit neq; uendit. et pace iustiãq; in sub
ditos suos moderam pcurat. et qa ẽ tra aplicã sedẽ rogatus
aqbzdã inimicus crucis xpi. pactũ inire. ẽ sentire noluit
pbros uxores. Lucos decimas quas detinebant eis iuramento
dimittere cõpulit. ceteros regbz se satis pbabiliorẽ ac magis
honorandũ ostendit. Unde n indignũ debet existimari. potesta
tẽ illius mitius ẽ tractandã. atq; respectu pbitatis ipsius
subditorz et eoz quos diligit negligentias ex parte fore portan
das. Denuq; meminisse potest dilectio tua. qualiter et beat leo
pp neophitos. et beat. Gr. uenantiũ expatriciũ quẽ suus eps
iuste corripuerat sustinuit. et quẽ admodũ clemẽtia dñi iosa
phat regi iuda qinpio ahab auxiliũ pbens ira diuina meruit
ratione indulsit. Quare uolumus uniuersitatem tuam supra memora
tos epos et abbates n̄ p̄ missos culturensis abbatis quos suspen
dimus p̄ sentiũ pro tuore restitutionis literas mittat. et p̄ fi

Reg. Vat. 2,
fol. 217v

Reg. Vat. 2

reliquerant. Unde cū bello remissius autem rē exau
mo mun̄ gerebant. & a custodiis, p̄ut cuiq. libebat sine
timore negligentius aberant. Hec sup-bo: tyrannis
de qa se occasio p̄buit p̄stringisse sufficiat.

Ceterū dūs aplic' in eadē synodo de fidei forma. & xp̄i-
ane religionis cōfessione. sed & de robore animiq. c̄
stantia ad p̄sentē p̄ssurā necessaria. ore ñ humano
sed angelico patenter edisserens. die ēna tonū fere
cuctis in gemitū & lacrimas cōpulit. sic q. cēlitū
aplica benedictione l̄etificatis in pace dimisit.

R. comiti Flandren sium. .j.

GREGOR. Episc̄ seruus ser uor. dī. R. gl̄oso comiti
salutē & aplicā benedict. Peruenit ad aures nras
qd. L. mun̄ di & inimicor ecclē ope
& fautor ratione ma adhuc libi urādi thesauriz
Quicūq; adhuc ul' sub sacrāto nimiratē fidei constitutū
cuius & inimicitiare p̄durat. Decetat' nīs obliuiscat'
sed exoret de dolem'. qd iniquē bona fama passim
& dampnat, mala nunc minus ad tēmun̄ p̄cedit illīpa
tere tor q̄rat. Unde deanimarū mihi tūmestnu
mer' ut abbiae p̄ueritatē adcor redient dñi impedi
hoīs fautor rationē nō sentendas. sed abeo sic ap̄ssimo hoīs
& excōmunicato recedendas. & nimirū audiendū
p̄amor eterno animo libr̄ cēsēt de diuinis. ut nīs ex plan
tapedis usq; ad iūctē anathematis. W. ranenū ab sēma
culatū. & p̄quisitore alienis usq; cul pis p̄cedentibus, sēa mun
salis ecclā & recuperabilit depositi malefactē & anathema
tis uinculis & exortē omīno ac mūnis ē ecclē ēē adiu
dicati. Quapp̄ nobilitatē tuā moneri. ut nīs soluti
ad mun̄ nīs libri ēpendas. ne rē tuā diuicis greyis mei

Reg. Vat. 2

dñi redire quē dimisit participando excōmunicatis. & multas iniquitates faciendo. meaq; munera que p̄ sua salute sibi misit ac tuę sedi spernendo. seq; ab ecclia tua tēptans ei scinde sępando. unculo anathematis eū uice tua alligo. & sic eū alligo ex fiducia tua. ut sciant gentes & cōprobent quia tues petrus. & sup tuā petrā filius dei unu ędificauit ecclām suā. & portę inferi nō p̄ualebunt aduersus eā.

Gregorius epūs seruus seruoꝝ dei. Omnib; qui cupiunt se animarū mercedi mē oues quas xp̄s beato petro cōmisit. Salutē & aplicā benedict;. Audistis frēs nouā & inauditā p̄sumptionē. audistis sceleratā sacrilegorū & nomen dñi in beato petro blasphemantiū garrulitatē & audaciā. audistis superbiā iniuriā & contumeliā sedi & aplicę sedis dictā. quale uñi patres nec uiderunt nec audierunt unquā. nec scripturaꝝ series aliquando apagani ut hereticis docere emersā. Cuius malū & si aliqđ unquā post fundatā & ppagatā ecclām fidē xp̄i p̄cessisse exemplū. omnib; tamen fidelib; p̄ tanto contemptu & conculcatione aplicę immo diuinę auctoritatis dolere sorte & gemendū. Quappē si beato petro duces regni cęlestis a dño dō nro ihu xp̄o traditas ee cognitus. & uob p̄ manus ipsius ad eternę uitę gaudia impetum patet cupitis. cognoscendū uobis ē quantū nunc de irrogata sibi iniuria dolere debeatis. Nisi enī hic ubi p̄ discrimina tēptationū uīa fides & corda p̄bantur. socii passionū efficiamini. p̄ culdubio non estis digni ut participes futurę consolationis & filii regni cęlestis coronā & glām sortiamini. Rogamus igitur caritatē uram ut instanter diuinā miam implorare studeatis. quatenus aut corda impiorū ad p̄nitentiā ūtat. aut reprimendo eorū nefanda consilia. quā insipientes & stulti sint. q petrā a xp̄o fundatā euertere. & diuina p̄uilegia uiolare & nam ostendat. Qualiter autē aut quib; p̄ causis beatus petrus

Omnib; qui cupiunt se animarum mercedi mē oues q̄s xp̄s beato petro cōmisit. .vi.

.vnj.

Ego bertram nul. dī gr̄a com mes. punciꝰ. p remissione peccatoꝝ meoꝝ. et parentū meoꝝ. offero. concedo. do no omn̄ honorē meū quantū ad me iure parentū pti net. omipotenti dō. et scīs aplis petro et paulo. et dño meo Gregorio papę septimo. et omn̄b; succes soriꝫ; eius ta utq; qd placuerit deincepś dño papę GRegorio de me et dcto honore meo sine ullo c̄tradicto faciat. Ec clesiaś aut omnś que in mea potestate sunt p̄ fato dño

Alius Juramentum eiusdem.

quadã parte cleri. R. ōtra labertũ inuasorẽ elegerit. nunc
sibi ipsi ẽtrarius mutato ẽ filio alterũ suppo fuerit. Quã
causã fri nro Lugdunensi Archiepo. h. diligẽti pcuran
dã literis mis cõmisimus. ut nisi p or electio canoni
ce fuerit im pbata. nullũ illi sedi alterũ subroget. Quic
qd ergo ipse sup hoc negotio fuerit exsecutus. qa cũ su
mus eũ Iustina ñ recessurũ. nobilitati tue p̃cipim. ut
ratũ firmũq tenere nullatenus retractet. sed quod ille
statuerit quasi nrm uos obseruare. ceteriq nec tradicto
re audeant puri magnitudine mentis ne. Insup
uolum aat monem. ut clerici quippẽ hoc negotiũ
sedẽ aplicã pertuerẽ nullã exinde lesionẽ faciatis sed
fieri per mutatis. Isigothon regibs. Iz A. 14.

GREGORIUS epus seruus seruoꝝ dī. Wisigothorũ glo
riosis regib. i. q. A. & pfs salutẽ et aplicã benedictio

Reg. Vat. 2

Reg. Vat. 1

pñtemia ñ delet nefas cõmissu. ¶ deoq; ualde necessariũ ẽ ut q se aliqo grauis crim cõmisisse cognoscit. aiam suã prudentib; & religiosis uiris cõmittat. ut p ueã pñtemiã certã peccatoq suoq consequat uemã. Hec est em uera penitentia ut post cõmissu alicui grauioris criminis. ut pote meditati homicidii. & sponte cõmissi. seu p furti. p cupiditate honoris aut pecunie facti. ut aliq hñ similiũ. ita se unus quisq ad dñm cuertat. ut relictis omib; iniquitatib; suis deinde instructib; bone opationis p maneat. Sic em dñs p ẏsam doc. Si cuersus fuerit impius ab omib; iniquitatib; suis & custo dierit uniuersa mandata mea uita uiuet & ñ morie. ¶ inquib; uerb manifeste dat intelligi qm q aliena bona diripuit & ea cũ possit redde ut em dare noluerit. ut qui arma cont iustitiã portauerit. aut odiũ in cor de retin. ut q huiusmodi negotiationib; aut offi cijs implicit fuerit que sine fraude sine falsitate sine inuidia. sine deceptione fratrũ exercere ñ possit. nec ad dñm cuers. nec de p petratis facinorib; uera pñtemiã facere credendus est. Vñ int omia uos hortam atq monemus ut inaccipiendis pñtemus ñ ad illos curratis inquib; nec religiosa uita nec est consulendi scientia q animas hominũ magis ad mittũ quã ad salutẽ ducunt. testẽ ueritate que ait. si cẽ cẽũ ducat ambo in fouea cadunt. sed ad eos qui religione & scripturaq doctrina instructi uitã ueritatis & salutis uob ostende ualeant. Hic

sclapi ambitione timore alicuius gratie aptus sed. ut merito
poterant sui consensu pastore sibi secm dm eligat. Qd

Reg. Vat. 2

titudinē fedeitate sua cōmaculans. de medio urm
ut put dū & inutile mbrū studio tuo euellat. In un
gim' etiā nobilitatu tuar. ut .G. canonice electū
ecclā tuanense & ostiū idē p xpm ingdiente honeste
& sic decet suscipiat. & ei pastorale exhibentes re-
uerentiā ēsiliū & auxiliū ipendat. ut q in alio dm offen
p hunc ipsi dō & beato .P. iustitiā uram cōmdet. distis.

Regi Anglo
. 2.

Regorius epūs seruus seruoz dī. Gilielmo Regi angloz. Comunis amor
& sincera deuotio quā erga beatū .P. aplm gerimus exlongo iā tempore
int nos amicitiā iunxit. atq; adeo iunctē inde magis cualuit. qa ego te
p certis tui ordinis aptice sedi deuotū animadueni. & tua me claritudo int
aliquos pdecessores tuos circa honorē aptice sedis credidit ampliꝰ desudasse.
enuq; cū inmalis moribꝰ idem uelle & nolle pniciosā sepe factionē ēficuit.
ēsequens uidet ut inbonis rebꝰ idē studiū animiq; desiderū diūso quālibet
spacio trarū distinctos inunū dilectionis glutino copulet. Ueru licet qdārgē
portstant nimodicū doleant. & innos sepissime murmurent. seqdam contēni
ēqueant se nisi ab aptica sede diligi. nec ita factis aut sermonib; pnos honorari
minime tam nos pniget. nec deincepsdō fauente pnitebit. Speram & eni celsi
tudinis tue industriā ineadē sce ecclē deuotione iustitieq; studio semp mansurā.
ac inmeliꝰ etiā opitulante dno deceto dilatandā. Unde merito nos oportet
ineidē dilectionis tenore pseuerare. imo p diuturnitate temporꝭ crescentib; meritis
magis ac magis excrescere. Uerū tam interea nos tangit & tangendo angustat. atq;
interegaliū tuarū iuriū signa monstra Lyncea iunico corde uolent obnubilare.
udelicet qdincapiendo germanū tuū epm. nisi decuit ppe honestati pspiens. sed se
cularē cautelā & rationē diuine legi pponens. sacdotalē reuerentiā minuisse
arrendisti. Et qdē nilatere tuā prudentiā credim scriptū ee. q; desacdotib; maxime
oportet intelligi. quos tangit. tangit pupillā oculi mei. & alibi. nolite tangere epos
meos. & q; dns ipse sacdotib; licet prauis & ualde indignis honorē deferre nisi dedi
gnatus. Quā rē pie memorie Stanum papam udelicet ipatoꝝ itelligens. in nu
cena sinodo nullā inepos abipsis etiā epis accusatione uoluit suscipe. nullūq; erga

quo mopus mmiſtēri fide
liter exequendi ſepti for
miſ tuę gratię munere ro
borentur. Habundet ineſ
totiuſ forma uirtutiſ. auc
toritaſ modeſta. pudor
conſtanſ. innocentię pun
taſ. & ſpiritaliſ obſeruauo
diſciplinę. Inmoribuſ eoꝝ
precepta tua fulgeant.
ut ſuę caſtitatiſ exemplo.
imitacionē ſcā plebſ ad
quirat. & bonum conſcien
tię teſtimonium proferen-

Vat. Otto. lat. 167

Biblioteca
Archivio
Ott. Lat. 167
257

& electio famularū tuarū.
abbatissam hodie ouium
tuarū esse instituit. ptecti
onis tuae gratia munire.
digneris. Sicq; regat subditas
cōmendatas. ut cū illis omnib;
regna caelorū adepta.
apostolicis iugiter fulta
doctrinis. centesimo cum
fructu laeta introeat portas
paradysi. atq; te dnō collau
dante audiri mereatur.
Fuge ancilla bona & fidelis.

Vat. Ottob. lat. 167, f. 72v

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
Vat. Lat. 167
72v

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

Unguantur manus iste de oleo sc̄ificato & cr̄is
mate sc̄ificationis. sicut unxit samuel dauid in
reg̃ & pphet̃a. ita unguant̃ & confirment̃. in nomine
d̄i patris. & filii. & sp̄s sc̄i. facientes imagiñ sc̄æ
crucis. saluatoris dn̄i n̄ri ihu x̄pi. qui nos a morte
redemit & ad regna cęlorum p duxit. Exaudi nos pie
pater. omps atterne ds. & presta. utq; dte rogam̃
exoremus. ℣ Consecratio pollicis cū crismate.
Ds & pater dn̄i n̄ri ihu x̄pi. qui te ad pontificatus
sublimari uoluit dignitat̃. ipse te crismate.
& mystic̃ delibutionis liquore p fundat. & spiritalis benedictionis. ubertate fęcundet. ut
quicquid benedixeris. benedicat̃. quicquid sc̄ifica
ris. sc̄ificet̃. & consecrat̃ manus istius. t pollicis

Vat. Ott. lat. 167. fol. 63r

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio fotografico
Ott. Lat. 167
63R

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

Dñe dſ omnſ qui ſororem moyſi
mariam p̃phantem ceteris mulieribꝫ
inter æquoreas undas cum tympanis
& choris lætam adduxiſti maris
uenire feciſti. teſuppliciter deprecam
pfidelis famula tua. N. illa quę
hodie materna in cathedra
ſup uniuerſas ſubditas ſibi abba
tiſſa eſſe conſtituitur. ita monaſ
tica norma tueatur cunctas fa
mulas tuas quatenuſ æternam
ad gtiam te auxiliante cum omnibꝫ
lęta ibiq; exultans cum angelis
canens canticum nouum
ſequatur agnum quocumq; ierit ſ.

Vat. Otth. lat. 167. f. 73a

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
Ott. Lat. 167
73R

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

creaturā chrismatis insacra
mentū pfectę salutis· utęq,
confirmes· Ut sc̄ificatione unc
tionis infusa· corruptione
primę natiuitatis absorta·
sem uniuscuiusq, tēplum·
acceptabilis utę innocens
odore redolescat· ut secun
dum constitutionis tuę sacra
mentum· regio & sacerdotali
pphetico q, honore pfusi· ue
stimento incorrupti muneris
induantur· ut sit his quite
nati fuerint exaqua etspu

Vat. Otto. lat. 167, fol. 96v

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
Ott. Lat. 167
96v

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

ad satisfactionē. nisi forte resipuerint.
et dī gra inspirante ad penitentię
remedium conuersi fuerint. et digna
emendatione ęcclię dī quā lē pravis actib; dimiserī
humiliter sē reconciliauerint
satisfecerint.

Xpianū contra diuinæ auctoritatis
pcepta scātq. religionis scōrq. patrū esti
tuta legitimæ uxoris copulā illicite
ac nefarie preuaricantē sceleratisq.
desideriis diabolica ac uoluptuosa
pstrata deseruientē. ac sē omī
feditate carnalis corruptionis uo
lantē. nec post sepius iteratā cor
reptionē reuertentē. secm tuan

046.
Vat. lat. 167, fol. 105r

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
Ott. Lat. 167
1052

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

& sicut hę lucernę de manibus nr̄is
pie ctę hodie extinguntur · sic eoꝝ
lucerna in ęternum extinguat̄ ·
nisi forte resipuerint & ęcclę
dī quā leserunt ꝑ emendationē
& condignam poenitentiā satis
fecerint

Domini cis igitur atq; apostolicis
instituti ꝑceptis iudicio patris
& filii & sp̄s sci
& auctoritate & potestate aptis
aptoꝝq; successoribus ad̄o concessa · xp̄iānū · ut
una uobiscū ꝑdictos pessimos uiros cū hac
aliminib; scę matris ęcclę excludim uuuga
me
trice q̄ndā sc̄imonialis offitio mancipata · incestuos
uoluptatib; sordidata · aliminib; sc̄æ matris æcclæ
excludimus

Vat. Ott. lat. 167, f. 104r

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
Ott. Lat. 167
10r/v
RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE
Città del Vaticano

uobis & in meo spū cum uirtute dn̄i mei
ihu tradere huiusmodi satanę in interitū
carnis; Et post pauca; Scripsi uobis ne
cōmisceamini fornicariis; Et statim in
fert; Suis qui frt̄ apellatur: Id est xp̄i
anus fornicator est aut rapax· cū hui⁹
modi nec cybum sumere; Et alibi; Au
ferte malū ex uobis; Et infidelis si discē
dit discedat; Vna enim ouis morbida·
om̄em gregem contaminat; Et modicū
fermentū totam massā corrūpit; Et
plerumq; unū membrū putridū· totū
corpus inficit; Et ideo tā pn̄ciosa pes
tis a corpore ecclę radicitus euellatur;

Vat. Obb. lat. 167, fol. 112v

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
Archivio Fotografico
Ott. Lat. 167
112v

RIPRODUZIONE VIETATA
SENZA AUTORIZZAZIONE

Città del Vaticano

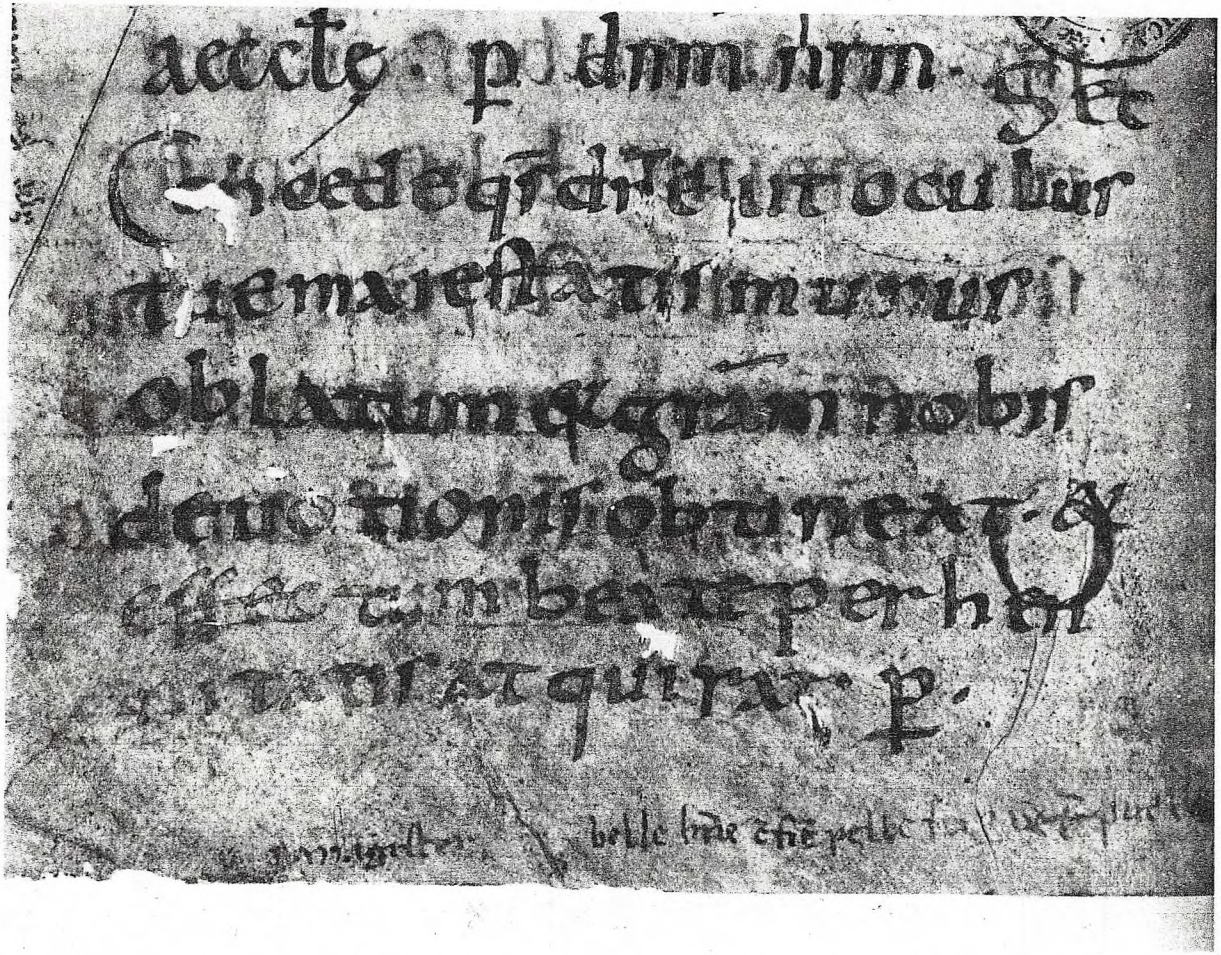
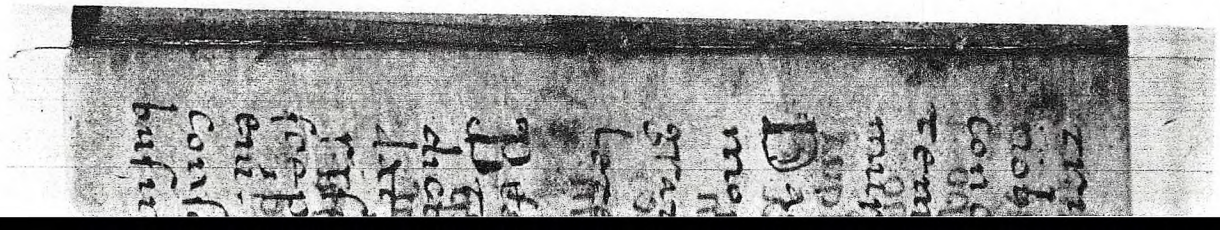

Fig. 4 – *Ottob. lat. 167*, f. 128v (particolare); nel margine inferiore, versi del sec. XII.

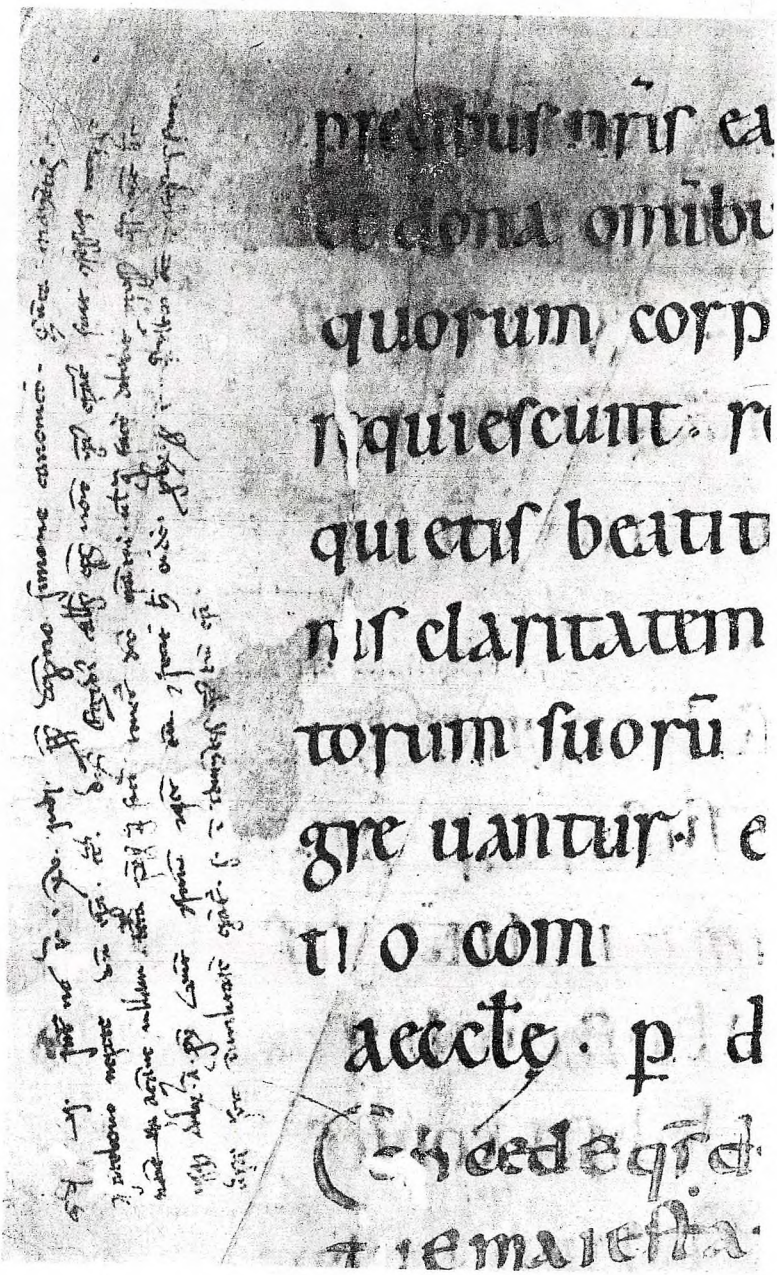

Fig. 2 – *Ottob. lat. 167*, f. 128v (particolare); nel margine laterale, nota del sec. XIII.

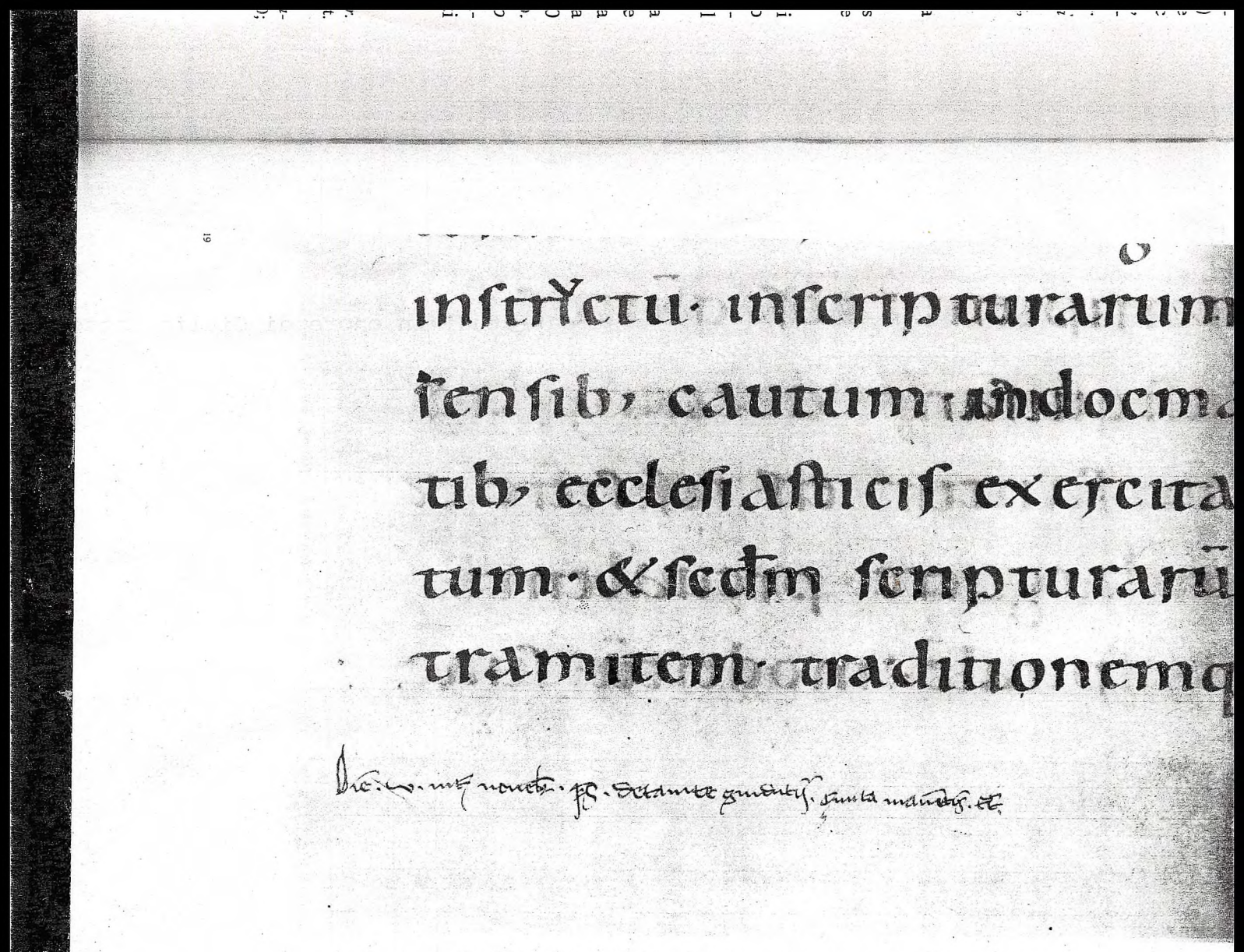

Fig. 1 – *Ottob. lat. 167*, f. 2r (particolare); nel margine inferiore, nota del sec. XIII.

Palaegraphica Diplomatica et Archivistica (Studi in onore di Giulio Battelli)
1, Storia e Letteratura 139 (1979)

L. Michelini Tocci, Un pontificale da Colonia
a Cagli nel secolo XI e alcuni saggi di
scrittura cagliese tra il secolo X e il XII S. 265-289

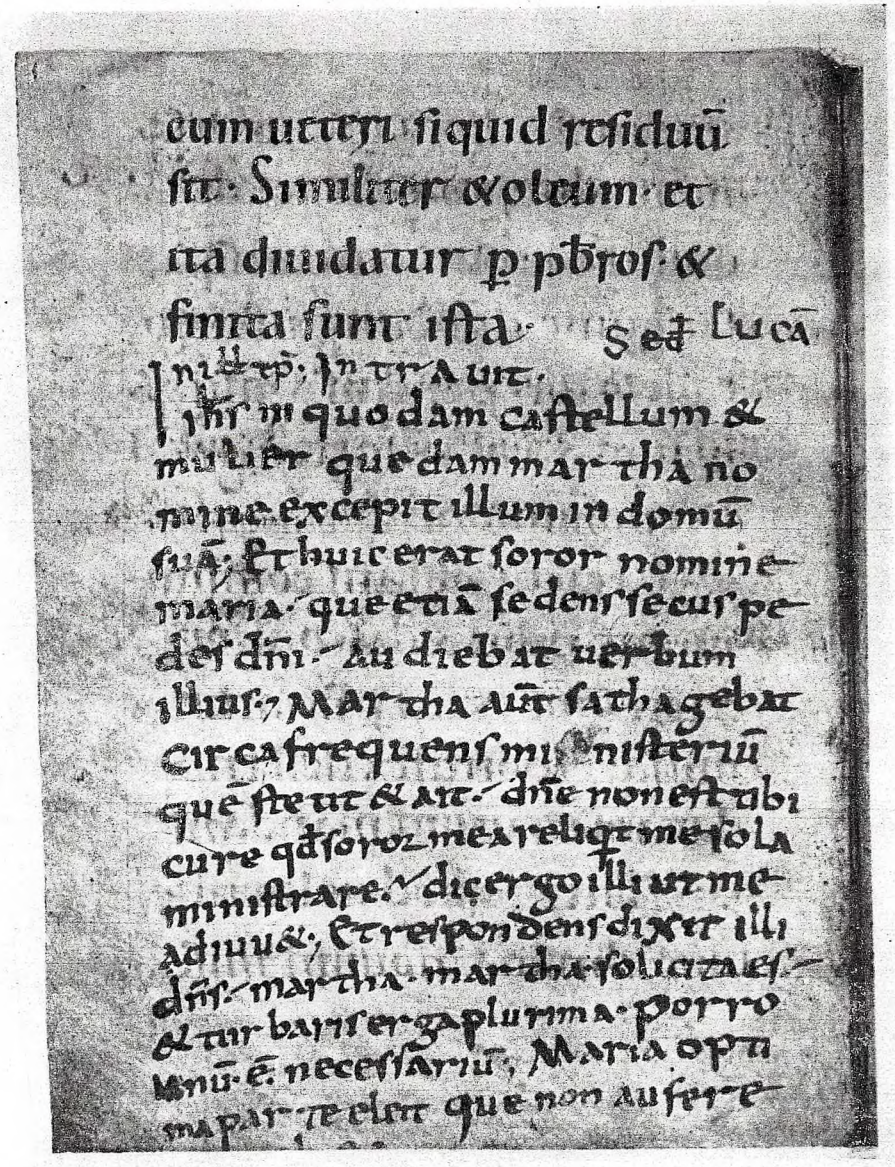
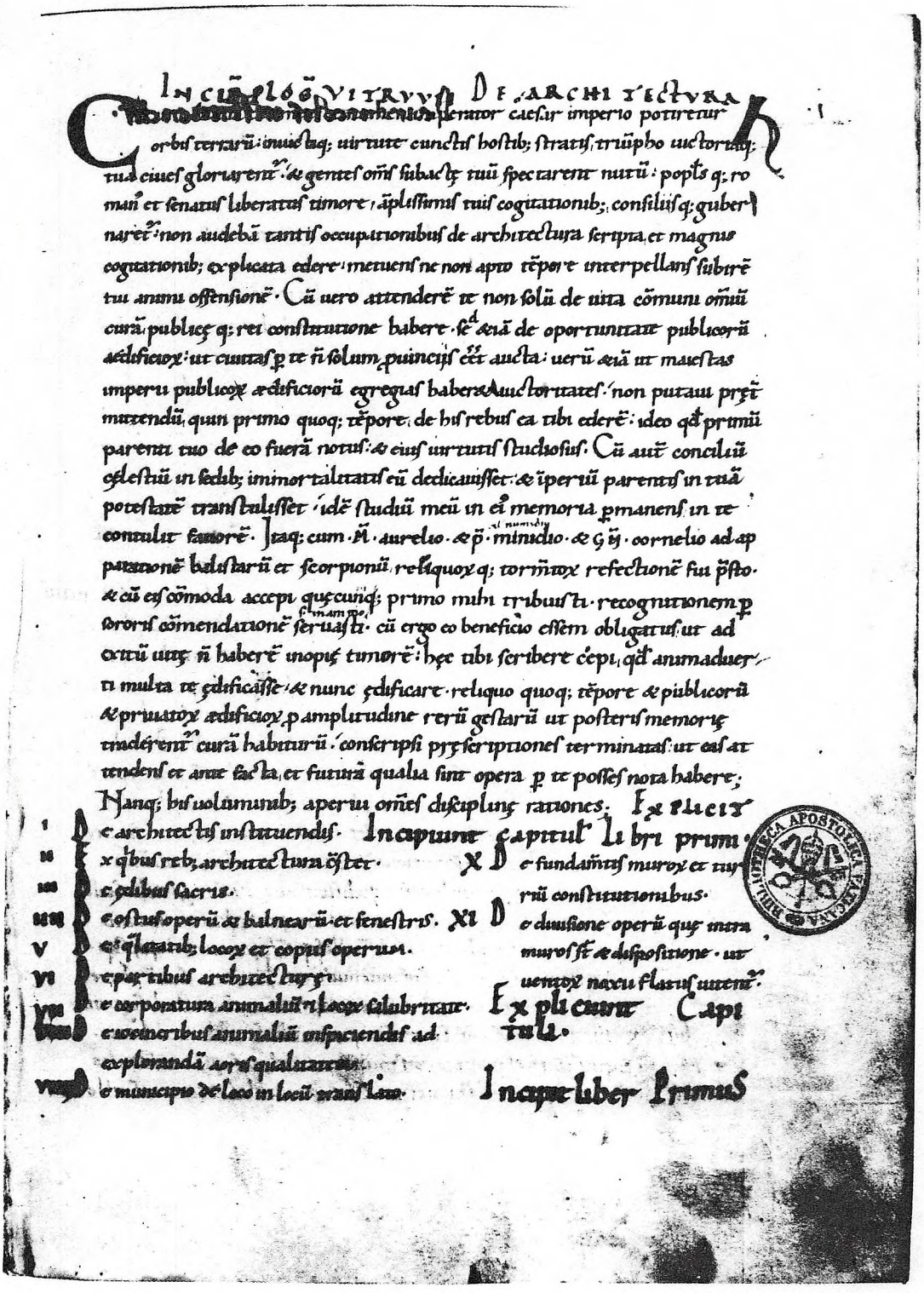

Fig. 3 – *Ottob. lat. 167*, f. 102v.

Pl. XXII

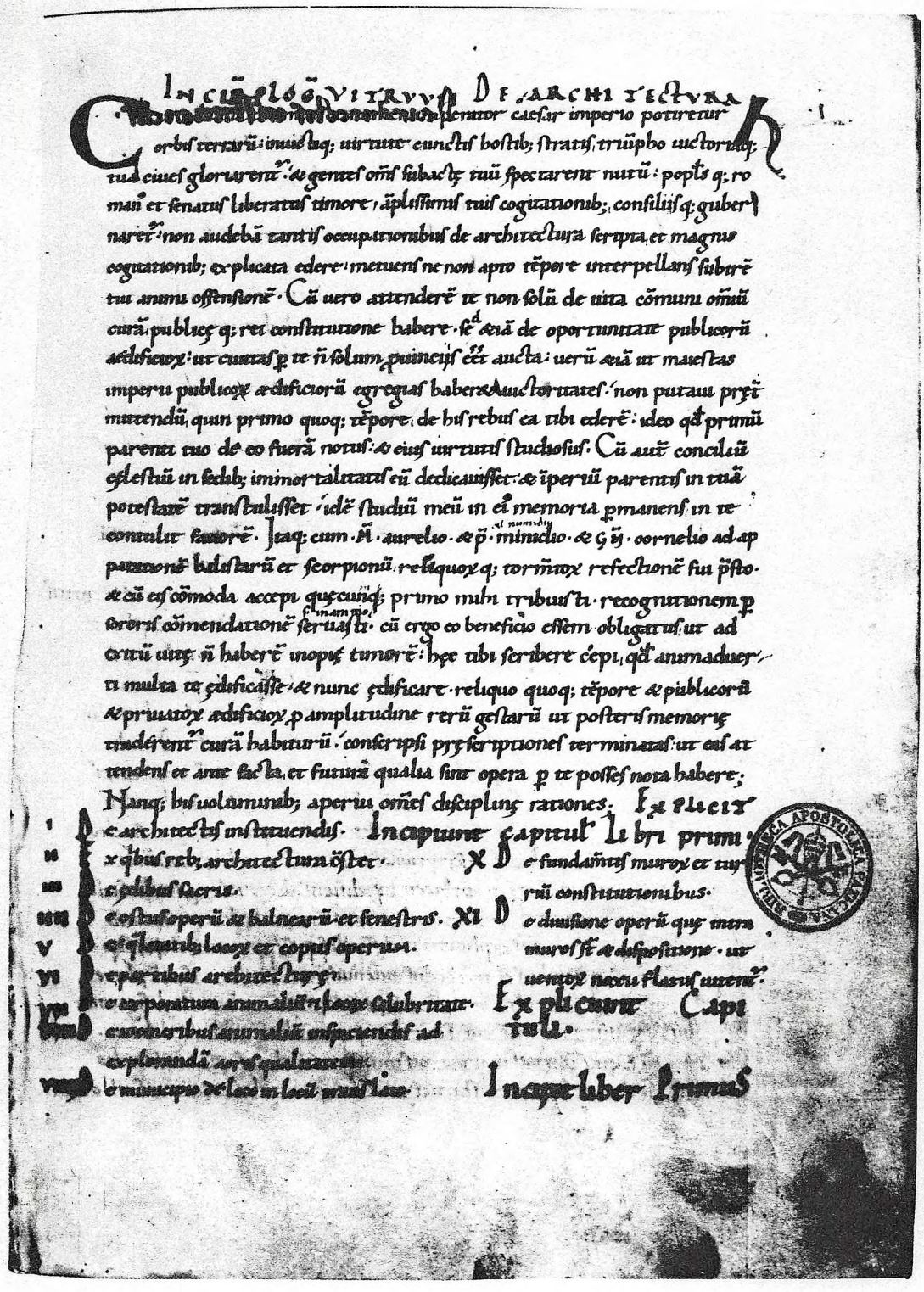

Urb. lat. 293, f. 2: VITRVVIVS, *De architectura*.
Copié en Rhénanie au XIe-XIIe s.

R. Pellegrin, Les mss classiques latins de la Bibl. Vat. 2,2 (1982)

E. Pellegrin, Les mss. classiques latins de la Bibl. Vaticane 2,2 (1982)

Pl. XXII

Urb. lat. 293, f. 2: VITRVVIVS, *De architectura*.
Copié en Rhénanie au XIe-XIIe s.

INCIPIT PROLOGVS VITRVVII DE ARCHITECTVRA

Cum diuina tua mens et numen imperator caesar imperio potiretur orbis terrarum inuictaq; uirtute cunctis hostib; stratis triūpho uictoriaq; tua ciues gloriarent. & gentes omnis subactę tuū spectarent nutū: popl's q; roman et senatus liberatus timore, āplissimis tuis cogitationib; consiliis q; gubernaret: non audebā tantis occupationibus de architectura scripta et magnis cogitationib; explicata edere: metuens ne non apto tēpore interpellans subirē tui animi offensionē. Cū uero attenderē te non solū de uita cōmuni omniū curā publicę q; rei constitutione habere. sed & eiā de oportunitate publicorū aedificioy: ut ciuitas p te nō solum puincijs cēt aucta: uerū & eiā ut maiestas imperii publicoy aedificiorū egregias haberet auctoritates. non putaui prętermittendū quin primo quoq; tēpore de his rebus ea tibi ederē: ideo qđ primū parenti tuo de eo fuerā notus: & eius uirtutis studiosus. Cū aut̄ concilium cęlestium in sedib; immortalitatis eū dedicauisset: & iperiū parentis in tuā potestatē transtulisset. idē studiū meū in ei memoria pmanens in te contulit fauorē. Itaq; cum .M. aurelio. & p. minidio. & g. cornelio ad apparationē balistarū et scorpionū reliquoy q; tormentoy refectionē fui pstō. & cū eis cōmoda accepi quęcunq; primo mihi tribuis ti. recognitionem p sororis cōmendationē seruasti. cū ergo eo beneficio essem obligatus ut ad extrēmū uitę nō haberē inopię timorē: hęc tibi scribere cēpi, qđ animaduerti multa te ędificasse & nunc ędificare. reliquo quoq; tēpore & publicorū & priuatoy aedificioy p amplitudine rerū gestarū ut posteris memorię tradarent curā habiturū. conscripsi prę scriptiones terminatas: ut eas attendens et ante facta et futura qualia sint opera p te possint nota habere; Nanq; his uoluminib; aperui omnes disciplinę rationes. Explicit

1 D e architectis instituendis. Incipiunt capitula libri primi.
II E x q̄bus reb; architectura cōstet.
III D e ędibus sacris.
IIII D e ostiis operū & balnearū. et fenestris.
V D e q̄litatib; locoy et copiis operum.
VI D e partibus architecturę.
VII D e corporatura animaliū. et locoy salubritate.
VIII D e uocineribus animaliū inspiciendis ad explorandā aeris qualitatem.
VIIII D e municipio de loco in locū translato.
X D e fundamentis muroy et turriū constitutionibus.
XI D e diuisione operū quę intra muros sūt & dispositione. ut uentoy noxii flatus uitentur.

Explicunt Capitula.

Incipit liber primus

BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA

Vat. Urb. Lat. 293, f. 2r

VAT. LAT.
293
2 r

dentes soluentes se collocentur. Cum enim sic erit factum. tunc ita oneris terreni magnitudo distributa in paruas partes. neq; uniuersa ponderis pmens poterit ulla ratione extrudere muri substructiones. De ipso autem muro. equa materia struatur aut pficiat. Ideo non pfitien dum qd in omnib' locis quas optamus copias eas non possimus habere. sed ubi sunt saxa quadrata siue silex cementum aut coctus later siue crudus huiscrit utendum. Non enim uti babylone abundantes liquido bitumine pcalce & harena & cocto latere factum habent murum. sic itē possunt omis regiones seu locorum pprietates habere tantas eiusdē generis utilitates. uti ex his comparationib' adētnitatē pfectus habeat sine uitio murus.

¶ De diuisione oleru que intra muros sunt et dispositione. ut ventoxc

hoxii flatus uitentur.

Moenibus circumdatis sequitur int' murū arearu diuisiones platearumq; & angi portuum adcēli regionem directiones dirigent. Hec aut recte si excluse erunt exangi portis uenti prudent' quisi frigidi sunt lędunt si calidi uitiant. si humidi nocent. Quare uitandum uidetur hoc uitium et auertendū ne fiat. quod in multis ciuitatib' usus sol & uenire. quemadmodū in insula lesbo oppydum mytilenę magnificent' ędificatum & elegantter. sed positum non prudenter. In qua ciuitate auster cum flat homines ęgrotant. cum chorus tussiunt. cum septentrio restituunt insalubritatē. sed in angi portis et plateis non possunt consistere ppter uehementiam frigoris. Uentus autem ę aeris fluens unda. cum incerta motus redundancia. Nascitur cum feruor offendit humorē. et impetus factionis exprimit uim spiritū. id autem uerum ee ex eolypilis aereis licet aspicere. qui delatentib' celi rationib' artificiosis rerum inuentionib' diuinitatis exprimere ueritatē. Fiunt enim eolypile aereę cauę. hę habent punctū angustissimum. quę aqua infundunt' collocantur q adignem. & antequam calescant non habent ullum spm. simul autem uaporare coeperint efficiunt adignem uehementer flatum. ita scire et iudicare licet. ex paruo breuissimoq; spectaculo de magnis & immanibus celi uenturumq; nature rationibus excluse fuerint

è qua

later

Mitylene muxia typonio

Vat. Urb. Lat. 293, f. 9r

URB. CAT.
293
9R

mommib; operib; ordines traderent · maxime inaedibus deorum operū
& laudes & culpę ętne solent permanere · Nec minus mensurarū
rationes quę mommibus operibus uidentur necessarię ee excorporis
membris collegerunt · uti digitum · palmum · pedem · cubitum · & eas distri
buerunt inperfectum numerum quem greci teleon dicunt · pfec
tum aut antiqui instituerunt numerum · qui decem dicitur ·
Nanque exmanibus digitorum numerum ab palmo pes ē inuenit ·
Si aut utrisque palmis excarticulis · abnatura decē st pfecti
ssimam platoni placuit ee eum numerum ea re pfectum · quod
exsingularib; reb; quę monades apud grecos dicuntur pficitur decusis ·
Quae simul aut undecim · aut duodecim st facti · quos superauerint
non possunt ee perfecti donec adalterum decusis ꝓueniant · Singula
rss enim res particulae sunt eius numeri · Mathematici ū contem
disputantes · ea re pfectum ee dixerunt numerum qui sex dicitur ·
quod is numerus habet partitiones eorum rationib; sex numero
conuenientes sic · sex tantem unum · trientes duos · semissem tria ·
quem dimeron dicunt · quatuor quintarium quem pentemeron
dicunt quinq · pfectum sex cum adsupplectionem crescat supra
sex adiecto asse effectum · cum facta sunt octo quod ē tertia adiecta ·
tertiarum aut qui epitrito; dicitur dimidia adiecta cum facta st
nouem · ses qui alterum qui hemiolius appellatur · duab; partibus
additis & decusis facto · bes alterum quem epidimoeron uocitant
undecim numero · qd adiecti sunt quinq; quintarium quem
epipempton dicunt · duodecim aut q; ex duob; numeris simplicib;
ē effectus diplasiona · non minus etiam qm pes hominis altitudinis
sextam partem hab & · ita etiam ex eo q; pficitur · pedum numero
corporis sexies altitudinis terminauit eum pfectum constituer t
cubitum q; animaduerterunt ex sex palmis constare digitisq; xxiiij ·
Ex eo etiam uidentur cubitales grecorum fecisse · quemadmodum
cubitus ē sex palmo x · in dragma qua numero uterentur aereos
signatos · uti asses ex quo sex quos obolos appellant · quadrantesq;
obolorum quę alii dichalca non nulli trichalca dicunt · pdigitis
xxiiij · in dragma constituisse · Nri aut primo fecerunt antiqui
numerum · & in denario denos aeris constituerunt · & ea re

Vat. Urb. Lat. 293, f. 23v

URB. LAT.
293
23r

Vat. lat. 293, fol. 30r

fecerunt · primo ionicum ē nominatū · Tertium v̄ q̄d corinthiū dr̄ uir
ginalis habet graciltatis imitatione · quod uirgines propter aetatis tene
ritatem graciliorib⁹ membris figurate effectus recipiunt ornatu
uenustiores · Eius aut̄ capituli prima inuentio sic memoratur esse
facta · Virgo cuius corinthia iam matura nuptus · implicata morbo
decessit · Post sepulturam eius quibus ea virgo uiua poculis delectabat ·
nutrix collecta · composita in calatho pt̄ulit admonumentum &
insummo collocauit · & uti ea permanerent diutius subdiuo tegula
texit · Is calathus fortuito supra achanti radicem fuerat collocatus ·
Interim pondere pressa radix achanti media folia & cauliculos circū
uernum tempus profudit · cuius cauliculi secundum calathi latera
crescentes & abangulis tegule ponderis necessitate expressi · flexu
ras in extremas partes uolutarum facere sunt coacti · Tunc calli
machus qui propter elegantiam & subtilitatem artis marmoreae
abathenensibus catathecnos fuerat nominatus · praeteriens hoc
monumentum animaduertit eum calathum · circa foliorum na
scentem tenerit̄atem · delectatusq; genere & formę nouitate ad
id exemplar · columnas apud corinthios fecit symmetriasque con
stituit · exeo inoperis pfectionibus corinthii generis distribuit
rationes · Eius aut̄ capituli symmetria sic est facienda · utquanta
fuerit crassitudo imae columnę · tanta sit altitudo capituli
cum abaco · abaci latitudo ita habeat rationem · utquanta fuerit
altitudo tanta duo sunt diagonia abangulo adangulum · Spatia
enim ita iustas habebunt fronteś quoquo uersus latitudinis ·
Frontes simentur introrsus ab extremis angulis abaci suę frontis
latitudinis nō adimum capituli tantam habeat crassitudinem quan
tam habet sūma columna · praet̄ apothesim · abaci astragulum ·
crassitudo septima capituli altitudinis dempta abaci crassitudine
diuidatur · reliqua pars in partes tres equibus una imo folio detur ·
secundum folium medium altitudinem teneat coliculi · eandē
habeant altitudinem equib⁹ folia nascuntur proiecta · uti exci
piant quę ex coliculis natae procurrunt ad extremos angulos
uolutę minoresq; helices intra suum medium qui est in abaco
flores subiecta scalpantur · flores in quatuor partibus quanta

VAT. LAT. 293
VRB.
30R

tur. quemadmodum in minimis fieri uidentur. atq; eodem modo
in maioribus id eodem modo rhodii eadem ratione deceptiniu
riam cũ commelia diogneto fecerunt. Jtaq; post ea quam uide
runt hostem ptinaciter infestũ periculum seruitutis machi
nationem ad capiendam urbem. cõparatam uastitatẽ ciuitatis
expectandam. ꝓcubuerunt diogneto rogantes ut auxiliaretur
patriæ eis primo negauit se facturũ. posteaquã ingenuę uirgines
& ephebi cũ sacerdotibus uenerunt ad deꝓcandum tunc ẽ polli
citus his legibus utisi eã machinã coepisset sua esset. His ita con
stitutis qua machina accessura erat ea regione murũ ꝓtudit.
& uisit omnes publice & priuatim q̃d quisq; habuisset aqua ster
coris luti ꝓ eã fenestram ꝓ canales ꝓgredientes effundere ante
murũ. Cũ ibi magna uis aquę luti stercoris nocte ꝓfusa fuisset.
postero die heliopolis accedens ante quã appropinquaret ad murũ.
in humido uoragine facta consedit. nec ꝓgredi nec ingredi postea
potuit. Jtaq; demetrius cũ uidisset sapientia diogneti se deceptũ
esse. cũ classe sua discessit. Tunc rhodii diogneti sollertia liberati
bello. publice grãs egerunt honoribusq; omnib; eũ & ornamẽtis
exornauerunt. Diogenetus eã heliopolim reduxit in urbem. & in
in publico collocauit & inscripsit diogenetus e manubiis id populo
dedit munus. Jta in repugnatoriis rebus. non tantũ machinę. sed
etiãmaximę consilia sunt cõparanda. Non minus chio cũ sup̃na
ues sambucarũ machinas hostes cõparauissent. noctu ibi terram
harenam lapides ꝓ gesserunt in mare ante murũ. Jta illi postero
die cũ accedere uoluissent. naues sup̃ aggerationẽ. quę fuerant
sub aqua sederunt. nec ad murũ accedere nec retrorsus se recipere potuerunt.
sed ibi malleolis confixę incendio sunt conflagratę; Apollonia quoq; cũ circũ
sederet. & specus hostes fodiendo coguarem. sine suspicione intra moenia pene
trare. ut aũt aspeculatoribꝫ; apollonianb; rẽnuntiatũ. ꝓturbati nuntio ꝑ
timorẽ consiliis indigentes. animis deficiebant. q̃d neq; ꝑpius neq; certum
locũ scire poterant. quo emersum facturi fuissent hostes; Tunc v̊ typho alexan
drinus ibi fuerat architectus. intra murũ plures specus designauit. & fodi
endo terrã ꝓgrediebat. extra murũ dũtaxat extra sagittę emissionẽ. & cum
omnib; uasa ænea suspendit. ex his in una fossura quę contra hostiũ specus

typho.

Vat. Urb. Lat. 293, f. 94r

VRB. LAT.
293
94R

CDB

Pulus ad soluendū. Cinamonū. Coquericea. Gingib. Seānia. Granomatheū. Appiū. Omia
Benedictā. Galingan. Ciduuar. Vuū. Petroliū. ysopū. Appiū.
feneulū. Capra porriū. Puerriū. Aneriū. Mel. & Aceriū. & coq; simul.

293

Vat. Urb. lat. 293, f. 1r

URB. CAT.

293

1R

Pro elymosina faciendabus sēc luc cp̄ clxxx. Initt tempr̄. Dicebat aū ihs̄ & ei qui se iustificabant. Cum feceris prandiū aut cenam. Noli uocare amicos tuos. usq. beatus qui manducabit panē in regno dī.

Item alt sēc mat. cp̄. cc lxxm. Initt temp̄. Cum uenerit filius hominis in sede maiestatis sue usq. Inutilem a&c ernam.

Pro tribulationibus sēc ioh cp̄ cxl viii. Initt temp̄ Amām dico uobis. quia plorabitis & flebitis. usq. gaudium uestrum nemo tollet a uobis.

EXPLC

CAPITV

LEVAN

GELIOR

fribus filiolis & ēseruis. k fr & utinā ēseruus se ipsū incastitate que ds ē. Ypē castitati ēdolens maduerfis que ui dui uos humiliauerunt. ab eis uos eruā. Mortuo pastore cui dnicū ouile iuilla que dicit dotenstetin ēmisi uice mea regendū. ea que du uxerat ipse possedit uob ēcclā. quib uos ēsolari posse ēfido sup indigentia que uos hactenus lacrimabiliter angebat.

Paschalis epc seruus seruor dī dilecto filio Sigiboldo abbi uenabili monasterii sce marie sciq kyliani q ſtrū ē in eiq; fribus regulariter substituendis in ppetuū. Desiderium q ad rectitudinem ppositum & animae salutē pertinere monstrat. sine aliq dilatione oplendū. Cappt dilectū in dno filiū. uros iustis postulationib clemenī annuim. & ppositū monasterium in q diuino mancipati estis obsequio. subbeati petri & nra protectione suscipim. & psentis scīpti pulegio communim. In primis siquidē statuentes. ut ordo monastice q scdm dm & beati Benedicti regulā in uro monasterio noscit instituī. p petuis ibidē temporib inuiolabiliter obseruet. Preterea q̄scūq; possessiones. q̄cūq; bona idē

Vat. Reg. Lat. 14008, fol. 12r

COPYRIGHT
© BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
00120 CITTÀ DEL VATICANO - VATICAN CITY STATE
FAX: +39-06-69884795 - E-MAIL: rights@vatlib.it

Segnatura: VAT. LAT. 14008 12r

Abb. 151a

meũ protẽ ponam; Respondit ihs,
Animã tuã pme ponis. Amen amẽ
dico tibi. Non cantabit gallus. donec
me ter neges; Et cũ discipulissuis;

Exiiij cxxvii
x
Sol.

Non turbet̃ cor uestrum. credite in dm.
& in me credite; In domo patris mei man
siones multę sunt; Si quominus dixissem
uobis. quia uado parare uobis locũ.
& si abiero & preparauero uobis locũ
iterum uenio & accipiã uos ad meipsũ.
ut ubi sum ego. & uos sitis; Et quo ego
uado scitis. & uiam scitis; Dicit ei
thomas, Dne. nescimus quo uadis.
& quomodo possumus uiã scire. Dicit
ei ihs; Ego sum uia. & ueritas. & uita;
Nemo uenit ad patrẽ. nisi pme; Si cog
nouissetis me. & patrẽ meũ utiq. cog
nouissetis, Et ãmodo cognoscetis eũ.
& uidistis eũ; Dicit ei philippus, Dne.
ostende nobis patrẽ. & sufficit nobis;
Dicit ei ihs; Tanto tempore uobiscũ
sum & nõ cognouistis me. Philippe.
qui uidet me. uidet & patrẽ; Quomodo
tu dicis. ostende nobis patrẽ. Non credis
quia ego in patre. & pater in me est.
Uerba quae ego loquor uobis. ame

ϕ cxxvii
1111
m cc xvi
n cxxv

ϕ cxxviii
1
m xc viii
n xc vi
l. cxvi

Vat. Pal. lat. 14008, f. 240v

COPYRIGHT
© BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
00120 CITTÀ DEL VATICANO - VATICAN CITY STATE
FAX: +39-06-69884795 - E-MAIL: rights@vatlib.it
Segnatura: VAT. LAT. 14008 240 v

ipso ñ loquor ; Pater aũ inme manens
ipse facit opera ; Ñ credis quia ego
in patre & pater in me est . Alioquin
propter opera ipsa credite ; Amen amen
dico uobis . qui credit in me . opera
quae ego facio & ipse faciet . quia ego & maiora horum
ad patrẽ uado ;

℔ cxxxviii
iiii
℥ cc xvi
℈ cxxv

Et quodcũq . petieritis in nomine meo . ⁂
hoc faciam ; Si diligitis me . man
data mea seruate ; Et ego rogabo
patrẽ . & alium paracletum dabit uobis .
ut maneat uobiscum in aũ & num ;
Spm ueritatis . quem mundus ñ potẽt
accipere . quia ñ uidet eum . nec scit
eum ; Uos aũ cognoscetis eum . quia
apud uos manebit . & in uobis erit ;
Ñ relinquam uos orphanos . ueniam
ad uos ; Adhuc modicum . & mundus
me iam ñ uidet ; Uos aũ uidetis me .
quia ego uiuo . & uos uiuetis ; In illo
die cognoscetis . quia ego sum in patre
meo . & uos in me . & ego in uobis ;
Qui habet & mandata mea & seruat
ea . ille est qui diligit me ; Qui aũ
diligit me . dilig & a patre meo ;

℔ cxxxviii
℥ xc viii
℈ xc vi
℔ cxvi

Vat. lat. 14008, fol. 241r

COPYRIGHT
© BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
00120 CITTÀ DEL VATICANO - VATICAN CITY STATE
FAX: +39-06-69884795 - E-MAIL: rights@vatlib.it

Segnatura: VAT. LAT. 14008 241 r.